

CASSATIERECHTSPRAAK VANDAAG

*Rede uitgesproken door procureur-generaal H. LENAERTS
op de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie
op 2 september 1991*

1. In zijn openingsrede van 1 september 1987¹ stelde procureur-generaal Krings vast «dat men hoe langer hoe meer het cassatieberoep gebruikt om een derde aanleg te krijgen en om de zaken tot in het oneindige te rekken (...) dat door de overbelasting van het Hof het toezicht enerzijds verzwakt en anderzijds zijn doel mist door de vertraging bij de afhandeling van de zaken. (...) dat, wegens de zaken die de rol nutteloos verzwaren, het Hof geen tijd meer heeft om zijn hoofdtak te vervullen, namelijk de eenheid bij de uitleg en de interpretatie van de wetten te waarborgen».

Sedertdien werd gezocht naar middelen om de werklast in het Hof te beperken.

2. Afspraken werden gemaakt om de werkwijze te vereenvoudigen, o.m. in verband met de redactie, de inrichting en de publikatie van de arresten.

Voorts werden een aantal voorontwerpen van wet opgesteld betreffende namelijk:

- de hervorming van de cassatieprocedure;
- de wijziging van het Wetboek van Strafvordering met betrekking tot het cassatieberoep;
- het statuut van referendarissen bij het Hof;
- de oprichting van beperkte kamers;
- de vertaling van de arresten;
- de mogelijkheid tot benoeming vóór vacature;
- de magistraten in buitengewone dienst.

3. Tevoren waren ook voorstellen besproken om het aantal magistraten te verhogen; maar over de spreiding van het aantal uit taaloogpunt werd geen eensgezindheid bereikt. Niettemin brachten de eerste voorzitter en de procureur-generaal in een gemeenschappelijke brief van 13 januari 1986 de noodzaak van een verhoging onder de aandacht van de eerste minister en van de minister van Justitie. Hieraan werd echter nooit enig gevolg gegeven. Evenmin werd een desbetreffend wetsvoorstel dat in de Kamer was ingediend, in behandeling genomen².

Het aantal magistraten van hoven en rechtbanken – inzonderheid van de hoven van beroep – evenals van de parketten werd voor het laatst verhoogd door de wetten van 28 december 1990. Ook de Raad van State kreeg, ingevolge de wet van 16 juni 1989, dit jaar nog een belangrijke uitbreiding van de personeelsformatie. Het aantal raadsheren in en advocaten-generaal bij het Hof van Cassatie is sedert 1970 ongewijzigd gebleven.

4. Het ontwerp betreffende het statuut van de referendarissen en dat betreffende de vertaling van de arresten werden op 20 december 1990 aan de minister van Justitie toegestuurd.

Reeds in 1950 zag procureur-generaal Cornil in het aanstellen van jonge juristen het meest doelmatige middel om aan de werklast het hoofd te bieden³. Om de noodzaak van die medewerking aan te tonen, wees hij erop dat in 1948 de 1e kamer 125 arresten en de 2e kamer 1.167 arresten had gewezen, samen dus 1.292, terwijl het totaal aantal gewezen arresten thans is opgelopen tot bijna 3.000⁴, en er op het einde van elk gerechtelijk jaar nog meer dan 2.000 voorzieningen op uitspraak wachten⁵.

In de opvatting van de procureur-generaal zouden de medewerkers worden aangewezen door de eerste voorzitter of door de procureur-generaal met instemming van de minister van Justitie – voor mij het echte systeem van depolitisering. Zij zouden inzonderheid ermee worden belast de studie van de dossiers voor te bereiden, o.m. door het verzamelen van de documentatie, en tevens zou hun worden opgedragen de publikatie van de arresten te verzorgen.

Opmerkelijk is vooral de volgende opdracht die procureur-generaal Cornil aan de medewerkers had willen geven: «de doctors in de rechten zouden op fiches brengen al de vraagstukken die door de bundels gesteld worden wanneer ze binnen komen en in de loop van de procedure waarvan zij de ontwikkeling zouden volgen: bij het rangschikken van hun fiches, zouden zij onmiddellijk de juridische connexiteiten bemerken die zij terstond zouden signaleren»⁶. Als ik die tekst lees, zie ik in een droom referendarissen die signaalfiches in het computerbestand invoeren en mij helpen de dossiers rationeel te verdelen.

Vooralsnog blijven zowel de referendarissen als de automatisering een droom.

Het Arbitragehof, de Raad van State, de hoogste gerechtshoven van de ons omringende landen en het Hof van Justitie beschikken alle over een benijdenswaardig aantal wetenschappelijke medewerkers. Alleen het Belgische Hof van Cassatie moet die onontbeerlijke hulp nog steeds missen.

De automatisering zal voor mij weliswaar een droom blijven. Maar het verheugt mij zeer dat de voorbereiding ervan reeds zo ver gevorderd is dat zij voor mijn opvolgers binnen afzienbare tijd hopelijk werkelijkheid zal worden.

¹ *Kritische kanttekeningen bij een verjaardag*, nr. 33, blz. 37.

² *Gedr.St., Kamer*, 1987-88, nr. 1035/1; *ibid.*, B.Z. 1988, nr. 269/1. Zie eveneens *Vr. en Antw. Kamer*, 1985-86, 19 augustus 1986, 3449 (Vr. nr. 71 Baert); interpellatie Van Parys, *Hand., Kamer*, 1986-87, openbare vergadering van de commissie voor de Justitie, 4 maart 1987, N. C42, 14.

³ *Het Hof van Verbreking. Beschouwingen over zijn zending*, openingsrede van 15 september 1950, blz. 40 e.v.

⁴ De laatste vijf jaar respectievelijk 2.830 (1986-87), 2.890 (1987-88), 3.003 (1988-89), 2.765 (1989-90) en 2.866 (1990-91).

⁵ 2.148 in 1987, 2.308 in 1988, 2.062 in 1989, 2.134 in 1990 en 2.052 in 1991.

⁶ *Op. cit.*, blz. 42.

5. Het voorstel tot versnelling van de procedure om in vacatures te voorzien werd bij de Senaat ingediend in de vorm van een amendement op het ontwerp dat de wet van 18 juli 1991 op de opleiding en de werving van magistraten is geworden. Het werd door de Senaatscommissie niet aangenomen. Maar het door die wet gewijzigde artikel 287 van het Gerechtelijk Wetboek maakt het wel mogelijk dat benoemingen gebeuren vier maanden vóór het ontstaan van de vacature⁷. Zo deze bepaling wordt toegepast, is het beoogde doel bereikt.

6. De overige vermelde voorstellen tot hervorming en vereenvoudiging van de cassatieprocedure werden hetzij door het parket, hetzij door een beperkte werkgroep van magistraten van het Hof en het parket voorbereid.

Zij hebben echter nooit voldoende instemming gekregen om te pogen ze als wetsontwerp te doen indienen. Ofwel werd het indienen ervan niet opportuun geacht, ofwel vonden men het voorstel niet belangrijk genoeg, ofwel werd het gewoon verworpen.

Het gevolg daarvan is dat op dit ogenblik geen enkel voorstel tot vereenvoudiging van de procedure meer ter tafel ligt. Dat valt te betreuren. Maar hebben wij dat ook niet enigszins aan onszelf te wijten?

Beroepshalve zijn wij gewoon een zodanige perfectie na te streven — tot de laatste komma toe — dat wij in om het even welk voorstel nog een onvolkomenheid vinden die ons doet aarzelen om met de hervorming in te stemmen. Een volmaakte regeling komt er uiteraard nooit uit de bus.

Als juristen zijn wij bovendien van nature veeleer behoudsgezind. De ervaring leert hoe moeilijk het is in een bestaande toestand of regeling enige verandering aan te brengen of iets nieuws ingang te doen vinden. Elke poging tot verandering of vernieuwing stuit bijna spontaan op bezwaren. Vanzelfsprekend zijn aan veranderingen risico's verbonden. Zij moeten eerst aan de praktijk worden getoetst, alvorens men de zekerheid heeft dat het een verbetering betekent. Maar is dat een reden om niets te ondernemen?

7. Alles samen genomen is er op het gebied van wetswijzigingen de laatste jaren al heel wat voorbereidend werk geleverd; maar praktisch staan wij inzake vereenvoudiging van de procedure en beperking van de werklust nog nergens.

En toch betwist niemand dat er iets moet worden gedaan. Het lijkt mij dan ook wenselijk dat de bestaande voorstellen opnieuw ter hand worden genomen. Met enige aanpassing kunnen zij misschien een ruimere instemming verkrijgen.

8. Behoudens de voorstellen tot vereenvoudiging kan ook worden gezocht naar middelen om de aanvoer van zaken te verminderen.

Een op het eerste gezicht eenvoudig en doeltreffend middel bestaat erin cassatieberoep niet toe te laten wanneer de waarde van het geschil een bepaald bedrag niet te boven gaat. Dat zal praktisch onder meer meebrengen dat geen voorziening openstaat tegen de meeste in laatste aanleg gewezen vonnissen van rechtbanken en vrederechten, evenals van de beslissingen van de bestendige deputatie inzake

provinciale en plaatselijke heffingen. Dezelfde beperking als voor de burgerlijke zaken geldt dan ook ten aanzien van de burgerrechtelijke vorderingen die voor de strafrechter worden gebracht, wat o.m. een belangrijke vermindering van het aantal voorzieningen in verkeerszaken tot gevolg kan hebben.

Tegen zodanige beperkingen kunnen principieel ongetwijfeld bezwaren worden geopperd. Ik ben er zelf geen groot voorstander van. Want voor de ene is 50.000 fr. waardevoller dan 500.000 fr. voor de andere. Overigens kunnen geschillen over kleine bedragen wel belangrijke rechtsvragen doen rijzen. Maar vermits er geen volmaakt systeem bestaat, kan ook dit een uitgangspunt voor een aanvaardbare regeling worden.

De moeilijkheid zal ongetwijfeld zijn een billijk evenwicht te vinden tussen de doeltreffendheid van de regeling en het formuleren van een aantal uitzonderingen en beperkingen om bepaalde — bijvoorbeeld familiale en sociale — belangen veilig te stellen.

9. Gedacht werd eveneens aan de mogelijkheden om de werkwijze van het Hof te verbeteren en de procedure te versnellen.

Een van die mogelijkheden zou zijn dat, naar het voorbeeld van in andere landen geldende regelingen, voortaan niet meer de verslaggever, maar het openbaar ministerie de zaak eerst in behandeling zou nemen. De parketmagistraat zou een schriftelijke conclusie nemen die, samen met de door hem verzamelde documentatie, ter beschikking van de leden van de kamer zou worden gesteld en aan de hand waarvan de verslaggever het ontwerp-arrest zou opstellen.

Het spreekt vanzelf dat, met de huidige personeelsformatie, aan een zodanige regeling in de eerste verte niet kan worden gedacht. Maar zelfs indien het aantal advocaten-generaal aanmerkelijk zou worden verhoogd en het parket bovendien op de medewerking van een voldoende aantal referendarissen zou kunnen rekenen, ben ik er nog geen voorstander van op grond van mijn ervaring als advocaat-generaal bij het Benelux-Gerechtshof, waar dat systeem toepasselijk is.

Wanneer de advocaat-generaal bij het Benelux-Gerechtshof zijn conclusie heeft neergelegd, is de zaak voor hem helemaal afgedaan. Hij is bij het verdere verloop van de zaak op geen enkel ogenblik meer betrokken. Pas op de dag van de uitspraak van het arrest verneemt hij of en eventueel in hoeverre zijn conclusie gelijklopend is.

Een zodanige regeling sluit elke actieve medewerking aan de vorming en de totstandkoming van de eindbeslissing uit. De voorafgaande besprekingen met de verslaggever, en eventueel met de voorzitter en de andere leden van de kamer, zijn bijzonder waardevol. Vele principieel belangrijke arresten waarin ik conclusie heb genomen, zijn in ruime mate het resultaat van een vruchtbare, constructieve samenwerking met de verslaggever. Schakelt men die samenwerking uit, dan zal zulks de rechtspraak van het Hof niet ten goede komen.

Ik zal nooit enig initiatief steunen dat ertoe leidt de betrokkenheid van het openbaar ministerie bij en zijn inbreng in de vorming van de rechtspraak van het Hof te beperken.

10. Verlichting van de werklust kan ook door een andere benadering van het cassatieberoep. Daarvoor moet zelfs niet

⁷ Zie het verslag van de commissie, *Gedr.St., Senaat*, 1989-90, nr. 974/2, blz. 104-107.

worden gewacht op een wetswijziging; want het Hof zelf kan enige vereenvoudiging, althans ten dele, onmiddellijk verwezenlijken door een wijziging van zijn rechtspraak.

11. Het Hof heeft een tweeledige taak:

1° waken voor de juiste toepassing en interpretatie van de wet;

2° erop toezien dat de beslissing van de betrokken rechtscolleges in overeenstemming is met de vereisten van een goede rechtsbedeling.

Wanneer, wat vandaag het geval is, het Hof overbelast is, dient de vraag te worden gesteld welke van beide taken de belangrijkste is en of aan deze laatste in verhouding wel voldoende aandacht wordt geschonken.

De meest eigen taak en dus ook de belangrijkste is naar mijn gevoelen de zorg voor de rechtseenheid en de daarmee gepaard gaande rechtsontwikkeling en rechtszekerheid. Op dit gebied is de rol van het Hof enig en onvervangbaar: de cassatierechter geeft een uitlegging van de rechtsregel die een houvast voor alle feitenrechters en rechtszekerheid voor alle rechtzoekenden biedt.

Nu wil ik hoegenaamd niet de indruk wekken dat het Hof onvoldoende aandacht aan de rechtseenheid en de rechtsontwikkeling schenkt. Maar het komt mij toch voor dat de zorg voor de rechtsbedeling verhoudingsgewijze zo veel tijd en energie opslokt dat de rechtseenheid ooit gevaar kan lopen eronder te lijden.

12. Het belang van een goede rechtsbedeling is zeker niet te onderschatten. Maar op dat gebied zou het Hof alleen een aanvullende rol mogen spelen.

De rechtsbedeling is in de eerste plaats zaak van de feitenrechter, vooral gelet op de waarborg van de dubbele aanleg. Indien de hoven en rechtbanken naar behoren zijn ingericht, over de nodige werkmiddelen beschikken en vooral bemand zijn met een voldoende aantal magistraten en medewerkers met de vereiste bekwaamheid, werklust en plichtsbesef, is de rechtsbedeling veilig gesteld.

De verantwoordelijkheid voor de rechterlijke organisatie ligt bij de wetgevende macht en bij de uitvoerende macht. Treffen deze daarvoor niet de nodige voorzieningen, dan staat het Hof machteloos om dat doelmatig te verhelpen.

Sommige feitenrechters hebben in het Hof mettertijd een weinig benijdenswaardige reputatie gekregen, omdat men hun uitspraken herkent aan de omvang en de aard van hun misslagen. Maar hoe vaak hun beslissingen ook worden vernietigd, enige beterschap valt er doorgaans niet te bespeuren.

13. Groot is het aantal vernietigingen wegens vormgebreken in de ruimste zin, motiveringstekortkomingen inbegrepen. De vraag kan worden gesteld of die gebreken altijd doen blijken van een slechte rechtsbedeling en of zij wel een determinerende invloed op de beslissingen hebben gehad⁸. Is er dan wel voldoende reden om die gebreken met vernietiging te bestraffen?

Artikel 861 van het Gerechtelijk Wetboek bevat de gulden regel dat de rechter een proceshandeling in beginsel alleen

dan nietig kan verklaren, indien het aangeklaagde verzuim of de aangeklaagde onregelmatigheid de belangen schaadt van de partij die de exceptie opwerpt. Deze bepaling is weliswaar niet toepasselijk op vonnissen en arresten⁹. Maar zou zij de cassatierechtspraak niet kunnen inspireren om vernietiging wegens vormgebreken binnen redelijke grenzen te houden?

In zijn openingsrede van 3 september 1973 heeft procureur-generaal Ganshof van der Meersch daarop reeds de aandacht gevestigd en de retorische vraag gesteld: «Is het waarlijk verantwoord de rechtspleging en de uitspraak te vernietigen, in geval van een onregelmatigheid die aan een partij geen nadeel heeft berokkend en de rechten van de verdediging niet heeft geschonden?»¹⁰.

14. De vraag kan worden gesteld of het Hof zelf er soms geen aanleiding toe geeft de verkeerde indruk te wekken dat het een derde aanleg vormt, wanneer het bij zijn wettigheidscontrole de feitelijke beoordeling betreft.

Volgens de vaste rechtspraak stelt de rechter op onaanastbare wijze de feiten vast waarop hij zijn beslissing grondt, maar gaat het Hof na of hij uit zijn vaststellingen die beslissing wettig heeft kunnen afleiden¹¹. Deze regel geldt, wanneer het gaat om de interpretatie of de toepassing van een rechtsbegrip, als afstand van recht¹², berusting¹³ of feitelijke vermoedens¹⁴, evenals van wat een «juridisch feit» wordt genoemd, als de gezagsverhouding, essentieel element van de arbeidsovereenkomst¹⁵⁻¹⁶.

Bestaat over de beginselen die aan de basis van deze rechtspraak liggen, geen betwisting¹⁷, dan is het evenmin twijfelachtig dat bij de praktische toepassing ervan de bekoring groot is om het bevoegdheidsterrein van de cassatierechter te verruimen. Misschien hebben sommige magistraten af en toe wel wat moeite om aan die bekoring te weerstaan.

15. Nu moet worden toegegeven dat de grens tussen feitelijke beoordeling en wettigheidscontrole in de praktijk niet altijd even duidelijk kan worden getrokken, o.m. ook omdat discussie kan ontstaan over de vraag wat een zuiver feitelijke aangelegenheid is en wat als rechtsbegrip dient te worden aangemerkt.

Een duidelijk voorbeeld hiervan biedt het begrip «oorzakelijk verband tussen fout en schade». Oorspronkelijk liet het Hof de beslissing over het bestaan van het oorzakelijk

⁹ Cass., 6 februari en 17 mei 1984, A.R. 6912 en A.R. 6949 (A.C., 1983-84, nrs. 304 en 528).

¹⁰ *Overwegingen omtrent de kunst recht te spreken en de uitoefening van het rechterlijk ambt*, blz. 39.

¹¹ Zie o.m. Cass., 23 mei 1990, A.R. 8033 (A.C., 1989-90, nr. 556).

¹² Cass., 23 september 1988, A.R. 6013 (A.C., 1988-89, nr. 48).

¹³ Cass., 19 juni 1989, A.R. 8496 (A.C., 1988-89, nr. 612).

¹⁴ Cass., 22 maart 1990, A.R. F1012F (A.C., 1989-90, nr. 441).

¹⁵ Cass., 9 juni 1955 (A.C., 1955, 831).

¹⁶ Zie bv. ook omtrent overmacht: noot 2 R.H. bij Cass., 6 mei 1946, in *Bull. en Pas.*, 1946, I, 171; noot 2 bij Cass., 21 maart 1972, (A.C., 1972, 692); omtrent onvoorziene hindernis: noot R.H. bij Cass., 5 april 1956, (A.C., 1956, 633).

¹⁷ Zie o.m. *Over de rechtsstaat*, openingsrede van procureur-generaal Dumon, 3 september 1979, inzonderheid nrs. 17 e.v.

⁸ Zie bv. Cass., 26 maart 1991, A.R. 5370 (A.C., 1990-91, nr. 404) met andersluidende concl. adv.-gen. Declercq.

verband uitsluitend aan de feitenrechter over ¹⁸. De laatste jaren is het Hof geleidelijk van die rechtspraak afgestapt; thans gaat het resoluut na of de rechter uit de feitelijke vaststellingen het al of niet bestaan van een oorzakelijk verband heeft kunnen afleiden ¹⁹.

Dat betekent natuurlijk een belangrijke uitbreiding van de beoordelingsbevoegdheid van het Hof, waarvan de rechtzoekenden gretig gebruik maken. Ik ben er niet van overtuigd dat die evolutie vandaag de dag wenselijk is, maar vraag mij af of niet veeleer de tegenovergestelde richting moet worden uitgegaan.

16. In eenzelfde gedachtengang stel ik vast dat bij de vorming van de rechtspraak meer en meer de woorden «marginale toetsing» in de mond worden genomen.

Opmerkelijk is dat ook de voorstanders van marginale toetsing erkennen dat dit begrip vele betekenissen heeft. U zelf, Mijnheer de Eerste Voorzitter, heeft opgemerkt dat de betekenis ervan in de verschillende rechtstakken grondig is onderzocht, maar de grens niettemin onduidelijk blijft ²⁰.

Ik heb mij altijd afgevraagd of voor marginale toetsing wel plaats is bij de wettigheidscontrole die aan het Hof is opgedragen. Ofwel gaat het over de interpretatie van de rechtsregel en dan is de toetsing niet marginaal, ook niet wanneer die regel bijvoorbeeld wordt gevormd door een algemeen rechtsbeginsel ²¹. Ofwel wordt de feitelijke beoordeling erbij betrokken, en dan is in die mate elke toetsing door de cassatierechter uitgesloten.

Dat standpunt klinkt vandaag simplistisch, achterhaald, ouderwets. Maar zolang men het er niet over eens is wat marginale toetsing precies betekent, blijft voorzichtigheid geboden. Want marginale toetsing sluit toch altijd enige beoordelingsvrijheid in. En dat is zeker niet het uitverkoren terrein van de cassatierechter.

17. Een duidelijke illustratie daarvan biedt de toepassing van het beginsel van behoorlijk bestuur. De schaarse rechtspraak van het Hof lijkt mij op dat stuk nog enigszins onzeker.

Op een middel dat uitsluitend schending aanvoert van «de algemene rechtsbeginselen van behoorlijk bestuur, in het bijzonder het beginsel van de eerbied voor het opgewekt vertrouwen» antwoordt het arrest van 10 juni 1988 ²² «dat eiseres niet in haar redelijke verwachting werd verschalkt», nu zij zich eraan kon verwachten door de gemeente te worden belast, aangezien de wet deze daartoe machtigt. In deze zaak

heeft het Hof dus duidelijk het beginsel van behoorlijk bestuur als grond tot cassatie aangenomen.

Dat spoor volgt het arrest van 7 december 1989 ²³ kennelijk niet. Het oordeelt dat, nu het inzage-recht waarop de eiseressen een beroep doen, geregeld is door een koninklijk besluit waarvan de wettigheid niet wordt betwist, «de rechtsbeginselen van behoorlijk bestuur op dat stuk niet kunnen worden toegepast». Het Hof besluit daaruit niet dat het middel niet gegrond is, maar wel dat het niet ontvankelijk is. Wat toch op zijn minst betekent dat het beginsel niet als grond tot cassatie kan worden aangevoerd, wanneer de aanleggenheid wettelijk geregeld is ²⁴.

18. Naar het voorbeeld van het beginsel van behoorlijk bestuur spreekt men ook van beginselen van behoorlijk ondernemerschap ²⁵ t.a.v. de arbeidsrechtelijke verhoudingen, en zelfs zeer algemeen van beginselen van behoorlijk handelen ²⁶.

Hopelijk geeft het Hof niet toe aan de verleiding om de rechterlijke uitspraken ooit te toetsen aan een of ander beginsel van behoorlijk rechtspreken. Want dan geraakt het zeker in het vaarwater van de derde aanleg.

19. Het Hof zou ook heel wat tijd kunnen uitsparen, zo minder aandacht werd besteed aan de interpretatie van de bestreden beslissing en van de middelen.

Wanneer tijdens de deliberatie nog lang wordt gediscussieerd over een zaak, is het vaak omdat de leden van de kamer zich afvragen wat de rechter eigenlijk bedoeld heeft of wat de juiste draagwijdte van de grieven is.

20. Wanneer uit de beslissing niet duidelijk blijkt hoe de rechter de betwiste rechtsregel heeft toegepast, kan het Hof niet oordelen of die toepassing juist is. Derhalve is de motivering niet voldoende nauwkeurig of duidelijk om het Hof in de mogelijkheid te stellen de wettigheid van de beslissing te beoordelen ²⁷.

Dat is uit oogpunt van cassatie een ernstiger motiveringsgebrek dan hetgeen betrekking heeft op de feitelijke beoordeling van de zaak. Ik zou geneigd zijn op het eerste gemakkelijker in te gaan dan op het tweede. Ernstiger is ook dat de feitenrechter niet antwoordt op een juridische argumentatie dan op een interpretatie van de feitelijke gegevens.

²³ A.R. 6667 (A.C., 1989-90, nr. 229).

²⁴ Vergelijk hiermee het arrest van 23 juni 1980 dat de overheid verbiedt zich te beroepen op het beginsel van behoorlijk bestuur om haar wettelijke opdracht niet uit te voeren (A.C., 1979-80, 1327) met concl. O.M. in *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiek recht*, 1980, 501). Het arrest van 3 mei 1991 (A.R. F1865N) beslist dat de rechter niet mag afwijken van een wetbepaling op grond van «de regels van behoorlijk bestuur».

²⁵ VAN DER HEYDEN, «Algemene beginselen van behoorlijk ondernemerschap», *Nederlands Juristenblad*, 1984, 1384.

²⁶ VAN GERVEN W., «Beginselen van behoorlijk handelen», *R.W.*, 1982-83, 961.

²⁷ Cass., 5 november 1981 (A.C., 1981-82, 344) met concl. proc.-gen. Dumon in *Bull. en Pas.*, 1982, I, 337; Cass., 3 februari 1984, A.R. 3959 (A.C., 1983-84, nr. 303) en 6 december 1984, A.R. 4502-4503 (A.C., 1984-85, nr. 221).

¹⁸ Zie o.m. Cass., 16 januari 1939 (*Bull. en Pas.*, 1939, I, 25); 9 mei 1939 (*ibid.*, 235) met noot R.H.; 20 december 1965 (*ibid.*, 1966, I, 543) en 24 febr. 1969 (A.C., 1969, 599).

¹⁹ Zie o.m. concl. proc.-gen. Dumon bij Cass., 28 april 1978 (A.C., 1978, 1006); *Over de rechtsstaat*, reeds vermelde rede van proc.-gen. Dumon, nr. 19, voetnoot 121; Cass., 6 en 27 juni 1978 (A.C., 1978, 1184 en 1266), 21 februari 1984, A.R. 8443 (A.C., 1983-84, nr. 347), 12 januari 1988, A.R. 1359 (A.C., 1987-88, nr. 288) en 23 mei 1990, A.R. 8033 (A.C., 1989-90, nr. 556).

²⁰ SOETAERT, «Rechtsbeginselen en marginale toetsing in cassatie», in *Liber amicorum Jan Ronse*, blz. 61.

²¹ Anders: SOETAERT, *op. cit.*, blz. 59.

²² A.R. F1415N (A.C., 1987-88, nr. 621) met concl. proc.-gen. Krings.

21. Meer dan door onduidelijke beslissingen verliest het Hof enorm veel tijd door onduidelijke middelen; het ontcijferen ervan noemde procureur-generaal Dumon terecht het oplossen van ware raadseltjes²⁸.

Het staat aan eiser nauwkeurig de aangeklaagde onwetigheid te omschrijven. In voorzieningen of memories die niet door een advocaat bij het Hof zijn opgesteld, vergenoe-gen sommigen zich vaak ermee – uit onwetendheid of uit gemakzucht – hun conclusie die zij voor de feitenrechter hebben genomen, in cassatie te hernemen. Anderen verdrinken de aangeklaagde wetsschendingen in een moeras van feitelijke beschouwingen, soms omdat de wetsschending hen niet duidelijk voor ogen staat en zij deze uiteraard dus zeker niet precies kunnen formuleren. Taak van het Hof is niet dat in hun plaats te doen.

22. In de zaken waarin de burgerlijke procedure toepas-selijk is, mag het Hof niet buiten de middelen treden. Dan moeten deze ook zo opgesteld zijn dat gevaar voor vergissing of onvolledigheid is uitgesloten. Beantwoordt de redactie niet aan die vereisten, dan zijn zij onduidelijk en dienen zij als niet ontvankelijk te worden afgewezen.

In strafzaken moeten volgens de geldende rechtspraak, wat de strafvordering betreft, geen middelen worden aan-gevoerd en is de formulering ervan minder vormelijk. Maar als ze worden aangevoerd, moeten zij, wat de omschrijving van de beweerdte onwettigheid betreft, aan dezelfde vereis-ten van duidelijkheid voldoen.

Bij arrest van 4 maart 1991 heeft het Hof de voorziening in een belastingzaak verworpen op grond «dat de redactie van de middelen de vereiste klaarheid en nauwkeurigheid mist om, zonder gevaar voor vergissing of onvolledigheid, met zekerheid de beweerdte wetsschendingen duidelijk van elkaar te onderscheiden en de juiste draagwijdte en omvang van de aangevoerde grieven te bepalen; dat de middelen on-begrijpelijk en derhalve wegens onduidelijkheid niet ontvan-kelijk zijn»²⁹.

Het komt mij voor dat soortgelijke overwegingen in meer arresten, inzonderheid in strafzaken, verantwoord zouden zijn.

23. In strafzaken is niet alleen de interpretatie van de middelen vaak zeer tijdrovend. Erger nog is het opsporen van ambtshalve middelen wat de voorziening op de strafvor-dering betreft.

Reeds in 1937 noemde advocaat-generaal Sartini van den Kerckhove de motiveringsverplichting het belangrijkste mid-del om het aantal voorzieningen in strafzaken, dat toen 837 bedroeg, drastisch te beperken³⁰. In een uitvoerig betoog trachtte hij aan te tonen dat er geen reden was om onder-scheid te maken tussen het cassatieberoep in strafzaken en dat in andere zaken. Kern van zijn betoog was dat wie de rechter ervan beschuldigt de wet te hebben geschonden, deze beschuldiging ook moet waarmaken. Zo dat niet geldt

voor de beklaagde, ligt dat uitsluitend aan de «onvolmaakt-heid» van het Wetboek van Strafvordering waar het over het cassatieberoep handelt³¹. De advocaat-generaal was zelfs van mening dat de middelen in de voorziening zelf dienden te worden vermeld, wat diende gepaard te gaan met een ver-lenging van de voorzieningstermijn³²; overigens meende hij dat de voorziening ook door de beklaagde zou moeten wor-den betekend, behalve wanneer zij alleen tegen het open-baar ministerie is gericht³³, en dat geen nieuwe middelen zouden mogen worden aangevoerd³⁴, zelfs niet zo zij de openbare orde raken³⁵.

24. Hoewel geen wetsbepaling het Hof verplicht de wet-tigheid van de bestreden beslissing ambtshalve te onderzoeken en hoewel de advocaat-generaal vernietiging op grond van ambtshalve opgeworpen middelen in strijd acht met de opzet van de regeling betreffende het cassatieberoep en wat hij noemt «de zending van het Hof», durft hij toch niet voor-stellen dat een voorziening zonder middel niet ontvankelijk zou worden verklaard, omdat de wet de beklaagde niet ver-plicht zijn cassatieberoep te motiveren.

Maar de burgerlijke partij en de burgerrechtelijk aanspra-kelijke partij zijn daartoe evenmin verplicht. Toch verwerpt het Hof hun voorziening alsmede die van alle andere par-tijen – ook die van de beklaagde – in zoverre het cassa-tieberoep niet tegen de beslissing op de strafvordering is ge-richt³⁶.

25. De verplichting tot het ambtshalve onderzoek van de wettigheid van beslissingen in strafzaken kan dus niet uit-sluitend worden gegrond op de bepalingen van het Wetboek van Strafvordering die niet tot het aanvoeren van middelen verplichten³⁷. En een andere rechtsgrond vinden de voor-standers van die verplichting in de wet niet. De recente, bij-zonder rijk gedocumenteerde studie van raadshoor Wil-lems³⁸ toont dat duidelijk aan.

Behoudens op de lange traditie steunt men op het belang van de wet en de openbare orde. Dezelfde argumenten zou

³¹ *Op. cit.*, blz. 12.

³² *Op. cit.*, blz. 18.

³³ *Op. cit.*, blz. 20-22.

³⁴ *Op. cit.*, blz. 23.

³⁵ *Op. cit.*, blz. 24-25.

³⁶ Zie bijvoorbeeld wat de beklaagde betreft: Cass., 7 november 1972 (*A.C.*, 1973, 230) en 24 juni 1980 (*A.C.*, 1980, 1338); wat de burgerlijke partij betreft: Cass., 13 november 1972 (*A.C.*, 1973, 252), 10 december 1980 (*A.C.*, 1980-81, 397) en 17 mei 1983, *A.R.* 7795 (*A.C.*, 1982-83, nr. 516); wat de burgerrechtelijk aansprakelijke par-tij betreft: Cass., 3 december 1986, *A.R.* 5223 (*A.C.*, 1986-87, nr. 201) en 1 maart 1989, *A.R.* 7115 (*A.C.*, 1988-89, nr. 371).

Evenmin worden middelen ambtshalve opgeworpen wanneer het cassatieberoep is ingesteld

– door het Bestuur van Douane en Accijnzen tegen de be-slissing op zijn burgerlijke rechtsvordering tot betaling van de ont-doken rechten (Cass., 22 december 1987, *A.R.* 1587, *A.C.*, 1987-88, nr. 252);

– door degene die beweert een op grond van art. 36.2 Jeugd-beschermingswet geplaatste minderjarige onder zijn bewaring te hebben (Cass., 17 mei 1988, *A.R.* 2377, *A.C.*, 1987-88, nr. 576).

³⁷ Zie noot onder Cass., 18 december 1922 (*Bull. en Pas.*, 1923, I, 122).

³⁸ *Le moyen d'office* (onuitgegeven).

²⁸ *Quo vadimus?*, openingsrede van 1 september 1980, nr. 25, blz. 58.

²⁹ *A.R.* F1861N (niet gepubliceerd). Zie ook Cass., 8 december 1981 (*A.C.*, 1981-82, 471).

³⁰ *Beschouwingen over den aanleg en de rechtspleging van verbre-king in strafzaken*, openingsrede van 15 september 1937, blz. 6 e.v.

men echter ook buiten het strafrecht kunnen aanvoeren. In alle cassatieberoepen primeert het belang van de wet. En de openbare orde zou het ambtshalve opwerpen van middelen ook kunnen verantwoorden in zaken van bijvoorbeeld personen- en familierecht en van bestaanszekerheidsrecht.

Zo alleen t.a.v. de strafvordering middelen ambtshalve worden opgeworpen, gaat het uiteindelijk om de bescherming van de onschuldige tegen onwettige bestraffing. Hoe bijzonder waardevol ook, het is dus veeleer een kwestie van goede rechtsbedeling dan van rechtseenheid en rechtsontwikkeling. Wat mij terugbrengt tot mijn uitgangspunt dat dit laatste in de cassatierechtspraak vandaag voorrang verdient.

26. Overigens kan de rechtsbescherming anderszins dan door het aanvoeren van ambtshalve middelen worden veilig gesteld, m.n. door het openbaar ministerie.

Advocaat-generaal Sartini van den Keckhove merkte op «dat er bij elke strafrechtsmacht ten gronde een ambtenaar van het Openbaar Ministerie optreedt die als zending heeft de wet te doen eerbiedigen en zich in verbreking te voorzien wanneer zij verkracht werd, het weze dan ook in het nadeel of in het voordeel van de beschuldigde of van de betichte»³⁹.

Ik meen dat in die opdracht van het openbaar ministerie het antwoord kan worden gezocht op de opwerping dat het Hof middelen ambtshalve moet opwerpen en een niet gemotiveerd cassatieberoep ontvankelijk moet verklaren, nu de wet geen motivering voorschrijft.

27. In afwachting dat het Wetboek van Strafvordering wordt gewijzigd, levert afwezigheid van middelen inderdaad geen grond van niet-ontvankelijkheid op. Maar dat wil nog niet zeggen dat het Hof verplicht is elke onwettigheid zelf op te sporen en op te werpen.

Dat kan wel gebeuren door het openbaar ministerie bij de rechtsmacht die de aangevochten beslissing heeft genomen — uiteraard alleen de beslissing op de strafvordering. Ten aanzien van die beslissing wordt het openbaar ministerie als partij aangemerkt en krachtens artikel 423 van het Wetboek van Strafvordering doet de griffier het dossier toekomen «aan de magistraat belast met het openbaar ministerie». Deze heeft dus én de hoedanigheid, én de opdracht én materieel de gelegenheid om de eventuele onwettigheid van de aangevochten beslissing onder de aandacht van het Hof te brengen.

Gaat het Hof erop in, dan vernietigt het uiteraard de beslissing. Acht het de aangeklaagde onwettigheid niet grond, dan beantwoordt het deze uitvoerig of zeer beknopt, naargelang het antwoord voor de rechtsontwikkeling belang-

rijk is of niet. Voert noch de eiser noch het openbaar ministerie een middel aan, dan volstaat de vaststelling daarvan om de voorziening te verwerpen.

Het niet gemotiveerde cassatieberoep is dus wel ontvankelijk, aangezien het eventueel tot cassatie van de aangevochten beslissing kan leiden. Het verplicht het Hof evenwel niet middelen zelf op te werpen. Dat is niet de taak van de rechter maar van de partijen in het eigen belang en van het openbaar ministerie in het algemeen belang.

28. Het herdenken van sommige aspecten van de cassatierechtspraak zal de werkoverlast vanzelfsprekend niet met één slag oplossen. Daarvoor blijven wetwijzigingen onontbeerlijk. Intussen mag het Hof evenwel niet passief blijven toezien. Het moet zelf initiatieven nemen om de wetgeving aan te passen en in zijn rechtspraak voorrang geven aan de rechtsontwikkeling en de rechtseenheid.

Wat wij zelf doen, doen wij ook goed.

29. Op 25 april 1991 overleed ere-advocaat-generaal V. Detournay. Hij had voortijdig ontslag moeten nemen om gezondheidsredenen, wellicht omdat hij in de uitoefening van zijn ambt te veel van zijn krachten had geëist. Hij kende nooit rust. Elke zaak nam hem volledig in beslag. Nadat het arrest was uitgesproken, bleef hij zich nog afvragen of de oplossing wel helemaal de juiste was en, zo ja, of de formulering dan wel voldoende nauwkeurig was.

Ik heb het geluk gehad de eerste maanden na mijn aanstelling een voorlopig onderkomen in zijn kabinet te hebben gevonden en hem zo als leermeester te hebben gehad. Uitzonderlijk leerrijk, maar tevens bijna beangstigend door het besef dat toonbeeld van plichtsbesef en nauwgezetheid zelfs niet van ver te kunnen navolgen. In het dagelijks contact heb ik bovendien mogen ervaren dat achter het eerder gestreng uiterlijk een gevoelig en warm hart schuil ging.

Ere-advocaat-generaal Detournay was een groot magistraat en een edel mens. Zo zal hij in onze gedachten blijven voortleven.

30. In zijn opengingsrede van 15 september 1948 zegde procureur-generaal Cornil tot de leden van het Hof: «ten einde U ineens opnieuw in een atmosfeer van hard werk te brengen heeft de wetgever gewild dat het gerechtelijk jaar voor U zou beginnen met de minst aangename van uw functies: naar uw procureur-generaal luisteren»⁴⁰.

Nu het minst aangename reeds voorbij is, vorder ik met gerust gemoed, voor de Koning, dat het Hof zijn werkzaamheden van het nieuwe gerechtelijk jaar aanvat.

³⁹ *Op. cit.*, blz. 11.

⁴⁰ *Het Hof van Verbreking. Oorsprong en aard*, blz. 47.

Opnieuw verhoging van de opdecimes op de strafrechtelijke geldboeten

1. Vrij kort geleden bespraken wij de verhoging van de opdecimes op de strafrechtelijke geldboeten ingevolge de Programmawet van 22 december 1989 (Arnou, P., «Nieuwe verhoging van de opdecimes», *R.W.*, 1989-90, 1203-1204).

2. Nauwelijks anderhalf jaar later worden wij reeds geconfronteerd met een nieuwe verhoging.

Art. 48 van de wet van 20 juli 1991 houdende begrotingsbepalingen (*B.S.*, 1 augustus 1991) wijzigt opnieuw art. 1 van de Wet van 5 maart 1952 en brengt het aantal opdecimes waarmee het bedrag van de strafrechtelijke geldboeten wordt vermeerderd, op achtonderd negentig.

Praktisch betekent dit een vermenigvuldiging van het bedrag van de geldboete met negentig.

3. Sinds door de Wet van 24 juli 1921 het stelsel van de vermeerdering van de strafrechtelijke geldboeten met opdecimes werd ingevoerd, werden de opdecimes tien maal aangepast: negenmaal in opwaartse richting en éénmaal neerwaarts.

Dit betekent gemiddeld één aanpassing om de zeven jaar.

4. Zoals gezegd komt de huidige verhoging slechts anderhalf jaar na de vorige verhoging. Het is daarmee sinds 1926 geleden dat de opdecimes nog in dergelijk snel ritme zijn gewijzigd.

Nadat de opdecimes bij de Wet van 2 januari 1926 op veertig waren gebracht (vermenigvuldigen met vijf), werden ze bij de Wet van 8 juni 1926 reeds op negentig gebracht (vermenigvuldigen met tien).

Hierbij dient wel vermeld te worden dat de opdecimes kort daarna opnieuw werden verlaagd tot zestig (vermenigvuldigen met zeven) en dit ingevolge de Wet van 27 december 1928.

5. In de zeventiger jaren werd er herhaaldelijk op gewezen dat de verhoging met opdecimes de werkelijke waardevermindering van de munt niet had bijgehouden: het werd aangenomen dat de geldboeten een stuk van hun repressieve doeltreffendheid hadden verloren (Kohl, A., «Les incidences de la dépréciation monétaire en droit pénal belge», *R.D.P.*, 1972-73, 848-849; Van Honsté, V., «Politique criminelle et sanctions patrimoniales», *J.T.*, 1975, 689; Kohl, A., «Remèdes à l'efficacité réduite des amendes pénales par suite de l'érosion monétaire», *R.D.P.*, 1976-77, 647).

Recent hebben de verschillende verhogingen van de opdecimes er wel voor gezorgd dat de stijging van de geldboeten ten minste gelijke tred houdt met de stijging van het indexcijfer.

Voor de periode tussen 15 augustus 1975 en 15 augustus 1991 zou geconstateerd worden dat de geldboeten ingevolge de verhoging van de opdecimes 2,25 maal vermeerderd zijn, terwijl een verhoging volgens het indexcijfer slechts een vermenigvuldiging met 2,19 zou hebben gegeven.

6. In onze vorige bespreking behandelden wij uitgebreid de juridisch-technische problemen, die zich kunnen voordoen n.a.v. een wijziging van het aantal opdecimes (Arnou, P., o.c., *R.W.*, 1989-90, 1203-1204).

De snelle nieuwe wijziging zal deze problemen zeker niet kleiner maken.

7. Aldus kan reeds worden verwezen naar blz. 9 van het nummer 1991-10 van *T.W.S.-actualiteit-Strafwetboek*, alwaar wordt vermeld dat de nieuwe opdecimes zullen worden toegepast door de hoven en rechtbanken op alle strafrechtelijke geldboeten uitgesproken voor misdrijven, die gepleegd werden vanaf 1 juli 1991.

Dit is onjuist.

8. Art. 48 van de Wet van 20 juli 1991 treedt in werking op 11 augustus 1991, zijnde de tiende dag na de publikatie van de Wet in het Belgisch Staatsblad.

Bijgevolg kunnen de verhoogde opdecimes enkel worden toegepast bij geldboeten, die worden opgelegd wegens feiten gepleegd vanaf 11 augustus 1991.

9. Bij de bestraffing van vroeger gepleegde feiten, dienen de geldboeten nog verhoogd te worden met het aantal opdecimes, van toepassing op de datum van deze feiten.

Gelet op de snelle achtereenvolgende wijzigingen van het aantal opdecimes, is het voor de feitenrechter niet altijd eenvoudig.

Geldboeten wegens feiten gepleegd vóór 9 januari 1990 mogen enkel verhoogd worden met vijfhonderd negentig opdecimes (vermenigvuldigen met zestig).

Feiten gepleegd vanaf 9 januari 1990 tot en met 10 augustus 1991 geven aanleiding tot een vermenigvuldiging van de geldboeten met tachtig (verhoging met zevenhonderd negentig opdecimes), terwijl bij de feiten gepleegd vanaf 11 augustus 1991 vermenigvuldigd moet worden met negentig (verhoging met achthonderd negentig opdecimes).

10. Hierbij zij eraan herinnerd dat het nieuwe aantal opdecimes wel onmiddellijk moet worden toegepast op de bijdrage van 5 frank ten behoeve van het Bijzonder Fonds tot hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden.

Dit betekent dat deze bijdrage vanaf 11 augustus 1991 wel onmiddellijk moet worden vermenigvuldigd met negentig, ook al mag de opgelegde geldboete wegens hetzelfde feit slechts vermenigvuldigd worden met zestig of met tachtig en dit gezien de bestrafte feiten dateren van vóór 9 januari 1990 of van vóór 11 augustus 1991.

11. Hetzelfde geldt voor de geldsom, opgelegd in de procedure van een minnelijke schikking.

Vanaf 11 augustus 1991 wordt het minimumbedrag van de minnelijke schikking onmiddellijk vastgelegd op 900 fr. (90 x 10 fr.), ook al dateren de feiten waarvoor de minnelijke schikking wordt aangeboden, van vóór deze datum.

12. Opnieuw is de wetgever art. 262 A.W.D.A. uit het oog verloren.

Gezien deze bijzondere opdecimes-regeling niet is aangepast, blijft de verhoging met honderd negentig opdecimes (vermenigvuldigen met twintig) van toepassing op de geldboeten in douanezaken, voor zover deze geldboeten, vastgesteld door wetten van vóór 1 april 1926, niet zijn herzien na deze datum en verder niet evenredig zijn met een ontrokken recht.

Patrick ARNOU

RECONSTRUCTIE VAN DE PYRAMIDE VAN CONFLICTAFHANDELING IN VLAANDEREN

Een empirisch onderzoek

I. Inleiding

Op welke wijze en in welke omstandigheden mensen in aanraking komen met het recht en hoe ze omgaan met hun problemen, is nog maar zelden empirisch onderzocht. In de rechtssociologische literatuur vinden we hierover enkel publicaties van buitenlandse onderzoekers (o.a. Schuyt e.a. voor Nederland; Miller en Sarat voor de Verenigde Staten; Fitzgerald voor Australië) ¹.

De overgrote meerderheid van de empirische onderzoeken over conflictafhandeling beperkt zich tot de studie van de activiteiten van de burgerlijke rechtbanken en de rechtscultuur die hiermee samenhangt. De behandeling van het geschil voor de rechtbank is echter slechts het eindpunt van een lange evolutie, het «topje van de ijsberg» van conflictbeslechting. Vóór een probleem uitgroeit tot een rechtszaak, doet zich reeds een selectieproces voor waarvan de omvang en het verloop nagenoeg onbekend zijn. Op dit vlak willen we dan ook een originele bijdrage leveren voor Vlaanderen.

In het onderzoek zochten we in eerste instantie naar een goede basislijn om de aanwezigheid van conflicten te meten en we vroegen ons af in hoeverre, hoe en onder welke voorwaarden het recht dan gemobiliseerd wordt. Mobilisering van het recht verwijst dan niet uitsluitend naar inschakeling van de rechtbank. De verschillende conflictbehandelingssystemen (o.a. het niets doen; de minnelijke schikking; de overheidsrechtspraak; arbitrage) krijgen elk hun plaats.

Via kwantificering van deze gegevens werd het ten slotte mogelijk om een pyramide van de afhandeling van conflicten op te stellen.

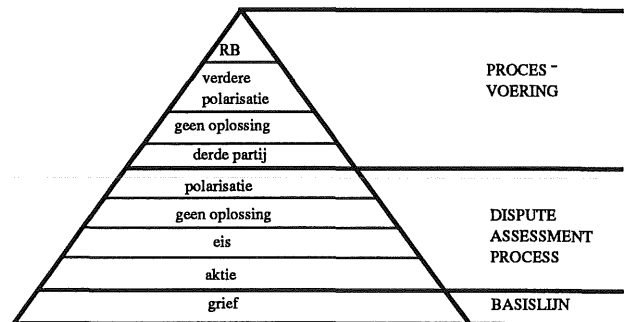
II. Enkele conceptuele opmerkingen

Conflictafhandeling kan men vanuit twee verschillende invalshoeken bekijken. Er is enerzijds de vraag van de cliënten en anderzijds het aanbod van de juridische hulpverlener of hulpverleningsinstantie.

Analoog met buitenlandse studies belichtten we in dit artikel enkel de vraagzijde en we lieten ons vooral inspireren

door het pyramidemodel van Galanter ² en de definities van de verschillende niveau-opdelingen van Felstiner ³.

FIGUUR 1: *Opbouw van de pyramide*

A. Het eerste niveau: de basislijn

Griffiths ⁴ stelde dat de basislijn datgene is «what is to be measured against». Het komt er nadien op aan procespatronen te vergelijken ten opzichte van die baseline.

Maar hoe deze basislijn dan wel moet worden ingevuld, is niet zo'n duidelijke zaak. Buitenlandse onderzoekers argumenteerden reeds dat men de geschillen zelf niet als vergelijkingsbasis mag nemen. Of een probleemsituatie al dan niet uitgroeit tot een geschil wordt immers van buitenuit beïnvloed. Dit levert dan mogelijk een foute analyse op. Miller en Sarat ⁵ opteerden ervoor om de grieven, de als onrecht ervaren situaties als basislijn te nemen. Griffiths wees er echter op dat deze oplossing het probleem niet oplost, maar het een stap verlegt. Grievens moeten op een gegeven ogenblik immers ook geproblematiseerd zijn. Hij opperde daarom dat men zich het best een beeld zou vormen van alle sociale relaties die in zich een potentieel conflict dragen. Het

² M. GALANTER, «Litigation in America», in *UCLA Law Review*, 31, 1983, I.

³ W.L.F. FELSTINER, R.L. ABEL en A. SARAT, «The emergence and transformation of disputes: naming, blaming, claiming...», in *Law and Society Review*, 15, 1980-1981, 3, blz. 634-636.

Onrecht: «An injurious experience is any experience that is disvalued by the person to whom it occurs.»

Grief: «... when a person attributes an injury to the fault of another individual or social entity.»

Eis: «... when someone with a grievance voices it to the person or entity believed to be responsible and asks for some remedy.»

Geschil: «A claim is transformed into a dispute when it is rejected in whole or in part.»

⁴ J. GRIFFITHS, «The general theory of litigation, a first step», in *Zeitschrift für Rechtssoziologie*, 5, 1983, 2, blz. 163.

⁵ R.E. MILLER en A. SARAT, *ibid.*

¹ C.J.M. SCHUYT, C.A. GROENDENIJK en B. SLOOT, *De weg naar het recht*, Kluwer, Deventer, 1976; R.E. MILLER, en A. SARAT, «Grievances, claims and disputes: Assessing the adversary culture», in *Law and Society Review*, 15, 1980-81, blz. 525-565; J. FITZGERALD, «A comparative empirical study of potential disputes in Australia and the United States», *Dispute Processing Program Working Papers Series*, University of Wisconsin, Madison, 1982, 4.

In deze studie beperken we ons tot het burgerlijk recht. Strafrecht wordt buiten beschouwing gelaten.

schijnt ons echter toe dat het inderdaad kwantificeerbaar is hoeveel mensen betrokken zijn in echtscheidingen of hoeveel huurovereenkomsten er werden afgesloten, maar deze methode biedt geen uitweg meer wanneer we bijvoorbeeld alle aankopen van particulieren in rekening moeten brengen.

Daarom zijn we – ondanks de bekende gebreken – in navolging van Miller en Sarat uitgegaan van het aantal ervaren probleemsituaties als vertrekpunt voor de analyse. Soms lost het probleem zichzelf op. Vaak blijft het probleem bestaan, maar opteert men ervoor om geen stappen tot de oplossing ervan te ondernemen. De zaak wordt dus in een zeer vroeg stadium «gedropt». In het andere geval legt men zich niet neer bij de bestaande situatie en gaat men op een of andere manier zijn recht opeisen.

Praktisch hebben we deze probleemsituaties gemeten aan de hand van enkele duidelijk omschreven handelingen die men kan stellen (bv. een aankoop die niet voldoet aan de wensen van de koper, problemen bij het inschakelen van een verzekeringsinstelling, een onrechtvaardige behandeling door de huisbaas, ...).

Op deze manier wordt het geschil uit de marginale sfeer van «deviant gedrag» gehaald. Het conflict neemt hier zijn plaats in naast andere, sociale relaties.

B. Het tweede niveau: het «dispute assessment process»

Het «dispute assessment process» omvat de verschillende stappen die leiden van het benoemen van een situatie als problematisch tot de verdere omzetting van deze subjectieve idee in een conflict, waarin de conflicterende partijen gepolariseerde posities innemen.

Hiervoor wordt uitgegaan van het waargenomen onrecht: de actor is zich bewust van de situatie en hij is in staat erover te praten en zijn probleem te benoemen.

Vervolgens kan hij overwegen of hij iets wil ondernemen. Wanneer hij zijn slaagkansen zeer laag inschat of de zaak van een te gering belang acht, zal hij het probleem in deze fase laten schieten (droppen). In het andere geval zal hij een tegenpartij zoeken die verantwoordelijk kan worden gesteld voor het ondergane onrecht en deze zijn eisen voorleggen.

Komen beide partijen niet tot een vergelijk, dan zal hun sociale relatie met betrekking tot het conflict zich tenslotte polariseren.

C. Het derde niveau: procesvoering

We zijn zover dat we kunnen spreken van een conflict. Nu kan men er nog verschillende kanten mee uit.

Ofwel laat men het probleem voor wat het is, ofwel roept men de hulp in van juridisch-professionele (bijvoorbeeld advocaten) of juridisch niet-professionele (bijvoorbeeld vrienden, familie, arts,...) derden.

Deze raadpleging kan tot een oplossing leiden, maar dit is niet altijd het geval.

Uit het onderzoek blijkt dat velen in dit stadium hun zaak nog laten varen en dat slechts een kleine minderheid doorgaat naar de rechtbank.

Toch is die stap naar de rechtbank *geen* totaal *andere* probleemoplossing dan de hierboven aangehaalde minnelijke regeling. Het is enkel een *meer formele* oplossing die men via toepassing van regels en wetten tracht te bereiken.

Deze opsplitsing formeel/informeel is dan nog niet helemaal terecht. Het doet een strakke scheiding vermoeden, die in de praktijk niet bestaat. Het gebeurt immers dat men de formele weg achter de hand houdt en ermee dreigt wanneer de informele pogingen geen vruchten afwerpen. En anderszids kan een informele regeling zodanig ingeburgerd raken dat deze haar weerslag krijgt in het juridische systeem. We kunnen hier onder andere verwijzen naar de wettelijk verplichte verzoeningspoging in het raam van een echtscheidingsprocedure. Het vonnis van bekrachtiging van het minnelijk akkoord kent aan dit akkoord een gezag toe dat gelijkstaat met dat van een gewoon vonnis. Men mag dus gerust stellen dat formele en informele geschillenregelingen – hoewel ze onafhankelijk van elkaar kunnen opereren – elkaar toch wederzijds beïnvloeden.

In het empirische onderzoek hebben we gepoogd deze drie niveaus en de verschillende fasen binnen de niveaus cijfermatig uit te drukken in een pyramidemodel.

Aanvullend kan nog opgemerkt worden dat in deze studie de gegevens meestal gerelateerd worden aan de basislijn. Op een aantal plaatsen zullen we echter elk niveau van de pyramide relateren aan het voorgaande.

II. Methodologie van het onderzoek

Eind 1989 zette het Centrum voor Rechtssociologie een onderzoek op bij 540 Vlaamse huishoudens.

De enquête richtte zich vooral op de «middle range»-rechtsproblemen waarmee men gedurende de laatste drie jaar te kampen heeft gehad. Commerciële en strafrechtelijke zaken werden hierbij uitgesloten. 506 huishoudens verleenden hun medewerking, wat een respons van 94% opleverde.

In een eerste gedeelte van de vragenlijst vroegen we de respondenten naar de structuur van hun huishouden (beroepen, partner, kinderen, leeftijden, opleiding, inwonenden,...).

Vervolgens werd hun een lijst voorgelegd van situaties die zich kunnen voordoen, met hierbij de vraag of ze zich de laatste drie jaar in een dergelijke situatie hadden bevonden.

Bij een positief antwoord, peilden we naar mogelijke problemen die zich hier voordeden. Deze werden dan gespecificeerd op een aparte vragenlijst. Zo kregen we een vrij gedetailleerd beeld van hoe men verder met zijn problemen is omgesprongen.

In het derde deel van de vragenlijst werden de respondenten geconfronteerd met enkele cases. Zij moesten dan oordelen wat ze in een soortgelijke situatie zouden ondernemen.

IV. Invulling van de niveaus binnen de conflictspyramide

A. De basislijn: het aantal ervaren probleemsituaties

We legden de respondenten 24 situaties voor waaruit eventueel problemen kunnen rijzen. De 506 huishoudens meldde 246 ervaren probleemsituaties gedurende de laatste drie jaar.

Via onderstaande tabel krijgen we een overzicht van de aard van de situaties waarin men verzeild raakt. Het gaat van een echtscheiding (3%) over het moeilijke contact met de bureaus (13%) tot de problemen met de dienstverlening (19%).

TABEL 1: Het aantal ervaren probleemsituaties in %

<i>situatie</i>	<i>% ervaringen</i>
aankoop van auto meubels duurzame kleding elektr. app. hifi e.a. grond/huis andere	13%
diensten wasserij reisbureau verzekeringen	19%
herstel	12%
schulden	6%
echtsch. problemen	3%
buren	13%
wkg/wkn	5%
sociale zekerheid	7%
andere	11%
<i>n = totaal problemen</i>	246

Opvallend is het grote verschil tussen de spontane rapportering enerzijds en de melding na het overlopen van een situatielijst anderzijds. Het gaat hier om een verhouding van 1 op 3.

Blijkbaar beschouwt men een aantal problemen niet zo snel als een potentieel juridisch geschil. Een burenruzie bijvoorbeeld of een woordenwisseling met de eigenaar of een discussie in de winkel omdat de nieuwe mixer het niet deed, worden spontaan vaak niet als potentieel juridisch geschil aanzien. Pas na een expliciete vraagstelling komen deze zaken boven.

Vooraf de rubrieken sociale zekerheid en conflicten tussen werkgevers en werknemers scoren zeer laag. Huurkwesties en echtscheidingsproblemen worden daarentegen wel vaak spontaan gemeld.

De gedetailleerde cijfers (uitgesplitst naar aantal onrecht-situaties per probleemmelder) leren ons dat de totale probleemkans van een huishouden 34% bedraagt.

B. Het tweede niveau: dispute assessment process

1. *Het zoeken naar een oplossing.* Zodra een probleem onderkend wordt door de benadeelde partij, kan deze op zoek gaan naar een oplossing. In 83% van de gevallen gebeurde dit, maar 17% van de problemen werd onmiddellijk opzij geschoven. Het probleem was kennelijk niet ernstig genoeg om er een «zaak» van te maken. Men legt zich neer bij de situatie.

2. *Men formuleert een eis.* Wanneer men besluit tegen het onrecht op te treden, betekent dit in 93% van de gevallen dat men contact zoekt met de tegenpartij om zijn eisen duidelijk te stellen. De tegenpartij kan ingaan op deze eis en zo op een *informele* wijze het conflict beëindigen. Dit is het geval voor een derde van de contacten. Maar evengoed kan diezelfde tegenpartij deze wensen geheel of gedeeltelijk verwerpen. In dit laatste geval kunnen we spreken van polarisatie.

C. Het derde niveau: procesvoering

1. *Het probleem wordt «gedropt».* Wanneer de eis verworpen wordt, kan de eiser besluiten dat het sop de kool niet

waard is. Het probleem wordt dan gedropt. Dit is het geval voor 20% van de niet-ingewilligde eisen.

Anders bekeken staat dit gelijk met 13% van de gevallen waarin men contact zocht met de tegenpartij.

Dus: indien men via een informele weg tot een oplossing tracht te komen, heeft men 36% kans op slagen, 13% op een «dropping» door één van de conflicterende partijen en 51% kans dat men verdere stappen zal moeten ondernemen.

2. *Het raadplegen van derden.* Bereikt men geen bevredigend akkoord, dan kan men nog steeds de hulp van derden inroepen. Voor ongeveer 40% van de geschilpunten komt men langs deze weg snel tot een volledige (24%) of gedeeltelijke (17%) oplossing. Slechts een kleine 4% laat hier het probleem nog schieten.

We willen erop wijzen dat we hier percentages hanteren die gerelateerd zijn aan het voorgaande niveau. Deze percentages gelden dus niet ten opzichte van het totale aantal conflicten.

3. *De stap naar de rechtbank.* Uiteindelijk belandt slechts 10% van de als onrecht ervaren situaties bij de rechtbank.

V. De reconstructie van de conflictspyramide

A. De gehele pyramide voor Vlaanderen

Laten we nu even onderstaand overzicht bekijken.

TABEL 2: Een overzicht van het resultaat en de uitval per fase⁶

	% conflicten dat blijft bestaan na de uitval	% uitval t.o.v. de vorige fase
basislijn	100%	/
uitval 1 niets gedaan	83%	17%
uitval 2 geen contact	77%	7%
uitval 3 contact + oplossing	49%	36%
uitval 4 contact + opgave	39%	20%
uitval 5 verdere stappen	31%	21%
uitval 6 derde + oplossing	18%	41%
uitval 7 derde + opgave	17%	7%
uitval 8 verdere stappen	10%	40%
uitval 9 rechtbank	/	10%
Totaal aantal problemen	246	

⁶ We definiëren hier de *uitval* per fase van het conflictbehandelingsproces:

uitval 1: niets gedaan aan het probleem dat men ervaart

uitval 2: geen contact gezocht met de tegenpartij

uitval 3: contact gezocht met de tegenpartij en het probleem ook opgelost

uitval 4: het contact met de tegenpartij leverde niets op en men heeft de zaak opgegeven

uitval 5: het contact heeft niets opgeleverd en men onderneemt verdere stappen, d.w.z., men raadpleegt een derde of stapt onmiddellijk naar de rechtbank

uitval 6: men heeft een derde geraadpleegd en het probleem werd volledig of gedeeltelijk opgelost

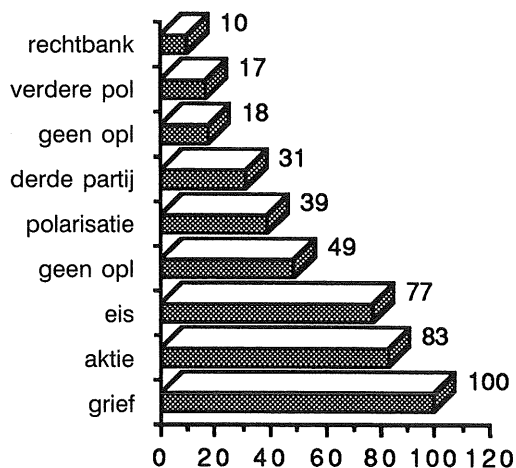
uitval 7: men heeft een derde geraadpleegd maar dit leverde niets op. Men heeft de zaak dan maar opgegeven

uitval 8: men heeft een derde geraadpleegd, werd er niets wijzer uit en onderneemt dan eventueel nog verdere stappen

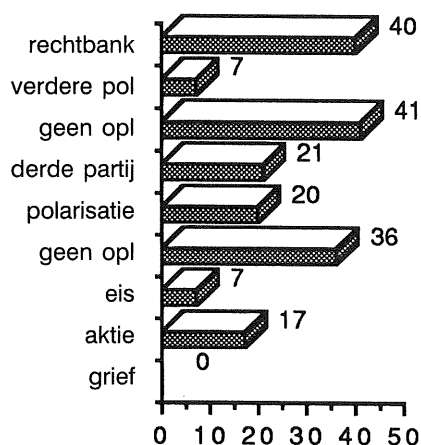
uitval 9: men stapt naar de rechtbank.

Aan de hand van tabel 2 kunnen we nu ook een alomvatende pyramide opstellen (% conflicten dat blijft bestaan na uitval) en een staafdiagram dat de uitval per fase relateert aan de voorgaande fase (% uitval t.o.v. de vorige fase).

FIGUUR 2: Gehele pyramide van juridische geschillen t.o.v. de totale hoeveelheid gemelde problemen – in %.

FIGUUR 3: Uitval per fase t.o.v. de voorgaande fase – in %.

Deze cijfers leren dat een kleine helft van alle conflicten vroeg of laat gedropt wordt: men geeft het op. In ongeveer 40% van de gevallen komt men tot een gedeeltelijke of volledige oplossing zonder tussenkomst van de rechtbank.

Uit de cijfers blijkt duidelijk het belang van de informele geschillenregeling. Men is vaak bereid tot gesprek zolang het maar niet de vorm van een gerechtelijke procedure aanneemt. Slaagt men niet in deze onderneming, dan haakt men vaak nog liever af dan zich te moeten wenden tot de rechtbank. Getuige hiervan is de enorme uitval op kritieke mo-

menten: net vóór men de hulp van een derde moet inroepen en nog eens vóór de inschakeling van de rechter.

Een vraag naar het waarom van deze negatieve houding tegenover de rechtbank wijst uit dat men voornamelijk vanuit een persoonlijk aanvoelen, een subjectieve inschatting van de eigen slaagkansen handelt. Het is dus niet zozeer de kostprijs die doorweegt, maar eerder de eigen onzekerheid.

B. Vereenvoudigde uitgesplitste pyramides voor Vlaanderen

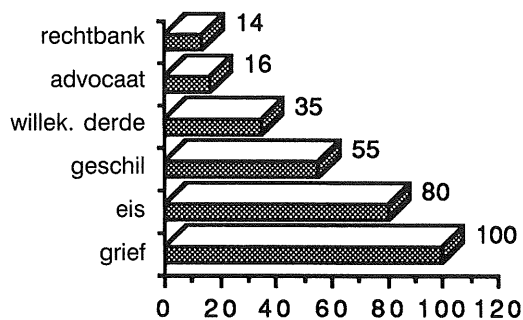
Hoewel het in het onderzoek om een relatief klein absoluut aantal probleemsituaties gaat, leek het toch interessant om na te gaan of er een opvallend verschil is in conflictverloop tussen diverse soorten problemen.

Het beperkte aantal situaties verplicht ons om onze pyramide enigszins te vereenvoudigen. We herleiden ze tot 6 categorieën, nl. grief, eis, geschil (ingevuld volgens de hierboven aangehaalde definities van Felstiner), hulp van een derde inroepen (advocaten of andere derden), hulp van een advocaat inroepen en naar de rechtbank stappen.

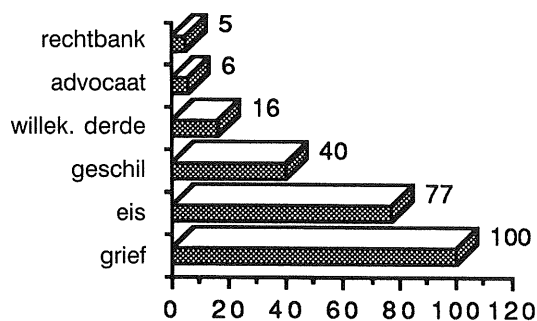
We opteerden voor de domeinen «schade» (= niet commerciële schadegevallen tussen particulieren) en «echtscheidingskwesties» (beide naar analogie met buitenlandse onderzoeken). We belichten ook de consumentenproblemen aangezien deze een zeer belangrijk aandeel hebben in het onderzoek. Ten slotte hebben we het over geschillen met de overheid omdat we veronderstellen dat deze kwesties op een andere wijze benaderd worden dan conflicten tussen burgers onderling.

Hieronder krijgt u een overzicht van de uitgesplitste pyramides en de totale vereenvoudigde pyramide, met een vergelijkende cijfertabel erbij.

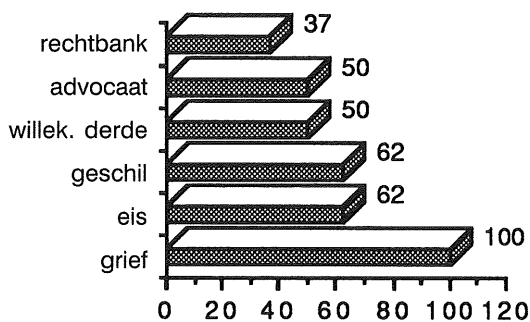
FIGUUR 4: Schade

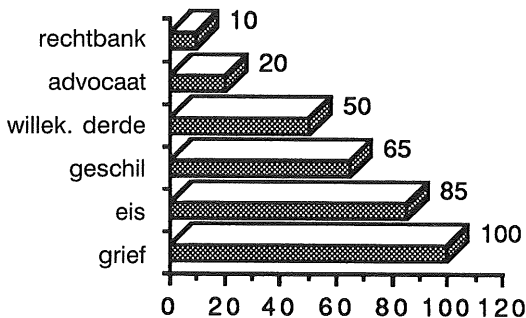
FIGUUR 5: Consumentenkwesties

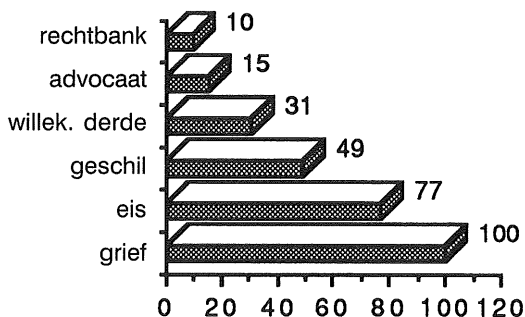
FIGUUR 6: Problemen na echtscheiding

FIGUUR 7: Problemen met overheid

FIGUUR 8: Gehele vereenvoudigde pyramide voor Vlaanderen

Om een duidelijk overzicht te krijgen van de situatie in Vlaanderen, zetten we de verschillende probleemgebieden op een rijtje. De percentages zijn telkens uitgedrukt tegenover de basislijn, nl. *grief* = 100%. Men merkt hier duidelijk een differentiatie in de oplossingspatronen.

TABEL 3: Cijfers van de pyramides voor Vlaanderen

	scha- de	echt- sch.	con- sum.	over- heid	ge- heel
<i>rechtb.</i>	14	37	5	10	10
<i>advocaat</i>	16	50	6	20	15
<i>wil. derde</i>	35	50	16	50	31
<i>geschil</i>	55	62	40	65	49
<i>eis</i>	80	62	77	85	77
<i>grief</i>	100	100	100	100	100

Om de verschillen nog scherper te laten uitkomen, kunnen we ook eens het niveau «*eis*» als referentieniveau nemen. Als we het aantal rechtszaken (niveau «*rechtbank*») percenteren naar het aantal eisen, stellen we het volgende vast:

Schadeëisen zullen in 17% van de gevallen de rechtbank bereiken, terwijl consumentenzaken slechts voor 6% doorstoten. Problemen met de overheid houden het midden tussen beide.

Echtscheidingskwesties scoren dan weer zeer hoog. 60% stapt naar de rechtbank, maar dit hangt onvermijdelijk samen met de wettelijke procedures die men vaak *moet* volgen. Men kan bijvoorbeeld geen regeling treffen met betrekking tot alimentatie zonder de rechtbank in te schakelen.

Het is overigens ook opvallend hoe weinig mensen (in verhouding) een advocaat raadplegen wanneer het gaat om consumentenklachten. Als men het niveau «*geschil*» als basis neemt, krijgt men het volgende resultaat: slechts voor 15% van de geschillen raadpleegt men een advocaat; hier-teenover staan de overheidsconflicten met 31%, de schadekwesties met 28% en de echtscheidingsproblemen met 80%.

Wellicht schat de eiser zijn slaagkansen bij consumentenklachten niet al te hoog in, zodat hij afziet van verdere kosten en procesvoering.

Zoals we hierboven reeds aangaven, confronteerden we de respondenten in de enquête ook met enkele cases. Hoe *zou* men reageren als die bepaalde problemen zich zouden voordoen?

Na analyse van de cases blijkt dat ongeveer een vierde (=23%) van de huishoudens naar de rechtbank gaat, of althans, zegt dit te *zullen* doen. Als we de werkelijk ervaren situaties hiernaast leggen, zien we dat effectief slechts 10% zich op de rechter beroept. Dit verschil tussen beide kan wijzen op de hoge drempel die men ervaart als men in een conflictsituatie verzeild raakt. Maar deze 13% verschil kan ook verklaard worden door het feit dat er vaker dan men (theoretisch) denkt een compromis wordt bereikt en men – zo blijkt ook uit de cases – voor heel wat problemen geneigd is een informele oplossing te zoeken.

Tegenover deze vaststelling staat 18% die in de studie van de cases zegt niets te zullen ondernemen. Ook deze cijfers vertonen een lichte afwijking ten opzichte van de gehele pyramide. Daar blijkt namelijk dat 23% de zaak onmiddellijk voor bekeken houdt. Dit verschil kan weer wijzen op het gemakkelijke woord en de minder evidente daad, maar het kan eveneens toegeschreven worden aan de aard van de probleemsituaties.

VI. Samenvatting en besluit

Met dit onderzoek wou het Centrum voor Rechtssociologie enig inzicht verwerven in de lange weg die problemen afleggen vóórleer ze uitgroeien tot een rechtszaak.

De onderzoeksdata, vergaard via mondelinge interviews bij 506 Vlaamse huishoudens, leverden heel wat informatie op met betrekking tot conflictafhandeling. Deze informatie stelde ons in staat de verschillende stappen die men kan zetten om tot een probleemoplossing te komen, te registreren. Ten slotte brachten we het selectieproces bevattelijk in beeld aan de hand van een grafische voorstelling (het pyramidemodel).

Over het algemeen blijft 1/6 tot 1/8 van de problemen *onaangeroerd*. Dit percentage ligt echter opvallend hoger bij «echtelijke problemen» en «klachten over uitgevoerde herstellingen» en heel wat lager bij «huur- of verhuurkwesties». Het is trouwens opvallend hoe zelden men met betrekking tot (ver)huurkwesties zijn zaak opgeeft. Eens van start gegaan, is men niet langer afkerig van verdere stappen. Hetzelfde geldt voor de echtscheidingsproblemen.

Wat de *aard* van de conflictafhandeling betreft, mogen we niet nalaten te wijzen op de vooraanstaande plaats die de informele geschillenregeling inneemt in onze samenleving. Slechts enkele huishoudens die iets willen ondernemen, zoeken geen contact met de tegenpartij. Voor meer dan een derde van de gevallen leidt deze confrontatie bovendien tot

een bevredigende oplossing. Indien dit contact toch niets oplevert, zoekt 80% van de betrokkenen zijn heil bij een derde partij. Zo hopen ze alsnog een uitweg te vinden zonder tussenkomst van de rechter. En de rechtbank blijft afschrikken. Uiteindelijk zal slechts een kleine meerderheid de stap van advocaat naar rechter wagen.

Globaal genomen kunnen we stellen dat slechts 10% van *alle* problemen de «top van de juridische ijsberg» bereikt. Een kleine helft wordt informeel geregeld en de overige zaken worden in een of andere fase gedropt.

In het onderzoek werd ook aandacht besteed aan de graad van *tevredenheid* van de respondenten over de afwikkeling van het conflict na inschakeling van de rechtbank of na het bereiken van een informele oplossing. We gaan hier in dit korte bestek niet verder op in maar geven tot besluit toch graag deze merkwaardige vaststelling mee. Uit onze data blijkt dat 38% van de huishoudens tevreden is met de uitspraak van de rechter en dat 48% opgezet is met het eigen compromis. Er zijn dus relatief gezien méér mensen tevreden wanneer de rechtbank *niet* wordt ingeschakeld.

E. DELANOËJE

F. VAN LOON

Y. WOUTERS

Centrum voor Rechtssociologie
UFSIA - Universiteit Antwerpen

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 7 JANUARI 1991

Voorzitter-rapporteur: de h. Rauws

Openbaar ministerie: de h. Lenaerts

Advocaten: mrs. De Gryse en Delahaye

Arbeidsongeval – Ongeval – Plotselinge gebeurtenis – Oorzaak – Inwendige gesteldheid

Uit de artt. 7 en 9 Arbeidsongevallenwet volgt weliswaar dat het letsel niet uitsluitend mag te wijten zijn aan de inwendige gesteldheid van de getroffene, maar die bepalingen vereisen niet dat de oorzaak of een van de oorzaken van de plotselinge gebeurtenis buiten het organisme van de getroffene liggen. Een val houdt niet op een plotselinge gebeurtenis te zijn omdat hij is teweengebracht door een defect van het organisme van de getroffene.

D. t/ N.V. F.

Gelet op het bestreden arrest, op 8 februari 1990 door het Arbeidshof te Gent, afdeling Brugge, gewezen;

Over het middel: schending van de artikelen 7, 8, § 1, en 9 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971;

doordat het arrest, na vastgesteld te hebben dat eiseres op 25 maart 1985 omstreeks 17.05 u. op weg van haar werkplaats naar huis te Nieuwpoort met haar fiets is gevallen en dat deze val veroorzaakt werd doordat eiseres, terwijl ze reed, het bewustzijn verloor wegens oververmoeidheid, oordeelt dat deze toestand van oververmoeidheid uitsluitend te wijten was aan een inwendige en progressieve evolutie bij eiseres zelf, dat hier dus duidelijk bewezen is dat de val van eiseres uitsluitend het gevolg was van een interne oorzaak, die niet door een externe oorzaak werd beïnvloed, dat de val van eiseres hier ook niet de plotselinge gebeurtenis uitmaakt zoals wettelijk vereist, dat het ongeval in kwestie dus niet onder de begripsomschrijving van arbeidsongeval valt en dat derhalve het hoger beroep van verweerster gegrond is,

...

Overwegende dat het arrest vaststelt dat eiseres ten val is gekomen doordat zij het bewustzijn had verloren ten gevolge van oververmoeidheid; dat het arrest oordeelt dat de val in kwestie geen plotselinge gebeurtenis uitmaakt, als bedoeld in de artikelen 7 en 9 van de Arbeidsongevallenwet,

omdat hij het gevolg was van een inwendige oorzaak bij de getroffene;

Overwegende dat een arbeidsongeval in de zin van artikel 7 van de Arbeidsongevallenwet onder meer het bestaan vereist van een plotselinge gebeurtenis die letsel veroorzaakt; dat, volgens artikel 9 van dezelfde wet, het door de getroffene of zijn rechthebbenden aangewezen letsel vermoed wordt, tot tegenbewijs, door een ongeval te zijn veroorzaakt, wanneer zij daarenboven een plotselinge gebeurtenis aanwijzen;

Overwegende dat uit de vorenbedoelde artikelen 7 en 9 weliswaar volgt dat het letsel niet uitsluitend mag te wijten zijn aan de inwendige gesteldheid van de getroffene, maar dat die wetsbepalingen niet vereisen dat de oorzaak of een van de oorzaken van de plotselinge gebeurtenis buiten het organisme van de getroffene ligt; dat met name een val niet ophoudt een plotselinge gebeurtenis te zijn in de zin van de bedoelde artikelen, doordat hij is teweeggebracht door een defect van het organisme van de getroffene;

Dat het middel gegrond is;

...

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 8 FEBRUARI 1991

Voorzitter-rapporteur: de h. Soetaert, eerste voorzitter

Openbaar ministerie: de h. du Jardin

Advocaat: mr. Simont

Burgerlijke rechtspleging — Openbaarheid van het debat — Plaatsopneming

De eenzijdige verklaring van een partij waarbij zij plaatselijke gegevens verduidelijkt zonder daaruit enig gevolg in rechte af te leiden, en de vaststelling van de rechtbank dat een gedaan voorstel tot minnelijke regeling niet tot resultaat heeft geleid, passen geheel in de opzet van een plaatsopneming en van een persoonlijke verschijning van de partijen en kunnen niet worden aangemerkt als het aanvoeren van een middel of als het voeren van een debat, wat in het openbaar moet geschieden.

Van den B. e.a. t/ Van L. e.a.

Gelet op het bestreden vonnis, op 14 juni 1989 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Oudenaarde;

Over het middel: schending van artikel 6, lid 1, van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van 4 november 1950 (wet van 13 mei 1955), van de artikelen 96 en 97 van de Grondwet en van artikel 757 van het Gerechtelijk Wetboek;

doordat het bestreden vonnis, verwijzend naar de «bij tussenvonnissen dezer rechtbank van 16 juni 1988 bevolen plaatsopneming met persoonlijke verschijning van partijen op 28 september 1988 om 14.30 uur en het naar aanleiding daarvan opgesteld proces-verbaal berustend in het dossier van de rechtspleging», het hoger beroep van eerste eiser ongegrond verklaart en het hoger beroep van verweerders ontvankelijk en gegrond; het genoemde proces-verbaal van 28 september 1988 onder andere de opvatting van appellant

(thans eerste eiser) weergeeft omtrent de litigieuze erfdienstbaarheid en bovendien aangeeft dat «de rechtbank vervolgens een voorstel doet tot minnelijke regeling van het tussen partijen hangende geschil, welk voorstel tot geen resultaat leidt»; uit deze vaststellingen derhalve blijkt dat tijdens deze plaatsopneming met persoonlijke verschijning van partijen zowel (minstens door partij Van den B.) middelen werden voorgedragen als debatten werden gevoerd (over een voorstel tot minnelijke regeling); het genoemd proces-verbaal echter nergens vaststelt dat deze plaatsopneming met persoonlijke verschijning van partijen in het openbaar geschiedde;

...

Overwegende dat het middel geheel berust op de stelling dat tijdens de bij een vorig vonnis bevolen plaatsopneming met persoonlijke verschijning van partijen, althans door eiser, middelen werden voorgedragen en debatten werden gevoerd; dat de eisers niet stellen dat de plaatsopneming of de persoonlijke verschijning als zodanig in het openbaar moet geschieden;

Overwegende dat het proces-verbaal van de genoemde onderzoeksverrichtingen niet vermeldt dat partijen zijn gehoord in hun middelen en conclusies;

Dat het middel doelt op de navolgende vermeldingen: «Volgens (eiser) kan hij via zijn achterliggende weide de van de Ruilverkaveling bekomen uitweg moeilijk bereiken ingevolge de aanwezigheid in de enig mogelijke toegangsruimte van aldaar door hem aangebrachte mesthopen en daarmede verband houdende toestellen (zoals mechanische drijfbanden en kabels). De rechtbank doet vervolgens een voorstel tot minnelijke regeling van het tussen partijen hangende geschil. Welk voorstel tot geen resultaat leidt»;

Overwegende dat het middel niet nader bepaalt waardoor artikel 97 van de Grondwet zou zijn geschonden en mitsdien in zoverre niet ontvankelijk is;

Overwegende, voor het overige, dat de eenzijdige verklaring van eiser, waarbij hij plaatselijke gegevens verduidelijkt zonder daaruit enig gevolg in rechte af te leiden, en de vaststelling van de rechtbank dat een gedaan voorstel tot minnelijke regeling niet tot resultaat heeft geleid, geheel passen in de opzet van een plaatsopneming en van een persoonlijke verschijning van partijen en niet kunnen worden aangemerkt als het aanvoeren van een middel of als het voeren van een debat;

Dat het middel in zoverre niet kan worden aangenomen;

...

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 15 FEBRUARI 1991

Voorzitter: de h. Caenepeel

Rapporteur: de h. Verougstraete

Openbaar Ministerie: de h. D'Hoore

Advocaten: mrs. Bützler en Delahaye

1. Betekening en kennisgeving — Exploot — Vermeldingen — Sanctie — 2. Burgerlijke rechtspleging — Hoger beroep — a. Tussenvonnissen — Termijn — b. Devolutieve kracht — Voorwaarde — Door eerste rechter aangehouden gerechtskosten

1. De onregelmatigheid die voortvloeit uit het gebrek aan overeenstemming tussen het afschrift en het origineel van een exploit, met name uit het feit dat het afschrift van het exploit de dag en de maand van de betekening niet vermeldt terwijl deze vermelding wel voorkomt op het origineel, is niet een van de gevallen die in art. 862, § 1, Ger. W. worden opgesomd, zodat art. 861 Ger. W. toepasselijk is.

2.a. Als het hoger beroep tegen het eindvonnis te laat wordt ingesteld, is het tegen het tussenvonnis tegelijkertijd ingestelde hoger beroep evenmin ontvankelijk.

b. Voor de devolutieve kracht van het hoger beroep is vereist dat het hoger beroep ontvankelijk is. De appelrechter die het hoger beroep onontvankelijk verklaart, kan geen uitspraak doen over de door de eerste rechter aangehouden kosten.

J. t/ P.

Gelet op het bestreden vonnis, op 11 september 1989 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Dendermonde ;

Over het eerste middel: (...)

Overwegende dat het vonnis vaststelt dat het afschrift van het exploit waarbij het beroepen vonnis werd betekend de dag en de maand van de betekening niet vermeldt, dat het origineel van het exploit de datum van 5 februari 1987 draagt en dat de fiscale zegel op het afschrift aangebracht, op een «vrij onduidelijk geschreven wijze» op diezelfde datum ongeldig werd gemaakt ;

Dat het oordeelt dat «de onregelmatigheid in dit verband evenwel slechts door een relatieve of (subjectieve) nietigheid wordt gesanctioneerd» en dat uit de gedingstukken, namelijk uit het afschrift zelf en uit het origineel, met zekerheid blijkt dat de vorm werkelijk in acht is genomen en het exploit op 5 februari 1987 werd betekend, zodat het hoger beroep, dat meer dan één maand na de betekening is ingesteld, tardief is ;

...

Overwegende dat het middel voor het overige berust op de stelling dat de regel van artikel 861 van het Gerechtelijk Wetboek krachtens artikel 862, § 1, 3°, van dat wetboek niet geldt en dat geen beroep kan worden gedaan op artikel 867 ;

Overwegende dat artikel 45 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat het afschrift van het exploit op straffe van nietigheid alle vermeldingen van het origineel moet bevatten en door de gerechtsdeurwaarder getekend zijn ;

Overwegende dat de onregelmatigheid die voortvloeit uit het gebrek aan overeenstemming tussen het afschrift en het origineel van het exploit, niet een van de gevallen is die in artikel 862, § 1, van het Gerechtelijk Wetboek worden opgesomd ; dat derhalve de regel van artikel 861 van toepassing is ;

Dat het arrest beslist dat «de onregelmatigheid in dit verband slechts door een relatieve of subjectieve nietigheid wordt gesanctioneerd (art. 861)» en dat «bovendien» de toepassing van artikel 867 inhoudt dat de akte niet nietig is, hiermee primair te kennen geeft dat het aangeklaagde verzuim te dezen de belangen van eiser niet heeft geschaad en zodoende zijn beslissing naar recht verantwoordt ;

...

Over het tweede middel: schending van de artikelen 1050 en 1051 van het Gerechtelijk Wetboek en van het algemeen rechtsbeginsel dat de rechter oplegt uitspraak te doen over alle punten van de vordering, als bevestigd in artikel 1138, 3°, van het Gerechtelijk Wetboek,

...

Overwegende dat het vonnis vaststelt dat bij exploit betekend op 12 juni 1987 hoger beroep werd aangetekend zowel tegen het tussenvonnis van 18 februari 1986, dat een plaatsopneming beveelt en een deskundige aanstelt, als tegen het op 6 januari 1987 gewezen eindvonnis ; dat het oordeelt dat het hoger beroep in zijn geheel niet ontvankelijk is, nu de termijn van hoger beroep tegen het eindvonnis verstreken was toen het hoger beroep werd ingesteld ;

Overwegende dat luidens artikel 1055 van het Gerechtelijk Wetboek tegen ieder vonnis alvorens recht te doen hoger beroep kan worden ingesteld tegelijkertijd als tegen het eindvonnis ;

Dat als het hoger beroep tegen het eindvonnis te laat wordt ingesteld, het tegen het tussenvonnis tegelijkertijd ingesteld hoger beroep evenmin ontvankelijk is ;

Dat het middel faalt naar recht ;

Over het derde middel: (...)

Overwegende dat voor de devolutieve kracht van het hoger beroep vereist is dat het hoger beroep ontvankelijk is ; dat de appelrechter, wanneer hij beslist dat het hoger beroep ontvankelijk is, alleen nog uitspraak moet doen over de kosten van hoger beroep, en het beroepen vonnis in geen enkel opzicht kan beoordelen ; dat dit inzonderheid het geval is wanneer de eerste rechter, wegens het hoger beroep, niet vermocht verder uitspraak te doen ;

Overwegende dat het bestreden vonnis het hoger beroep van eiser niet ontvankelijk verklaart ; dat het door uitspraak te doen over de kosten die door de eerste rechter waren aangehouden, artikel 1068 van het Gerechtelijk Wetboek schendt ;

...

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 20 MAART 1991

Voorzitter : de h. Ghislain

Rapporteur : de h. Lahousse

Openbaar ministerie : mevr. Liekendael

Ontvoering van een kind — Onttrekking — Bezoekrecht — Rechterlijke beslissing

Voor het misdrijf van art. 369bis, vierde lid, Sw. is niet vereist dat de rechterlijke beslissing waarbij uitspraak is gedaan over de bewaring van het kind, in kracht van gewijsde is gegaan. Volgende is dat die beslissing uitvoerbaar is.

Naar luid van art. 1039, inzonderheid het tweede lid, Ger.W. zijn de beschikkingen in kort geding uitvoerbaar bij voorraad, niettegenstaande verzet of hoger beroep, en zonder borgtocht, als de rechter niet bevolen heeft dat er een wordt gesteld.

C. t/ A.

Gelet op het bestreden arrest nr. 1345, op 17 oktober 1990 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

Over de middelen, aangevoerd in eisers memorie waarvan een eensluitend verklaard afschrift bij dit arrest is gevoegd;

Over het eerste middel:

Overwegende dat het arrest eiser veroordeelt uit hoofde van het feit dat hij tussen 4 en 8 januari 1987, in het gerechtelijk arrondissement Brussel, als vader van de minderjarige kinderen die bij rechterlijke beslissing aan hun moeder waren toevertrouwd, die kinderen onttrokken heeft of gepoogd heeft te onttrekken aan de bewaring van Angiola A.;

Dat de nationaliteit van verweerster geen invloed heeft op die veroordeling;

Dat het middel dus niet ontvankelijk is bij gebrek aan belang;

Over het tweede en het derde middel:

Overwegende dat de in die middelen aangevoerde grieven voor het merendeel betrekking hebben op na 8 januari 1987 gepleegde feiten waarvoor eiser is vrijgesproken;

Dat de middelen in zoverre niet ontvankelijk zijn bij gebrek aan belang;

Overwegende, voor het overige, dat eiser in zijn grieven aan het hof van beroep verwijt dat het hem heeft veroordeeld op grond van een rechterlijke beslissing waartegen hoger beroep is ingesteld;

Overwegende dat het tegen eiser bewezen verklaarde misdrijf van artikel 369bis, vierde lid, van het Strafwetboek niet vereist dat de rechterlijke beslissing waarbij uitspraak is gedaan over de bewaring van het kind, in kracht van gewijsde is gegaan; dat het voldoende is dat die beslissing uitvoerbaar is;

Overwegende dat te dezen de rechterlijke beslissing waarop het hof van beroep de veroordeling van eiser gebaseerd heeft de beschikking is, die de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg op 27 november 1986 in kort geding gewezen heeft;

Dat naar luid van artikel 1039, inzonderheid tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek, de beschikkingen in kort geding uitvoerbaar zijn bij voorraad, niettegenstaande verzet of hoger beroep, en zonder borgtocht, als de rechter niet bevolen heeft dat er een wordt gesteld;

Dat de middelen, in zoverre zij ontvankelijk zijn, falen naar recht;

...

NOOT – Ontrekking van minderjarigen

1. Art. 369bis, vierde lid, Sw. bestraft de vader of de moeder die o.m. het minderjarige kind onttrekt of poogt te onttrekken aan de bewaring van hen aan wie het krachtens een beslissing over de bewaring is toevertrouwd of die het niet afgeeft aan degenen die het recht hebben het op te eisen.

2. Het misdrijf vereist een rechterlijke beslissing over de bewaring van het kind of over het bezoekrecht, maar deze beslissing moet niet in kracht van gewijsde zijn gegaan (Cass., 28 maart 1955, *Pas.*, 1955, I, 833; Cass., 1 februari 1977, *Pas.*, 1977, I, 595; Corr. Aarlen, 13 december 1972, *Jur. Liège*, 1972-73, 229; Corr. Luik, 25 januari 1989, *J.L.M.B.*, 1989, 996; G. Schuind, *Traité pratique de droit criminel*, I, 348B).

3. Geen enkele wettelijke bepaling schrijft voor dat de rechterlijke beslissing wordt betekend opdat ze uitwerking kan hebben. Voldoende is dat de beslissing over de bewaring van het kind of over het bezoekrecht uitvoerbaar is volgens de regels van het Gerechtelijk wetboek (Cass., 22 september 1981, *Pas.*, 1982, I, 106; anders: Corr. Nijvel, 8 oktober 1986, *J.T.*, 1987, 448).

A. Vandeplas

MILITAIR GERECHTSHOF

23 MEI 1990

Voorzitter: de h. Frère

Openbaar ministerie: de h. Fobe

Advocaten: mrs. De Bock, Lamon loco Demal, Douwe, Vermeylen loco Diercxsens, Van Dooselaere en Leroy

Internationaal privaatrecht – Onrechtmatige daad – Verkeersongeval – Ongeval waarbij slechts één voertuig betrokken is

Wanneer slechts één enkel voertuig bij het ongeval betrokken is en dit voertuig is ingeschreven in een andere staat dan die op welks grondgebied het ongeval heeft plaatsgevonden, is de interne wet van de staat van inschrijving van toepassing op de aansprakelijkheid o.a. jegens een slachtoffer dat passagier was, indien het zijn gewoon verblijf in een andere staat had dan die op welks grondgebied het ongeval heeft plaatsgehad (Haags Verdrag van 4 mei 1971, art. 4, a).

Het enkele feit dat de bestuurder van het voertuig dat het ongeval heeft veroorzaakt, tegen een niet foutief geparkeerd voertuig aanreed, belet als zodanig niet dat uitsluitend zijn voertuig bij het ongeval is betrokken.

S. e.a. t/ M. e.a.

Over de toepasselijke wetsbepalingen

Overwegende dat de eerste rechter ten onrechte beslist dat, wat de vordering van de burgerlijke partijen betreft, de normen die in Nederland van toepassing zijn, dienen te worden toegepast;

Overwegende dat het ongeval dat aanleiding gaf tot de schadevordering, plaatsvond op het grondgebied van de gemeente Heel (NL) op 29 september 1984, omstreeks 01.10 uur; dat beklaagde bij droog en helder weer, zonder aanwijsbare oorzaak, met zijn voertuig tegen de linkerachterzijde reed van een 8-wielige beladen vrachtauto met beladen aanhangwagen, die volledig geparkeerd stond op een aan de rechterzijde naast de rijbaan gelegen parkeerplaats, welke als dusdanig was aangeduid door een verkeersbord; dat de naast beklaagde in het voertuig zittende passagier overleed aan de gevolgen van het ongeval; dat uit de bewezen verklaarde en strafrechtelijk gesanctioneerde feiten, zegge onopzettelijke doodslag en overtreding van de Verkeerswet, bij hem een gebrek aan voorzichtigheid en voorzorg blijkt, zonder hetwelk de aanrijding en de schadelijke gevolgen niet mogelijk waren zoals dit thans concreet het geval was; dat wegens zijn foutief rijgedrag, beklaagde aansprakelijk is;

Overwegende dat het door beklaagde bestuurde voertuig voorzien was van een nummerplaat, afgeleverd aan de in Duitsland verblijvende Belgische militairen; dat de inzittende de Belgische nationaliteit had en woonachtig was te Kempen-Krefeld (BRD);

Overwegende eensdeels dat, inzake de burgerrechtelijke, niet-contractuele aansprakelijkheid voor ongevallen in het wegverkeer, krachtens artikel 3 van het Verdrag van Den Haag van 4 mei 1971, goedgekeurd bij de wet van 10 februari 1975, de van toepassing zijnde wet de interne wet is van de Staat op wiens grondgebied het ongeval heeft plaatsgehad;

Overwegende anderdeels dat, krachtens art. 4, a, van dit Verdrag, wanneer slechts één enkel voertuig bij het ongeval is betrokken en dit voertuig is ingeschreven in een andere Staat dan die op welks grondgebied het ongeval heeft plaatsgevonden, de interne wet van de Staat van inschrijving van toepassing is op de aansprakelijkheid o.a. jegens een slachtoffer dat passagier was, indien het zijn gewoon verblijf had in een andere Staat dan die op welks grondgebied het ongeval heeft plaatsgehad;

Overwegende dat het enkele feit dat beklaagde tegen een niet foutief geparkeerd Nederlands voertuig aanreed, als dusdanig niet belet dat uitsluitend zijn voertuig bij het ongeval is betrokken in de zin van art. 4, a, van het Verdrag; dat immers op het ogenblik van de aanrijding, het andere voertuig dat onbemand naast de rijbaan geparkeerd was, als dusdanig niet deelnam aan het verkeer; dat uit geen enkel objectief gegeven blijkt dat dit feit enig oorzakelijk verband zou hebben met het ongeval of de daaruitvolgende schade die thans gevorderd wordt;

Overwegende dat te dezen ook aan de overige voorwaarden is voldaan opdat de interne wet van de Staat van inschrijving toepasselijk is, zegge de Belgische wetgeving;

Overwegende dat de rechtstreekse vordering van de burgerlijke partijen gericht tegen de verzekeraar, krachtens art. 9, eerste lid, van het Verdrag, ontvankelijk is nu België als Staat van inschrijving in deze rechtsvordering voorziet;

...

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER – 13 MAART 1991

Voorzitter: de h. Vandeplas

Raadsheren: de hh. Luyckx en Renaers

Openbaar ministerie: de h. De Swaef

Advocaat: mr. Moortgat

Strafvordering – 1. Betekening – 2. Verzet – Termijn

1. *Het exploit van betekening dat is opgesteld overeenkomstig de voorschriften van art. 43 Ger.W., is niet door nietigheid aangetast als het afschrift van de betekende akte niet voor eensluidend ondertekend door de griffier of door de gerechtsdeurwaarder.*

2. *Door de overhandiging van de akte van betekening en door het afschrift van het arrest, zelfs al was dat niet voor eensluidend ondertekend, wist de beklaagde dat hij veroordeeld was en bijgevolg heeft hij kennis gekregen van de betekening in de zin van artikel 187 Sv. zodat de termijn van verzet begon te lopen vanaf dat tijdstip.*

L.

Overwegende dat Alfons L. bij arrest van deze kamer van 7 september 1990 bij verstek werd veroordeeld; dat het arrest op 26 september 1990 werd betekend aan zijn echtgenote;

Overwegende dat de beklaagde aanvoert dat de betekening door de gerechtsdeurwaarder nietig is «aangezien het aangehechte arrest niet voor eensluidend afschrift» werd ondertekend door de gerechtsdeurwaarder;

Overwegende dat de beklaagde aanvoert dat het ontbreken van de ondertekening door de gerechtsdeurwaarder de nietigheid van het exploit meebrengt;

Overwegende dat het exploit van betekening, opgesteld overeenkomstig de voorschriften van artikel 43 van het Gerechtelijk Wetboek, niet door nietigheid is aangetast als het afschrift van de betekende akte niet voor eensluidend is ondertekend door de griffier of door de gerechtsdeurwaarder;

Overwegende dat de beklaagde door de overhandiging van de akte van betekening en door het afschrift van het arrest, zelfs al was dat niet voor eensluidend ondertekend, wist dat hij veroordeeld was door het Hof van Beroep te Antwerpen; dat hij bijgevolg kennis had gekregen van de betekening in de zin van artikel 187 van het Wetboek van Strafvordering en dat de termijn van verzet bijgevolg begon te lopen vanaf dat tijdstip;

Overwegende dat de beklaagde pas op 25 januari 1991, dit is na het verstrijken van de wettelijke termijn, verzet heeft gedaan; dat zijn verzet dan ook niet ontvankelijk is;

...

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUGGE

10e KAMER – 19 JANUARI 1990

Voorzitter: de h. Van Damme

Rechters: mevr. Van de Putte en de h. Vandierendonck

Advocaten: mrs. d'Udekem d'Acoz, Lust en Micholt

Pacht – Recht van voorkoop – Verkoop uit de hand van blote eigendom en van vruchtgebruik – Kennisgeving – Prijs

Het ter kennis brengen van de verkoopprijs en van een koper voor de blote eigendom en een koper voor het vruchtgebruik, zonder vermelding van wat ieder van hen precies moet betalen, is niet gelijk te stellen met de kennisgeving van de prijs en de voorwaarden.

M. t/V. e.a.

Derde, vierde, vijfde en zesde geïntimeerde verkochten een hofstede, gelegen te (...), van welke hofstede eerste en tweede geïntimeerde pachters waren.

Bij gerechtsdeurwaardersexploot van 18 januari 1985 werd aan eerste en tweede geïntimeerde het voorkeepsrecht aangeboden, met de vermelding dat er door het ambt van appellant zal worden overgegaan tot het verlijden van de akte van verkoop voor de aangeboden prijs van 7.500.000 frank, op welk aanbod eerste en tweede geïntimeerde niet zijn ingegaan.

Het pachtgoed werd door tussenkomst van appellant aan derden verkocht, evenwel gesplitst in een afzonderlijke verkoop van de blote eigendom en van het vruchtgebruik, meer bepaald het vruchtgebruik voor de prijs van 4.945.710 frank aan (...) en de blote eigendom voor de prijs van 2.554.290 frank aan (...)

Eerste en tweede geïntimeerde, van oordeel zijnde dat in de bekende omstandigheden hun recht van voorkoop werd miskend, vorderden voor de eerste rechter de veroordeling van derde, vierde, vijfde en zesde geïntimeerde tot betaling van een bedrag van 1.500.000 frank, zijnde de forfaitaire schadevergoeding van 20% van de verkoopprijs.

Bij dagvaarding van 6 mei 1986 werd appellant door derde, vierde, vijfde en zesde geïntimeerde gedagvaard tot tussenkomst en vrijwaring.

Bij het bestreden vonnis van 23 februari 1988 heeft de eerste rechter de oorspronkelijke hoofdvordering gegrond verklaard, en gezegd voor recht dat appellant gehouden was tot betaling van alle bedragen, zowel in hoofdsom, interesten en kosten, waartoe derde, vierde, vijfde en zesde geïntimeerde jegens eerste en tweede geïntimeerde veroordeeld werden.

Appellant kon voormelde beslissing niet aanvaarden.

...

1. Zowel hoofd- als incidenteel beroep hebben enkel betrekking op de beslissing van de eerste rechter aangaande de oorspronkelijk door eerste en tweede geïntimeerde ingestelde hoofdvordering.

In dit verband wordt door eerste en tweede geïntimeerde allereerst terecht gesteld alsdat de betwistingen ter zake tussen partijen gevoerd een zuivere rechtskwestie betreffen, temeer daar zij niet betwisten dat appellant de kennisgeving tijdig heeft gedaan.

Door eerste en tweede geïntimeerde wordt primair gesteld dat de vorm en de inhoud van deze kennisgeving niet voldoen aan de strikte eisen van de wet op de landpacht, meer bepaald zoals deze gesteld worden in artikel 48, 1, vijfde lid, van de wet op de landpacht, waarin inderdaad bepaald wordt dat de kennisgeving de prijs en de voorwaarden van de verkoop moeten bevatten.

2. Ter zake is deze rechtbank van oordeel dat zij het standpunt van eerste en tweede geïntimeerde moet aannemen.

Binnen het kader van de ter zake door appellant geformuleerde grieven tegen het bestreden vonnis, welke hierop neerkomen dat de oorspronkelijke vordering van eerste en tweede geïntimeerde te laat werd ingesteld, gelet op de bepalingen van artikel 51, vierde lid van de wet op de landpacht, merken eerste en tweede geïntimeerde terecht op dat deze termijn slechts toepassing kan vinden voor zoverre tot een geldige kennisgeving dient te worden besloten.

Meteen rijst dan ook, binnen het kader van de door partijen, aangevoerde argumenten, de vraag in hoeverre de kennisgeving, zoals deze is gebeurd, voldeed aan de wettelijke bepalingen, temeer daar door appellant zelf werd toegegeven dat diezelfde kennisgeving «mogelijk gebrekkig» was.

In werkelijkheid komt het standpunt van appellant hierop neer dat deze kennisgeving voldoende elementen bevatte om eerste en tweede geïntimeerde in staat te stellen om de nodige informatie in te winnen bij de instrumenterende notaris, zelfs op het hypotheekkantoor.

In dit verband wordt door eerste en tweede geïntimeerde terecht gesteld dat het geenszins de bedoeling van de wetgever geweest kan zijn om de kennisgeving van prijs en voorwaarden zo vaag te laten dat de pachter nog, in deze omstandigheden, de plicht zou hebben verdere stappen te doen om zich concreet in te lichten, om een juiste kennis te hebben van de precieze en enige voorwaarden, alsook van de prijs van de verkoop, en om na te gaan of een vordering tot indeplaatsstelling of schadevergoeding aangewezen zou voorkomen.

Met de eerste rechter dient te worden vastgesteld dat de kennisgeving uitgaande van appellant als verkoopprijs het bedrag van 7.500.000 frank vermeldt, maar dat de splitsing van dit bedrag, gevolg van de doorgevoerde wijziging van de aangezegde koop-verkoop wat het vruchtgebruik en de blote eigendom betrof niet werd opgenomen, zodat de eerste rechter terecht oordeelde dat wegens het niet mededelen van de werkelijke prijs de kennisgeving van 27 maart 1985 niet voldeed aan de wettelijke voorwaarden, zoals bepaald in de wet op de landpacht.

In dit verband werd door eerste en tweede geïntimeerde immers terecht gesteld dat het louter ter kennis brengen van de verkoopprijs en van een koper voor de naakte eigendom en een koper voor het vruchtgebruik, dit alles zonder vermelding van wat ieder van hen precies heeft moeten betalen, niet gelijk te stellen is met de kennisgeving van de prijs en de voorwaarden.

De niet-vermelding van de prijs die voor de blote eigendom betaald was, maakte het eerste en tweede geïntimeerde inderdaad niet mogelijk, nu enkel de verkoop van de blote eigendom aan het voorkooprecht onderworpen is, na te gaan of er nu al of niet gunstiger prijzen werden verkregen.

3. In het onderhavige geval werd het recht van voorkoop miskend door de globale techniek, zoals door eerste en tweede geïntimeerde terecht omschreven, van de splitsing van het aanbod in een deel blote eigendom en een deel vruchtgebruik, met de spreiding der lasten van dien onder de twee kopers.

Even terecht merken eerste en tweede geïntimeerde op dat het niet het recht van voorkoop van de blote eigendom was dat werd miskend, maar het recht van voorkoop over de volle gehele eigendom, zoals het aan hen werd aangeboden.

Aangezien enkel de blote eigendom aan het voorkooprecht onderworpen is, konden eerste en tweede geïntimeerde op basis van de voorliggende kennisgeving alleen geenszins uitmaken of de prijs van 7.500.000 frank al of niet als een gunstiger prijs beschouwd diende te worden. In werkelijkheid kon voormelde prijs alleen betrekking hebben op de blote eigendom, zodat in dit geval de prijsvoorwaarden zelfs verzaamd zouden zijn, en er diensgevolge geen schending van recht van voorkoop geweest zou zijn.

Gelet op alle redenen, als hierboven vermeld hebben eerste en tweede geïntimeerde terecht als vergoeding voor deze miskenning van hun voorkooprecht een bedrag gevorderd berekend op basis van 20% van de verkoopprijs van 7.500.000 frank.

Een ander besluit zou enkel aan de verkoper toestaan door de thans gewraakte gebrekkige kennisgeving, een forse vermindering van de door de wet verschuldigde, forfaitaire, schadevergoeding te krijgen, hetgeen nochtans geenszins in overeenstemming is te brengen met de door de wet gestelde

sanctie op de miskenning als dusdanig van het recht van voorkoop, op grond dat de kennisgeving terzake niet voldeed aan de bepalingen van artikel 48, 1, vijfde lid, van de wet op de landpacht.

Zowel hoofd- als incidenteel beroep dienen als ongegrond te worden afgewezen.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE KORTRIJK

2e KAMER — 15 JANUARI 1991

Voorzitter : de h. Callens

Advocaten : mrs. Van Dorpe, Van Dorpe loco Landuyt, Sustronck, Deleersnyder, Deconinck en Ponsaerts

Stedebouw — Art. 67 Stedebouwwet — Vordering voor de burgerlijke rechter — Verjaring — Vordering tot betaling van meerwaarde — Strekking

De vorderingen die de wetgever in art. 67 Stedebouwwet aan de bevoegde overheden heeft toegekend, kunnen onafhankelijk van iedere strafvordering worden ingesteld. Zodanige vordering, ingesteld voor de burgerlijke rechtbank, is geen burgerlijke vordering in de zin van art. 26 van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering.

De vordering tot betaling van de meerwaarde heeft tot doel de onrechtmatige verrijking die het gevolg is van de wetsovertreding, terug te nemen van degene die zich verrijkt heeft. De vordering tegen de architect en de aannemer is derhalve ongegrond. Te dezen heeft degene die de bouw had aangevat, het goed verkocht; nu blijkt dat de meerwaarde alleen ten goede komt aan de koper (zie nader het vonnis), is alleen maar de vordering tegen deze laatste gegrond.

Stad Kortrijk en gemachtigde ambtenaar t/ B. e.a.

1. Eisers zetten uiteen dat eerste verweerder op 20 okt. 1977 een vergunning kreeg voor het bouwen van een aardappeltrieerstation in een volgens het gewestplan als landenschappelijk waardevol agrarisch omschreven gebied en overeenkomstig de bouwplannen opgemaakt door derde verweerder, die tevens belast was met het toezicht op de uitvoering van het bouwwerk.

Eisers zetten verder uiteen dat de kelderverdieping werd uitgevoerd conform de bouwvergunning, maar dat eerste verweerder en, na de verkoop van het pand in opbouw op 7 juli 1980, vierde en vijfde verweerder als opdrachtgevers de gelijkvloerse verdieping als woning optrokken, met slaapkamers, badkamer, keuken en woonkamer, in afwijking van de afgeleverde bouwvergunning.

Eisers merken op dat de bouw van de gelijkvloerse verdieping niet alleen is gebeurd zonder bouwvergunning maar ook in strijd is met de bepalingen van het gewestplan Kortrijk, goedgekeurd bij K.B. van 28 dec. 1972, dat wel de bouw van para-agrarische bedrijven toelaat doch niet de bouw van woningen.

2. Eisers vorderen thans ingevolge art. 67 van de Stedebouwwet een geldsom gelijk aan 25% van de geschatte meerwaarde die het goed door het werk zonder bouwvergunning heeft verkregen, en spreekt daartoe aan eerste, vierde en vijfde verweerder als opdrachtgevers, tweede verweester als

aannemer en derde verweerder als architect belast met het toezicht op de uitvoering van het werk.

3. Eerste en tweede verweerder roepen in dat de vordering verjaard is.

Zij stellen dat art. 26 van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering bepaalt dat de burgerlijke rechtsvordering volgend uit een misdrijf verjaart door verloop van vijf jaren te rekenen vanaf de dag waarop het misdrijf is gepleegd. Zij stellen dat de verjaringstermijn voor een overtreding van het verbod een bepaald werk zonder toelating uit te voeren begint te lopen vanaf de dag waarop het niet toegelaten werk werd beëindigd. In casu is dit 23 sept. 1981, zijnde de datum waarop proces-verbaal van vaststelling van overtreding werd opgemaakt. Volgens eerste verweerder verstreek de burgerlijke vordering dan ook uiterlijk op 23 sept. 1986, zelfs als men aanneemt dat de burgerlijke vordering niet kan verjaren voor de strafvordering.

Tweede verweester stelt dat hij, zelfs indien men aanneemt dat het in stand houden van een dergelijk bouwwerk een voortdurend misdrijf is, als aannemer de onwettige toestand niet kan wijzigen zodat het misdrijf van instandhouding hem niet kan worden toegerekend. Zijn stelling is dat het ten aanzien van de aannemer om een aflopend misdrijf gaat waardoor de verjaringstermijn meteen een aanvang neemt bij het beëindigen van het werk door hem.

4. De vorderingen die de wetgever in art. 67 van de Stedebouwwet aan de bevoegde overheden heeft toegekend, kunnen onafhankelijk van iedere strafvordering worden ingesteld.

Zij kunnen zelfs worden ingesteld door de overheden wanneer deze geen eigen schade kunnen bewijzen en derhalve wanneer zij dus niet gerechtigd zouden zijn als burgerlijke partij voor de strafrechter op te treden waar zij optredend als burgerlijke partij hun eigen schade zouden dienen te bewijzen. De vordering ingesteld voor de burgerlijke rechtbank is dan ook geen burgerlijke vordering in de zin van art. 26 van de voorafgaandelijke titel van het Wetboek van Strafvordering zoals eisers terecht stellen.

De vordering is tegenover geen enkele van de partijen verjaard.

5. Het wordt door geen enkele verweerder betwist dat eisers zich op art. 67 van de Stedebouwwet kunnen beroepen om de gevorderde veroordeling te vragen.

In casu is de gevorderde herstelmaatregel echter de betaling van een bedrag van de meerwaarde die het goed door het misdrijf heeft verkregen.

Veroordeling tot betaling van de meerwaarde strekt dus niet om het geleden nadeel te vergoeden maar heeft tot doel de onrechtmatige verrijking ten gevolge van de wetsovertreding terug te nemen van degene die zich heeft verrijkt.

Uit de ratio legis van de maatregel dient logischerwijze te worden afgeleid dat deze maatregel van herstel opgelegd dient te worden aan degene die zich verrijkt heeft, en dat derhalve de vordering tot veroordeling van de meerwaarde in te willigen is tegen deze.

De vordering tegen de architect en de aannemer, in casu tweede en derde verweerder, is dan ook ongegrond.

Wat de architect betreft, kan er overigens aan toegevoegd worden dat hij geen medeplichtige is aan de bouwovertredding nu uit de omstandigheden van de zaak blijkt dat niet werd gebouwd volgens zijn plannen en dat de opdrachtgever zelfs heeft afgezien van de diensten van de architect.

Dit blijkt uit een vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Kortrijk van 8 mei 1981.

6. Eerste verweerder roept in dat hij geen bouwovertredding heeft begaan.

Hij stelt dat hij wel het plan had voor het ombouwen van het goed tot een woning, deels boven en deels in de toen reeds bestaande aardappeltrieerinrichting, maar dat, vooraleer het werk begon, het goed aan vierde en vijfde verweerder was verkocht. Deze vierde en vijfde verweerder, hebben de plans overgenomen alsook de overeenkomst die was gesloten op 5 febr. 1980 met de aannemer, tweede verweerder, en waaraan zelfs wijzigingen werden aangebracht door vierde en vijfde verweerder. Eerste verweerder stelt dan ook dat hij zelfs geen enkele inbreuk op de Stedebouwwet heeft gepleegd en dat hij in ieder geval geen enkele meerwaarde heeft verkregen nu hij het goed heeft verkocht voor de prijs van 1.900.000 fr., zijnde de prijs van het toen reeds gebouwde aardappeltrieercentrum, grond inbegrepen.

7. Vierde en vijfde verweerders betwisten dat eerste verweerder het goed verkocht vooraleer de bouw was aangevat volgens de nieuwe plans en zij stellen dat nog alleen het dak diende te worden afgewerkt toen door eerste verweerder aan hen werd verkocht.

De rechtbank stelt daaromtrent vast dat dit, wat betreft de vordering van hoofdeisers, niet van belang is nu inderdaad vaststaat dat geen meerwaarde is toegekomen aan eerste verweerder.

Immers, zelfs indien reeds gebouwd was door eerste verweerder volgens de nieuwe plans, dan nog staat vast dat de kostprijs van dit werk werd overgenomen door vierde en vijfde verweerder die deze kostprijs rechtstreeks betaalden aan de aannemer, tweede verweerder.

Vierde en vijfde verweerder betaalden aan eerste verweerder slechts de waarde van het gebouw zoals het was opgetrokken volgens de oorspronkelijke plans; met andere woorden, zij betaalden de prijs van het aardappeltrieercentrum.

Nu aan eerste verweerder geen meerwaarde ten goede is gekomen en hij zich dus niet heeft verrijkt ten gevolge van een eventueel door hem gepleegde bouwvrijbreuk, is de vordering van eiseres als ongegrond af te wijzen ten aanzien van eerste verweerder.

8. Vierde en vijfde verweerder zijn de enigen aan wie een meerwaarde is ten goede gekomen.

De vordering is te hunnen opzichte principieel gegrond nu zij het gebouw, opgetrokken in strijd met de voorschriften van de Stedebouwwet, in stand hebben gehouden.

Het is derhalve ten onrechte dat zij inroepen dat hun niets kan verweten worden en verder is het niet ter zake bij de beoordeling van de eis tegen hen gericht dat zij te goeder trouw zouden zijn.

...

11. Vierde en vijfde verweerder stellen een tussenvordering in tegen de overige verweerders en vragen dat dezen hen vrijwaren voor alle bedragen in hoofdsom, rente en kosten waartoe zij ten aanzien van hoofdeisers veroordeeld zouden worden. Bij conclusie van 14 dec. 1990, neergelegd op 17 dec. 1990 ter griffie, wordt deze tussenvordering alleen nog aangehouden tegenover eerste en tweede verweerder. Vierde en vijfde verweerders baseren deze tussenvordering op een «culpa in contrahendo» en/of bedrog en/of levering

van een niet conforme zaak en op grond van art. 1382 B.W. Zij merken op dat zij een woning in opbouw hebben gekocht die praktisch reeds volledig was opgericht en waarvan zij enkel het dak hebben dienen laten aan te brengen. Zij stellen dat zij volledig te goeder trouw hebben verder gebouwd en dat zij ook geen wantrouwen moesten hebben nu de notaris en de aannemer hun hadden gezegd dat alles in orde was. Daarbij verwees de aannemer dan naar architect D. en naar het plan door deze architect opgemaakt. Verder wijzen zij erop dat eerste verweerder tevergeefs verwijst naar de ontheffingsclausule daar deze natuurlijk niet van toepassing is wanneer de verkoper bedrieglijke praktijken aanwendt. Zij stellen dus dat eerste verweerder hun niet het goed heeft verkocht zoals in de overeenkomst omschreven en verder dat eerste verweerder zijn verplichting als verkoper om alle vereiste inlichtingen te verstrekken niet heeft nageleefd.

Wat tweede verweerder betreft, stellen vierde en vijfde verweerder dat deze met volle bewustzijn heeft meegewerkt aan het bouwen van de woning en dat het trouwens door toedoen was van tweede verweerder dat zij de woning hebben gekocht. Zij stellen dat zij overigens door tweede verweerder, die de prijsofferte en het plan aan hen heeft overhandigd, met de rug tegen de muur werden gezet.

12. De rechtbank stelt vast dat de overeenkomst gesloten tussen eerste verweerder en vierde en vijfde verweerder betrekking had op een *woning* in opbouw.

Verder stelt de rechtbank vast dat aan de kopers verzweigen werd dat de plans in strijd waren met de verleende bouwvergunning.

De rechtbank acht het in casu bewezen dat de verzwijging bedrieglijk was en dat eisders in tussenvordering dit woonhuis in opbouw niet zouden hebben gekocht indien zij hadden geweten dat was gebouwd of verder diende te worden gebouwd volgens plans die afweken van de verleende bouwvergunning.

De rechtbank acht de verzwijging bedrieglijk in de persoon van eerste verweerder nu deze alles wist.

Eerste verweerder op tussenvordering heeft overigens aldus gehandeld omdat hij eveneens wist dat hij anders nooit meer de prijs zou krijgen gelijk aan wat hij reeds had uitgegeven aan kosten voor grond en bouwwerk.

De rechtbank gelooft zelfs verder vierde en vijfde verweerder wanneer zij stellen dat reeds veel van het werk was uitgevoerd waaromtrent op 5 febr. 1980 door eerste verweerder met tweede verweerder een nieuwe aannemingsovereenkomst was gesloten.

Eerste verweerder is daarbij dan zo handig geweest dat hij de hele overeenkomst liet overnemen door eisders in tussenvordering en daarbij het reeds zeker voor een deel en wellicht reeds voor een groot deel, uitgevoerd werk niet liet opnemen in de verkoopprijs.

Eisders in tussenvordering hebben een woning in opbouw gekocht en lijden thans een schade nu ze een meerwaarde dienen te betalen aan tweede eiser om reden dat op de grond geen woonhuis mocht worden gebouwd.

Deze meerwaarde is ten aanzien van eisders in tussenvordering als een meerprijs aan te merken die zij dienen te betalen boven de koopprijs waarvoor de woning in opbouw werd aangekocht.

Immers, zij betaalden de prijs en dienden verder alleen nog de prijs te voorzien voor het uit te voeren werk zoals voorzien in de offerte van 5 febr. 1980 aan eerste verweerder

gedaan door de aannemer en opgemaakt volgens de plans ontworpen voor rekening van eerste verweerder.

Daarbij stelt de rechtbank vast dat, in strijd met wat eerste verweerder beweert, er geen wezenlijke veranderingen werden aangebracht aan deze plans na de verkoop van de woning.

De prijs was alleen minder enerzijds ten bedrage van 108.000 fr. omdat afgezien werd van invoer van «laithé» in de woning en verder omdat in de prijs van 1.673.860 fr. volgens de offerte van 6 maart 1980 geen dakwerkzaamheden waren inbegrepen die door een andere aannemer zouden worden uitgevoerd.

Voor het overige was het hele werk gelijk aan dat voorzien in de offerte door de aannemer gemaakt op 5 febr. 1980 voor eerste verweerder.

Eerste verweerder in tussenkomst en vrijwaring dient derhalve die meerwaarde, die eisers in tussenkomst niet moesten voorzien te zullen moeten betalen, voor zijn rekening te nemen zodat hij eisers in tussenkomst dient te vrijwaren voor de uit te spreken veroordelingen.

De tussenvordering tegenover de aannemer dient echter als ongegrond afgewezen te worden nu het niet de aannemer is die deze schade heeft berokkend aan eisers in tussenvordering.

Die schade is uitsluitend het gevolg van de verkoopovereenkomst gesloten tussen eisers in tussenkomst en eerste verweerder.

NOOT – Alle partijen hebben in het vonnis berust.

«Dat de bestreden beslissing, door bovendien in aanmerking te nemen dat de bestuurder Patrick S., zelf eigenaar van een ander voertuig, 'bij de N.V. R. slechts een aanvullende polis inzake civielrechtelijke aansprakelijkheid had afgesloten voor het geval dat het ongeval door de N.V. R. zou moeten worden gedekt', door daaruit af te leiden dat de benadeelde derden, slachtoffers van het door Patrick S. veroorzaakte ongeval, hun rechtsvordering dienen in te stellen tegen de N.V. R. en niet tegen de N.V. D., gelet op het beding van 'exclusief gebruik' in de tussen laatstgenoemde en haar verzekerde afgesloten polis, niet alleen beslist dat dit beding aan de benadeelde derden kan worden tegengeworpen, maar ook dat deze mogelijkheid kan afhangen van omstandigheden, onder meer dat de civielrechtelijke aansprakelijkheid van de bestuurder door een andere polis wordt gedekt ;

«Dat het bestreden vonnis aldus de artikelen 6, 11, eerste lid, en 13 van de bovenaangehaalde gemeenschappelijke bepalingen schendt ;

«Dat ten slotte het bestreden vonnis uit de bovenstaande overwegingen afleidt dat de verweerder Richard L. met zijn verzekeraar, de N.V. D., een rechtsgeldige overeenkomst heeft gesloten waardoor het hem mogelijk werd een voertuig tot het verkeer op de openbare weg toe te laten, zonder dat de civielrechtelijke aansprakelijkheid waartoe dit aanleiding kan geven gedekt was door een verzekering die de civielrechtelijke aansprakelijkheid van alle bestuurders dekte ; dat de bestreden beslissing aldus de artikelen 2 en 3 van de bovenaangehaalde gemeenschappelijke bepalingen alsook artikel 18 van de bovengenoemde wet van 1 juli 1956 schendt.»

(Voorzitter : de h. Stranard – Rapporteur : de h. Lahousse – Openbaar ministerie : de h. Velu, eerste advocaat-generaal – Advocaten : mrs. De Bruyn en De Gryse – In de zaak : S. e.a. t/ L. e.a.)

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (2e Kamer), 20 maart 1991

Verzekering – Motorrijtuigen – Polis die alleen de aansprakelijkheid van een bepaalde bestuurder dekt – Auto bestuurd door derde die elders verzekerd is

Het arrest doet uitspraak na Benelux-Gerechtshof, 30 november 1990 (*R.W.*, 1990-91, 1024), dat antwoordt op vier door Cass., 21 juni 1989 (*Arr. Cass.*, 1988-89, nr. 619) gestelde vragen. Het vermeldt de voorschriften van de artt. 2, 3, 6, 11 en 13 van de gemeenschappelijke bepalingen, citeert het antwoord van het Benelux-Gerechtshof en beslist vervolgens :

«Overwegende dat het bestreden vonnis, door de vordering van de burgerlijke partijen tegen de vierde eiseres, de N.V. R., toe te wijzen en hun vordering tegen de N.V. D. te verwerpen, op grond dat '(laatstgenoemde), indien zij de slachtoffers had schadeloosgesteld, verhaal zou kunnen uitoefenen op de verzekeringnemer L.', gelet op het beding 'exclusief gebruik' in de tussen haar en haar verzekerde afgesloten polis, beslist dat bovengenoemd beding van exclusief gebruik, waarbij de verzekeringsovereenkomst wordt beperkt tot de civielrechtelijke aansprakelijkheid van de eigenaar met uitzondering van iedere andere bestuurder, aan de benadeelde derde kan worden tegengeworpen ;

Hof van Cassatie (2e Kamer), 20 maart 1991

Verzekering – Motorrijtuigen – Vordering van benadeelde tegen verzekeraar – Voor strafrecht op grond van misdrijf – Verjaring en stuiting – Niet volgens V.T.Sv., maar volgens WAM-wet

Het bestreden arrest (Hof Luik, 10 november 1988) wordt om de volgende redenen vernietigd :

«Overwegende dat de civielrechtelijke vordering van het slachtoffer tegen de voor een misdrijf verantwoordelijke persoon los staat van diens rechtsvordering tegen de verzekeraar van de voor het ongeval verantwoordelijke persoon ;

«Dat de veroordeling van eiseres om de verweerders te vergoeden voor de door hen geleden schade wettelijk gegrond is op de krachtens artikel 6 van de W.A.M.-wet aan de benadeelde persoon toegekende rechtstreekse vordering ;

«Overwegende dat krachtens die wetsbepaling het slachtoffer van een verkeersongeval een rechtstreekse vordering kan instellen tegen de verzekeraar van de voor het ongeval verantwoordelijke persoon ; dat die vordering ingevolge artikel 10 van die wet verjaart door verloop van drie jaar te rekenen van het feit waaruit de schade is ontstaan, zelfs als het feit een overtreding is van de strafwet en de rechtstreekse

vordering met toepassing van artikel 9 van bovengenoemde wet voor de strafrechten wordt ingesteld;

«Dat, volgens het tweede lid van bovenaangehaald artikel 10, de handelingen die de verjaring van de rechtsvordering van de benadeelde tegen de verzekerde stuiten, de verjaring van de rechtsvordering van de benadeelde tegen de verzekeraar stuiten;

«Overwegende dat de appelrechters, nu zij niet hebben nagegaan of de in artikel 10 van die wet bedoelde verjaring is gestuit in de zin van dat artikel, hun beslissing niet naar recht verantwoorden.»

(Voorzitter : de h. Stranard – Rapporteur : de h. Lahousse – Openbaar ministerie : de h. Declercq – Advocaten : mrs. Van Ommeslaghe en Houtekier – In de zaak : N.V. G. t/ M. en C.V. D.)

NOOT – Zie Cass., 19 januari 1991, *R.W.*, 1990-91, 1380.

Hof van Cassatie (2e Kamer), 20 maart 1991

Gemeente – Gemeenteverordening – Bekendmaking – Bewijs – Door alle middelen rechtens

Het cassatieberoep van eiseres tegen Corr. Charleroi, 12 oktober 1990 wordt als volgt verworpen :

«Overwegende dat eiseres niet betoogt dat het gemeentereglement op grond waarvan zij is veroordeeld, niet bestaat of niet regelmatig zou zijn bekendgemaakt ; dat zij enkel aanvoert dat het bewijs van het bestaan en van de bekendmaking van dat reglement niet is geleverd overeenkomstig de wet ;

«Overwegende dat, naar luid zowel van artikel 102 van de Gemeentewet van 30 maart 1836 als van artikel 114, tweede lid, van de nieuwe Gemeentewet, van de bekendmaking en van de datum der bekendmaking van de reglementen en verordeningen van de gemeenteraad of van het college van burgemeester en schepenen moet blijken op de bij koninklijk besluit te bepalen wijze ;

«Overwegende dat tot op heden geen enkel koninklijk besluit de wijze heeft bepaald waarop zulks moet geschieden ; dat dus het bewijs van die feitelijke omstandigheid door alle middelen rechtens mag worden geleverd ; dat de rechter op onaantastbare wijze in feite de bewijswaarde beoordeelt van de met dat doel overgelegde bewijzen ;

«Overwegende dat de correctionele rechtbank, door te vermelden 'dat te dezen de gemeentesecretaris door het politiereglement mede te ondertekenen heeft doen blijken van het bestaan en van de bekendmaking van het politiereglement, dat derhalve het bestaan van het aangevoerde reglement genoegzaam blijkt uit de overgelegde stukken', haar beslissing wettig verantwoordt.»

(Voorzitter : de h. Stranard – Rapporteur : de h. Simonet – Openbaar ministerie : mevr. Liekendael – Advocaat : mr. Tassin – In de zaak : F.)

Hof Antwerpen (1e Kamer), 20 maart 1991

Stedebouw – Planschade – Vergoeding berekend naar

het ogenblik van het ontstaan van het recht – Aanpassing wegens muntontwaarding – Afwijzing

«Overwegende dat de partijen D. thans bij conclusie boven de door de eerste rechter toegekende gerechtelijke interesten een vergoeding vorderen voor muntontwaarding van het hun toekomende kapitaal ten gevolge van de verminderde koopkracht van de munt ;

«Overwegende dat de gerechtsdeskundigen de aan de partijen D. toekomende vergoeding wegens planschade bepaald hebben rekening houdende met de volgens de toenmalige waarde omgerekende verwervingsprijs verhoogd met de kosten van verwerving en verminderd met de waarde welke de goederen hadden op het ogenblik van het ontstaan van het recht op schadevergoeding na de inwerkingtreding van het plan (8 januari 1979) ;

«Overwegende dat het door de partijen D. gevorderde, naar het prijspeil op 31 januari 1981 wegens muntontwaarding omgerekende bedrag van het kapitaal dat als schadevergoeding toegekend wordt, niet kan worden ingewilligd ; dat de gerechtsdeskundigen immers bij het bepalen van het schadebedrag reeds de volledige valorisatie van de gronden naar het ogenblik van het ontstaan van het recht hebben doorgevoerd bij het bepalen van het kapitaal dat aan de partijen D. toekomt als schadevergoeding ; dat dit kapitaal thans geen tweede maal gevaloriseerd kan worden 'wegens muntontwaarding' van het kapitaal ontstaan tussen de datum van het ontstaan van het recht en de definitieve betaling van het schadebedrag ; dat het toegekende kapitaal immers de vergoeding beoogt van een schade geleden als gevolg van het als het ware 'bevrozen' van de gronden van de partijen D. ingevolge het gewijzigde gewestplan ; dat niet is aangetoond dat het niet uitbetalen van de schade aan de partijen D. een in kapitaal uitgedrukt hoger nadeel veroorzaakt dan die welke ontstaat uit het uitstellen van de betaling van de uit te spreken veroordeling, en die te dezen volledig, ook wat betreft de muntontwaarding wegens uitgestelde betaling, vergoed wordt door het toekennen van gerechtelijke interesten, die het hof te dezen bepaalt op 12%.»

(Voorzitter : de h. Spaas – Raadsheren : de hh. Van de Velde en Verstreken – Advocaten : mrs. Sap loco Delwaidé, Herbosch en De Lat loco De Cannière – In de zaak : Belgische Staat t/ D. e.a.)

WETGEVING IN KORT BESTEK

Onder de zorg van het departement rechten U.I.A.

Aan het nazien van het Belgisch Staatsblad van december 1990 verleende zijn medewerking : W. Lambrechts.

Gewelddadigheden bij sportevenementen

De wet van 18 april 1989 die pas werd gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 7 december 1990, bevat de goedkeuring van de Europese Overeenkomst inzake gewelddadigheden gepleegd door en wangedrag van toeschouwers rond sportevenementen en in het bijzonder rond voetbalwedstrijden, opgemaakt te Straatsburg op 19 augustus 1985.

Deze overeenkomst was een reactie op de tragische gebeurtenissen in het Heysel-stadion in mei 1985. Deze akte wil het optreden van de nationale overheden coördineren. In ons land bestaat een gemengde inspectiecommissie die tot taak heeft de veiligheid van de stadions te controleren, te zorgen voor de noodzakelijke coördinatie bij de voorbereiding van belangrijke sportwedstrijden en het optreden tijdens de gebeurtenis zelf.

Gemeentesecretaris en gemeenteontvanger

De wet van 17 oktober 1990 tot wijziging van de nieuwe gemeentewet (B.S., 14 december 1990) is het resultaat van een wetsvoorstel dat werd uitgewerkt in de juridische commissie van de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten (zie Leboutte, J.M., «Naar een nieuwe wettelijke bepaling van de opdrachten van gemeentesecretaris en -ontvanger», *De Gemeente*, 1990, nr. 10, 354-355).

De wet bevat een reeks artikelen i.v.m. de functie van de gemeentesecretaris en de gemeenteontvanger en betreffende de gemeenteboekhouding.

1. Wrijvingen en moeilijkheden hadden aangetoond dat de positie van de gemeentesecretaris kwetsbaar was bij gemis van duidelijke omschrijving.

De wet van 17 oktober 1990 verfijnt de benoemingsprocedure, omschrijft duidelijker wie instructies aan de gemeentesecretaris kan geven, nl. de gemeenteraad, het college en de burgemeester, al naar gelang hun respectieve bevoegdheden, omschrijft duidelijk de taak van de secretaris als hoofd van het personeel en als coördinator, vereenvoudigt de wijze van notuleren van de beslissingen en bereidt de mogelijkheid om een adjunct-secretaris te benoemen uit tot gemeenten van meer dan 60.000 inwoners, terwijl voordien die mogelijkheid enkel bestond bij gemeenten met meer dan 125.000 inwoners.

2. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen drie categorieën van gemeenten voor het toewijzen van het ambt van gemeenteontvanger.

- Alle gemeenten met meer dan 10.000 inwoners hebben een plaatselijke ontvanger.

- Alle gemeenten met minder dan 5.000 inwoners hebben een gewestelijke ontvanger.

- De gemeenten met een inwoneraantal van 5.000 tot 10.000 hebben in beginsel een gewestelijke ontvanger, maar de gemeenteraad kan de betrekking van plaatselijke ontvanger instellen. In dat geval kan de plaatselijke ontvanger ook ontvanger van het plaatselijk O.C.M.W. worden.

De procedure van de te stellen zekerheden wordt versoepeld en een nieuwe procedure is uitgewerkt voor het vastleggen van de aansprakelijkheid van de ontvanger.

3. De nieuwe voorschriften betreffende de boekhouding bevatten bepalingen voor de bijzondere ontvangers, de bijzondere inkasseerders en de persoonlijke verantwoordelijkheid van de burgemeester en de schepenen voor betalingen waarvoor geen post in de begroting werd opgenomen.

Betreffende de gevoelige materie van de benoeming van een gewestelijke ontvanger of een plaatselijke ontvanger in de gemeenten tussen 5.000 en 10.000 inwoners bestaat een ministeriële circulaire van 12 december 1990, die eveneens in het Belgisch Staatsblad van 14 december 1990 is gepubliceerd.

Overbrenging (internationaal) van gevonnisse personen

De wet van 19 juni 1990 (B.S., 15 december 1990) houdt de goedkeuring in van het Verdrag van Straatsburg van 21 maart 1983 inzake de overbrenging van gevonnisse personen en van de Overeenkomst van Brussel van 25 mei 1987 betreffende de toepassing tussen de E.G.-Lidstaten van het Verdrag van de Raad van Europa inzake de overbrenging van gevonnisse personen.

Met het oog op een goede rechtsbedeling en de reclasering van gevonnisse personen werd uitgegaan van de gedachte dat vreemdelingen die gedetineerd zijn als gevolg van het plegen van een strafbaar feit, in de gelegenheid moeten worden gesteld om hun veroordelingen binnen hun eigen samenleving te ondergaan. Het verdrag voorziet daartoe in de te volgen procedure.

Men verwacht van deze maatregel een betere maatschappelijke integratie van de gevangenen en een daling van het aantal buitenlandse gevangenen dat in België hoog is. Wat de transportkosten betreft, daarover wordt voor elk geval onderhandeld van staat tot staat.

Nederlandse tekst van oude wetten

De oude in het Frans gestelde wetten worden één na één officieel in het Nederlands vertaald.

De wet van 14 februari 1986 bevat de Nederlandse tekst van de wet van 19 december 1864 betreffende de stichtingen ten voordele van het openbaar onderwijs of ten bate van burzalen (B.S., 15 december 1990).

De academische graad van ingenieur

De wet van 22 oktober 1990 vervangt artikel 54 van de wetten op toekennen van de academische graden en het programma van de universitaire examens (B.S., 20 december 1990).

Dat artikel 54 regelde de toegang tot een bestuursdienst van de staat afzonderlijk voor de burgerlijk ingenieur, respectievelijk de landbouwkundig ingenieur en de ingenieur voor de scheikunde en de landbouwindustrieën. De wet van 22 oktober 1990 heeft de tekst opnieuw geformuleerd zodat deze toegang voor alle bovengenoemde ingenieurs in één bepaling werd geregeld.

Bij wijze van amendement werd aanvaard dat degenen die met goed gevolg de studie aan de polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School hebben voleindigd en gemachtigd zijn tot het voeren van de titel van burgerlijk ingenieur, in aanmerking komen om mee te dingen naar het ambt van ingenieur bij het openbaar ambt.

Internationale niet-gouvernementele organisaties

Internationale niet-gouvernementele organisaties oefenen activiteiten uit die nuttig zijn voor de internationale gemeenschap, inzonderheid op het gebied van de wetenschap, de cultuur, de liefdadigheid, de menslievendheid, de gezondheid en de opvoeding.

De Europese Overeenkomst van Straatsburg van 24 april 1986 heeft regels uitgewerkt die de voorwaarden vaststellen voor de erkenning van de rechtspersoonlijkheid van die or-

ganisaties om hun werking in Europees verband te vergemakkelijken.

De wet van 31 juli 1990 heeft die overeenkomst goedgekeurd (*B.S.*, 21 december 1990).

Financiële transacties en financiële markten

De wet van 4 december 1990 op de financiële transacties en de financiële markten (*B.S.*, 22 december 1990, erratum *B.S.*, 1 februari 1991) bevat op verscheidene gebieden een belangrijke hervorming en modernisering van de Belgische financiële markten.

De wet werd geïnspireerd door de technologische revolutie en de Europese integratie.

De technologie heeft de aard en de wijze van productie en distributie van de financiële diensten grondig gewijzigd: informatica en telecommunicatie kennen een geweldige vooruitgang en de creativiteit van de betrokkenen heeft geleid tot een uitzonderlijke waaier van innovaties in de financiële producten die worden aangeboden aan het publiek, aan de beleggers en aan de vooruitstrevende leningnemers. Het gevolg hiervan was een institutionalisering van het spaarwezen, branchevervaging en internationalisering van de financiële beroepen. Voor het beheer van de financiële tussenpersonen vormen deze veranderingen een grote uitdaging.

Bij de Europese integratie, die o.m. tot uiting komt in de eenheidsmarkt van 1992, ligt de klemtoon vooral op de financiële sector: enerzijds geldt hier de vrijmaking van het kapitaalverkeer en anderzijds is er de vrije dienstverlening van de banken, en wellicht ook van de beleggingsdiensten vanaf 1 januari 1993. Het rapport Cecchini heeft aangetoond dat de Belgische financiële sector in het bijzonder zal worden beïnvloed door de toegenomen concurrentie die het gevolg is van de Europese integratie. Op langere termijn zullen de natuurlijke voordelen die de Belgische financiële sector heeft behouden voor alle verrichtingen in onze munt, verdwijnen wanneer de Europese muntunie volledig zal zijn verwezenlijkt en de nationale munten de plaats ruimen voor de ECU.

Met de modernisering van de Belgische financiële markten is reeds een aanvang genomen: het betreft enerzijds de wet van 2 maart 1989 op de openbaarmaking van belangrijke deelnemingen in ter beurze genoteerde vennootschappen en tot reglementering van de openbare overnameaanbiedingen (*B.S.*, 24 mei 1989) en anderzijds de wet van 9 maart 1989 tot wijziging van het Wetboek van Koophandel en van het K.B. nr. 185 van 9 juli 1935 op de bankcontrole en het uitgifteregime voor titels en effecten (*B.S.*, 9 juni 1989), waarbij in ons recht het begrip misbruik van voorwetenschap werd ingevoerd.

De wet van 4 december 1990 is grotendeels in werking getreden op 1 januari 1991: zie artikel 249 van de wet en het K.B. van 20 december 1990 (*B.S.*, 29 december 1990).

Het K.B. van 9 januari 1991 over het openbaar karakter van verrichtingen om spaargelden aan te trekken en gelijkstelling van bepaalde verrichtingen met een openbaar bod (*B.S.*, 12 januari 1991) geeft aan wat moet worden begrepen onder een openbare verrichting in de zin van de wet.

Het K.B. van 14 februari 1991 (*B.S.*, 21 februari 1991), omschrijft de voorwaarden tot afwijking van de vereiste in-

zake beroepservaring beoogd in artikel 39, § 1, 2° van de wet van 4 december 1990.

De wet vereist verder nog diverse uitvoeringsbesluiten.

Het nieuwe beurswetboek heeft op ingrijpende wijze diverse deelgebieden van het financieel recht gewijzigd: de werking van de beurs en de andere secundaire markten, de inrichting van nieuwe gereguleerde markten, de reglementering van effectenmakelaars en beursvennootschappen, de Bevek's en Bevak's, de effecten- en de deviezentransacties, het misbruik van voorkennis en het toezicht van de herdoopte commissie voor bank- en financiewezen.

Voor een commentaar raadplege men Cornelis, L. e.a., *De nieuwe beurswetgeving*, Kalmthout, Biblo, 1991, 500 pp.

Rechtshandeling – Schriftelijke bewijs

Krachtens het oud artikel 1341, eerste lid, B.W., was geen schriftelijk bewijs vereist voor een rechtshandeling waarvan de waarde 3.000 fr. niet te boven ging. Dit bedrag werd vastgelegd bij de wet van 20 maart 1948. De wet van 10 december 1990 (*B.S.*, 22 december 1990) heeft dit bedrag verhoogd tot 15.000 fr.

Europees Sociaal Handvest

De wet van 11 juli 1990 houdt de goedkeuring in van het Europees Sociaal Handvest en van de bijlage, opgemaakt te Turijn op 18 oktober 1961 (*B.S.*, 28 december 1990). Het handvest steunt op de gedachte dat ieder in het genot moet worden gesteld van sociale rechten, ongeacht ras, huidskleur, geslacht, godsdienst, politieke overtuiging, nationale afstamming of maatschappelijke afkomst. Alles moet in het werk worden gesteld om het levenspeil te verhogen en het welzijn van alle bevolkingsgroepen, zowel in de stad als op platteland, te bevorderen door middel van doelmatige instellingen en maatregelen.

De goedkeuring door de Vlaamse Raad geschiedde bij decreet van 21 maart 1990 (*B.S.*, 5 mei 1990) (zie *R.W.*, 1990-91, 893).

Programmawet december 1990

De wet van 28 december 1990 betreffende de verscheidene fiscale en niet-fiscale bepalingen (*B.S.*, 29 december 1990) is niet afgeweken van de traditie dat bepaalde domeinen van het recht soms worden hervormd zonder dat dit duidelijk in de titel tot uiting komt.

In de eerste plaats heeft deze wet tot doel bepaalde fraudemechanismen te bestrijden of vormen van belastingontwijking te verhinderen. Zij heeft betrekking op de financiële activiteiten van de coördinatiecentra, de coupon-stripping, de bond-splitting, het forfaitair gedeelte van de buitenlandse belasting (F.B.B.), de verenigingen bij wijze van deelneming en de fictieve beleggingen.

In de tweede plaats worden maatregelen genomen om bepaalde belastingvoordelen te beperken of te schrappen die economisch minder verantwoord zijn. Die maatregelen betreffen de reconversie- en innovatievennootschappen, de investeringsaftrek en de fictieve roerende voorheffing. Bovendien wil de wet kwalijke of afgeleide gevolgen van vroegere wetten bijsturen.

De niet-fiscale bepalingen regelen de volgende aangelegenheden: de financieringsmiddelen van de schatkist, de staatswaarborg, de toewijzing van de opbrengst van de uitgifte van sommige munten en de tarieven van consulaire rechten en kanselarijrechten.

Tijdens de parlementaire voorbereiding van de wet werd artikel 66 in de programmawet ingelast waardoor de huur- en andere overeenkomsten onder bezwarende titel werden verlengd tot 28 februari 1991. Die bepaling werd in de programmawet ingelast nadat gebleken was dat het wetsontwerp dat de wet van 20 februari 1991 houdende wijziging van de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek inzake huishuur zou worden, niet vóór eind februari door het Parlement zou kunnen worden goedgekeurd (zie Van Oevelen, A., «Wettelijke verlenging van de huurovereenkomsten die de hoofdverblijfplaats van de huurder betreffen», *R.W.*, 1990-91, 806-808).

Een andere maatregel die, door een amendement van de Regering, in de wet werd opgenomen, betreft de regeling van de belasting op achterstallige uitkeringen tot onderhoud. Volgens de administratieve richtlijnen die steunden op een arrest van het Hof van Beroep van Antwerpen van 31 maart 1980, konden uitkeringen tot onderhoud die in een keer werden betaald, ter uitvoering post factum van maandelijke verplichtingen van verschillende jaren, niet worden aangemerkt als periodiek of regelmatig in de zin van artikel 67, 3°, W.I.B., zodat zij derhalve niet belastbaar waren ten name van de genietende en niet aftrekbaar voor de uitkeringsplichtige.

Die richtlijnen werden als onrechtvaardig ervaren in de gevallen waarin uitkeringen of aanvullende uitkeringen tot onderhoud, ter uitvoering van een uitvoerbaar arrest of vonnis waarbij het bedrag ervan met terugwerkende kracht wordt vastgesteld of verhoogd, in een later belastbaar tijdperk werden betaald dan dat waarop ze betrekking hadden. Voortaan zijn de onderhoudsgelden, die worden betaald in een later belastbaar tijdperk dan dat waarvoor ze verschuldigd zijn, doch waarvan de niet-regelmatige betaling het gevolg is van een gerechtelijke beslissing waarbij de rente wordt vastgesteld of verhoogd, eensdeels aftrekbaar voor de uitkeringsplichtige en, correlatief daarmee, anderdeels ook belastbaar ten name van de verkrijger. Die maatregel treedt in werking vanaf het aanslagjaar 1992.

Voor besprekingen van de wet raadplege men o.m. Behaeghe, I., Coppens, L. e.a. «Wijzigingen aangebracht aan de fiscale wetboeken door de wetten van 22 februari 1990, 20 juli 1990 en 28 december 1990. Commentaar en gecoördineerde teksten», *De Fiskale Koerier*, 1991, nrs. 1-2-3, pp. 1-138; Battiau, P., Bonte, T., Van Crombrugge, en Van Dyck, *Fiscale programmawetten 1990. Roerende inkomsten. BEVEK en BEVAK*, Biblio-dossier Fiscaliteit-14, Kalmthout, 1991, pp. 159 + 95.

Registratie van zeeschepen

Sinds verschillende jaren bestaan op de internationale markt van het zeevervoer spanningen door overcapaciteit en het vervoerbeleid van bepaalde landen. Dit heeft tot gevolg dat het concurrentievermogen van de rederijen die hun schepen onder Belgische vlag exploiteren, ernstig wordt aangetast. Om aan die moeilijkheden te ontsnappen wordt soms een toevlucht genomen tot het systeem van het uitvlaggen

dat geschiedt via verschillende technieken, bv. door de verkoop van het schip aan een vreemde koper, door de inbreng in natura in een vreemde vennootschap, door de internationale zetelverplaatsing, of door de registratie in een ander land op naam van een rompbevrachter.

De wet van 21 december 1990 betreffende de registratie van zeeschepen (*B.S.*, 29 december 1990) biedt de Belgische reders de mogelijkheid om van laatstgenoemde werkwijze gebruik te maken, waarbij het zeeschip als voorwerp van eigendom en zijn eigenaar als dusdanig wel in het Belgisch register der zeeschepen geregistreerd blijven. Dit is een garantie voor de ingeschreven schuldeisers, wier instemming met de rompbevrachting uitdrukkelijk wordt geëist.

Voortaan kunnen de Belgische reders een zeeschip door middel van een overeenkomst van rompbevrachting aan een vreemde bevrachter verhuren. Deze kan het schip op zijn naam laten registreren in het rompbevrachtingsregister van zijn land, waardoor het schip het recht verwerft de vlag van dat land te voeren. Het recht de Belgische vlag te voeren wordt dan geschorst voor de duur van de rompbevrachting. Voor de fiscale en sociale lasten is het schip dan onderworpen aan de wetgeving van het land waarvan het de vlag voert.

De artikelen 8 en 9 van de wet werden uitgevoerd door het K.B. van 21 december 1990 (*B.S.*, 29 december 1990).

Brugge – Zeebrugge

De in zee uitgebouwde voorhaven van Zeebrugge vormt, naar internationaal recht, een uitbreiding van het nationaal grondgebied. Dit nieuwe grondgebied valt echter niet automatisch onder de indeling in provincies en gemeenten, daar geen wijziging kan worden aangebracht in de grenzen van de provincies en de gemeenten dan door een wet. Die aanhechting geschiedde door de wet van 21 december 1990 (*B.S.*, 29 december 1990). Ze ging gepaard met een grenswijziging tussen de stad Brugge en de gemeente Knokke-Heist omwille van een noodzakelijke eenheid van sommige gemeentelijke verantwoordelijkheden en taken: vandaar een andere wet van 21 december 1990 (*B.S.*, 29 december 1990).

Beroepstitels van medici en paramedici

De wet van 19 december 1990 tot wijziging van het K.B. nr. 78 van 10 november 1967 wil de leemten aanvullen in de procedure tot erkenning van de bekwaamheden, titels en prestaties van de paramedische beroepen. De wet wil ook meer in het algemeen de lijst vaststellen van de bijzondere beroepstitels en bekwaamheden die toegankelijk zijn voor de geneeskundige beroepen om die beroepstitels te beschermen bij het openstellen van de Europese binnengrenzen in 1993. De wet strekt ertoe voortaan de beroepstitels van de paramedici te erkennen op grond van criteria die steunen op de volksgezondheid en niet langer op handelingen die verbonden zijn met de nomenclatuur van het RIZIV.

De wet van 19 december 1990 werd gepubliceerd in het *B.S.* van 29 december 1990.

Werking van het gerecht

Vier wetten van 28 december 1990, gepubliceerd in het *B.S.*, 29 december 1990, beogen een verbetering van de werking van het gerechtelijk apparaat.

De eerste wet bevat een aantal specifieke bepalingen i.v.m. de ambtsuitoefening en de verblijfplaats van de toegevoegde substituten van de procureur des Konings en van de arbeidsauditeur. Zij verhoogt het aantal rechters van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Nijvel en vermeerdert het aantal substituten en eerste substituten in verscheidene grote rechtbanken.

De tweede wet beoogt een verhoging van het aantal magistraten en griffiers bij de vijf hoven van beroep en streeft een vereenvoudiging na van de rechtspleging in hoger beroep door het vereiste te schrappen van het uitbrengen van een verslag. De derde wet verhoogt de personeelsformatie van de arbeidshoven en het aantal rechters in de Arbeidsrechtbank te Luik.

Ten slotte breidt de vierde wet de personeelsformatie van de rechtbanken van koophandel uit.

Behoud en bescherming van wilde dieren en planten

De idee om op het internationaal vlak wettelijke en verordeningsmaatregelen te nemen voor het behoud van de wilde fauna en flora en de natuurlijke woongebieden in Europa, werd in 1973 gelanceerd tijdens de eerste Europese ministerconferentie over het milieu die in het kader van de Raad van Europa werd gehouden.

Het Verdrag van Bern van 17 september 1979 heeft een driedelig doel:

- het behoud van de wilde flora en fauna en de natuurlijke woongebieden ervan verzekeren;
- de samenwerking tussen de staten bevorderen;
- bijzondere aandacht besteden aan de kwetsbare en met verdwijning bedreigde soorten, de trekkende soorten inbegrepen.

De formulering van het Verdrag van Bern sluit sterk aan bij de tekst van de richtlijn van 2 april 1979 van de Raad der Europese Gemeenschappen over het behoud van de wilde vogels, maar het verdrag heeft een ruimer toepassingsgebied omdat de bijlagen, naast de vogels, een bepaald aantal zoogdieren, reptielen en amfibieën vermelden, evenals een bepaald aantal plantensoorten.

De wet van 20 april 1989 tot goedkeuring van dit verdrag werd gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 29 december 1990.

Dezelfde dag werd de wet van 27 april 1990 gepubliceerd houdende goedkeuring van het Verdrag inzake de bescherming van trekkende wilde diersoorten en van de bijlagen opgesteld te Bonn op 23 juni 1979. Dit verdrag beoogt een minimum aan juridische eenvormigheid bij de bescherming van diersoorten die zich uit hun aard onder verschillende jurisdicties begeven. Het verdrag schept een kader voor het sluiten van akkoorden die niet alleen het gehele verspreidingsgebied van de betrokken soorten zullen bestrijken, maar die ook zo veel mogelijk betrekking zullen moeten hebben op groepen van soorten, bv. op die welke dezelfde trekroute of andere belangrijke zones voor hun trekcyclus volgen of ook nog die welke een natuurlijke groep vormen.

Vlaamse Gemeenschap – Wapen

Bij decreet van 13 april 1988 (*B.S.*, 10 mei 1988) werd een nieuw wapen voor de Vlaamse Gemeenschap aangenomen dat evenwel heraldische en geschiedkundige fouten bevatte. Die fouten werden weggewerkt door het decreet van 7 november 1990 houdende vaststelling van het wapen, de vlag, het volkslied en de feestdag van de Vlaamse Gemeenschap (*B.S.*, 6 december 1990).

Vlaams Gemeentefonds

Het decreet van 7 november 1990 (*B.S.*, 21 december 1990) stelt de regeling vast volgens welke vanaf 1991 de jaarlijkse dotatie van het Vlaamse Gemeentefonds zal worden verdeeld over de gemeenten van het Vlaamse Gewest. De berekening van de aandelen geschiedt op basis van diverse criteria.

Dit decreet sluit aan bij het decreet van 31 juli 1990 tot instelling van het Vlaamse Gemeentefonds en tot regeling van een bijzondere dotatie voor sommige gemeenten van het Vlaamse Gewest (*B.S.*, 26 november 1990).

Bestuurlijk beleid

Het decreet van 12 december 1990 betreffende het bestuurlijk beleid (*B.S.*, 21 december 1990, erratum *B.S.*, 15 februari 1991) is een belangrijk decreet dat de structuur van de Vlaamse administratie tekent en diensten herschikt.

In titel I van het decreet worden sommige openbare instellingen die afhangen van de Vlaamse Gemeenschap of van het Vlaamse Gewest, afgeschaft en geherstructureerd. Nieuwe openbare instellingen worden opgericht. Regelen worden vastgelegd betreffende de integratie in het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap van overgedragen personeelsleden.

De artikelen 31 tot 33 hebben betrekking op de gemeenschapsinstellingen voor bijzondere jeugdbijstand die blijven bestaan als buitendienst van het bestuur bijzondere jeugdbijstand, dit evenwel in de vorm van een overheidsdienst met afzonderlijk beheer. Daarover raadplege men ook het besluit van de Vlaamse Executieve van 30 januari 1991 (*B.S.*, 19 maart 1991).

Krachtens de artikelen 51 en 52 wordt het Fonds ter voorkoming en vergoeding van schade veroorzaakt bij het winnen en pompen van grondwater teruggebracht tot een budgettair Fonds.

Titel II bevat bestuurlijke maatregelen inzake het personeel van sommige openbare instellingen die ook van toepassing zijn op de personeelsleden van de instellingen die worden geïntegreerd in het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. De taken van O.V.A.M. worden herschikt. De Vlaamse Maatschappij voor Waterzuivering wordt opgeheven en vervangen door de Vlaamse Milieumaatschappij met herschikte opdrachten (artt. 57 en 58 van het decreet). Twee parlementsleden hebben bij het Arbitragehof een verzoek tot nietigverklaring ingesteld van art. 58 van het decreet in zoverre daardoor de artt. 32septies en 32octies worden ingevoegd in de wet van 26 maart 1971 op de bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging (*B.S.*, 9 juli 1991).

Bij besluit van de Vlaamse Executieve van 21 december 1990 werd de datum van inwerkingtreding van een reeks artikelen van het decreet bepaald op 21 december 1990, andere op 1 januari 1991.

De wijze waarop de personeelsleden van O.V.A.M. en van de Vlaamse Maatschappij voor de Waterzuivering overgaan naar het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap is geregeld bij besluit van 16 januari 1991 (*B.S.*, 17 januari 1991).

De gespecialiseerde meerderheidsdochtermaatschappij van de G.I.M.V., de N.V. Aquafin, wordt met een aantal taken belast, zoals de realisatie van een nog tot stand te brengen rioolwaterzuiveringsinfrastructuur, inclusief de prioritaire openbare rioleringen.

Ten slotte zij vermeld dat tijdelijk een hiaat dreigde te ontstaan maar door het besluit van de Vlaamse Executieve van 9 januari 1991 (*B.S.*, 16 januari 1991) werden de taken inzake inspectie en vergunning, wat betreft afval, bedoeld in de artikelen 53 en 58 van het decreet tot de datum van de volledige uitvoering van de overdracht van het personeel vanuit de O.V.A.M. en de Vlaamse Maatschappij voor Waterzuivering naar de Vlaamse Executieve, verder opgedragen aan deze ambtenaren.

Vlaamse Gemeenschap – Begrotingstechnische bepalingen

Het decreet van 21 december 1990 van de Vlaamse Raad houdende begrotingstechnische bepalingen alsmede bepalingen tot begeleiding van de begroting 1991 (*B.S.*, 29 december 1990) bevat twee grote delen.

Onder titel I zijn alle bepalingen opgenomen die noodzakelijk zijn ingevolge de wijzigingen in de wetgeving op de rijkscomptabiliteit door de wet van 28 juni 1989. Terloops zij opgemerkt dat de wetten op de rijkscomptabiliteit werden gecoördineerd bij K.B. van 17 juli 1991 (*B.S.*, 21 augustus 1991). Vanaf het begrotingsjaar 1991 moeten alle begrotingsfondsen ofwel worden omgevormd in nieuwe organieke fondsen, ofwel worden vervangen door een andere vorm van budgettaire inschrijving.

Onder titel II zijn in hoofdstukken een reeks bepalingen opgenomen die noodzakelijk zijn om het ontwerp van begroting 1991 te kunnen uitvoeren. Enerzijds zijn er een aantal bepalingen die een verdere aanvulling op de wetgeving inzake de rijkscomptabiliteit inhouden en die nodig zijn met het oog op de uitvoering van een eigen thesaurie. Anderzijds worden bepaalde tarieven van gewestbelastingen aangepast. Zo heeft men inzake leefmilieu en natuurbehoud tariefaanpassingen inzake vaste afvalstoffen, oppervlaktewaters, milieuvergunningen, riviervisserij en inzake de inrichting van een aantal wetenschappelijke instellingen om er een beter beheer van mogelijk te maken. Bepalingen treft men ook aan in de bevoegdheidssfeer van cultuur, bejaardenzorg en onderwijs.

KANTTEKENINGEN

Jeugdbescherming: Het nieuwe systeem

Gaat het zo vlot in de jeugdbescherming? Onlangs was er in Brugge een debatlunch, op initiatief van het Contact-Comité van

organisaties voor jeugdzorg, met als onderwerp «De bemiddelingscommissie».

De bemiddelingscommissie, essentieel onderdeel, zoniet sluitstuk van het nieuwe systeem opgezet door de Vlaamse Gemeenschap, is sedert enkele maanden operationeel. De eerste ervaringen zijn evenwel niet overtuigend.

Een voorzitter van een bemiddelingscommissie wist te vertellen dat hij een drietal zaken te behandelen kreeg. In de eerste zaak verschenen de partijen niet, en in de tweede bleken deze mensen moeilijk te vatten dat het de commissie te doen was om tot vaste afspraken te komen. Andere inleiders van het debat, meer bepaald een voorzitter van een comité voor bijzondere jeugdzorg, en zijn consulent, zagen het voor de Bcommissie moeilijk haalbaar (ook wel omdat ze over geen eigen sociale dienst beschikt en een veeleer formeel orgaan is), nog enig resultaat en consensus te behalen in een geval waarin alle partijen reeds volop gelegenheid hadden tot dialoog op het eerste-lijnsniveau van het comité. Een procureur des Konings, argumenterend vanuit de algemene opdracht van het O.M. tot het waarborgen van de openbare orde, de familiale orde inbegrepen, had bezwaren tegen wetteksten die als gevolg hebben dat een administratief orgaan, zoals de Bcommissie, uiteindelijk beslist of een socio-familiale zaak al dan niet voor een rechtbank komt.

Praktijkmensen, en ook juristen, beginnen dus ernstige vragen te stellen rond het nut en de opportuniteit van een dergelijke commissie, haar al of niet artificieel karakter enz., ja haar grondwettigheid.

Een genuanceerd antwoord hierop geven, vergt een breder debat, en hierbij moeten we terug naar vorige periodes en o.m. die van minister Steyaert. De voorbereiding van de wet van 1965 ligt in de jaren 40-60, d.w.z. in een periode waarin de georganiseerde sociale bijstand in de kinderschoenen stond. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de wetgever in illo tempore het overwicht vooralsnog liet aan het rechterlijke deel en aan de verantwoordelijke magistratuur, bekleed met een maximale bevoegdheid en beschikkend over een grote bewegingsvrijheid, soepelheid, gemak van wijzigen van maatregelen en beschikkingen enz.

De onweerstaanbare opgang van de menswetenschappen en daaruit volgend de oprichting van psychologische, orthopedagogische en sociale diensten op elk niveau, had tot gevolg dat deze sector zich allengs op het algemeen maatschappelijk vlak een eigen autonome plaats toeëigende, ergens tussen gezondheidszorg en de onderwijssector in. Ook op het terrein van de bijzondere jeugdzorg wenste de sociale werker niet langer de absolute zeggenschap van de jeugdrechter te nemen en streefde hij ernaar zijn eigen deskundigheid en specifieke functie en verantwoordelijkheid erkend te zien. Het verlangen naar een nieuw systeem waarin de prioriteit van het sociale gewaarborgd zou zijn, groeide. Het is de verdienste van de Vlaamse gemeenschap dit, vooral onder minister Steyaert, gerealiseerd te hebben.

Had men zich toen tot deze prioriteit beperkt, waarschijnlijk zouden we nu over een evenwichtig en efficiënt systeem beschikken. *Efficiëntie* ligt immers in kleine dingen, die we in de sociale werking gemakkelijk terugvinden of waarmee de sociale sector op zichzelf geen moeite heeft: bereikbaarheid, horizontaal dialogeren, inspraak, pedagogische en sociale deskundigheid, menselijke opvang, en waarom niet, ook behoorlijke en bereikbare beroepsmogelijkheden.

Bij het tot stand komen van de nieuwe Vlaamse decreten speelden echter een aantal andere elementen mee. Er was vooral de druk om de *emancipatorische tendensen* als zodanig ingang te laten vinden, en er was het *politieke streven* om aan de nieuwe Vlaamse Executieve een zo groot mogelijke bevoegdheid te bezorgen. Beide opties gingen toevallig goed samen: meer inspraak voor de jongere, minder gezag, wees in de richting van minder gerechtelijke inbreng. Justitie nu was een nationale materie en dus kwam het ook de Vlaamse instanties goed uit: ontmantelen van het gerechtelijke was meteen grotere bevoegdheid verkrijgen. Zo kwam men geredelijk tot een basisoptie, waartegen nog weinig tegenspraak gelduld werd: het maximaal marginaliseren van het gerechtelijke.

Is hier een overaccentuering gebeurd? Heeft het eenvoudige streven om een gezonde actualisering en een nieuw evenwicht in het systeem in te bouwen de plaats moeten ruimen, gedeeltelijk althans, voor die andere opties, meer politiek opportuun en met verleidelijke ideologische inslag? Emancipatietendensen (en waarom niet ook politieke bevoegdheidsoogmerken) zijn nuttig (inspraak,

eerbiediging rechten enz.). Maar ze onverkort en maximaal inpas- sen op een zo delicaat terrein als de sector van de problematische opvoedingssituaties, is waarschijnlijk te kort schieten in de omzich- tigheid die hier ongetwijfeld aangewezen was. Newman zei het reeds : «Een ketterij is geen onwaarheid, maar een waarheid die zo voorgesteld wordt alsof ze de enige is en waarop men zich volledig vastpint. Ook met goede bedoelingen bezielt, loopt men aldus het risico een evolutie niet op haar juiste plaats, in het geheel van de waarheden, te houden. Afwijkingen en overdrijvingen zijn de groot- ste hinderpaal om tot een gezond evenwicht en samenhang van alle factoren te komen.»

De bemiddelingscommissie zou wel eens een goed voorbeeld kunnen zijn van een dergelijke overdrijving. Ze heeft uiteindelijk vooral de bedoeling een dam te zijn tussen het vrijwillige en het op- gelegde, het sociale en het gerechtelijke. Haar bemiddelingskleedje is een beetje pover en eerder (ja gewaagd) doorzichtig.

De coherentie van het systeem wordt overigens nog op andere punten door de praktijkmensen ter discussie gesteld. Een moeder zei verontwaardigd te zijn omdat ze bij het Comité afgescheept werd met haar klachten t.a.v. haar 17-jarige onwillige zoon. De consultant, aanvoelend dat hij de instemming van de zoon niet zou krijgen, had geen oplossing. Wegen zoals de bemiddelingscommissie nam hij niet in overweging, en naar de rechtbank... dat gaat zomaar niet en dat kon de moeder zeker niet op eigen initiatief... dus wachten maar tot zoonlief braaf of meerderjarig wordt ? Een leider van een tehuis staat perplex : een 15-jarige jongen neemt het dagreglement niet meer en verlaat het tehuis... Moet hij laten begaan ? Een pleegmoeder krijgt de raad mee te werken om het dossier van haar pleegkind voortaan door het Comité en niet meer door de jeugdrechter te la- ten behandelen. Ze aarzelt : nu liggen de verhoudingen naar de natuurlijke ouders goed. Maar als ze vernemen dat hun inspraak voortaan op ieder moment geactualiseerd kan worden, zal hun hou- ding niet veranderen ? Indien de zaak verder door de jeugdrecht- bank opgevolg wordt, dan komt er, volgens de nieuwe decreten een jaarlijkse evaluatie (verlenging) van de plaatsing. Een dergelijke sys- tematische herevaluering komt, in socio-familiale problematiek waar de pedagogische eisen van doorslaggevend belang zijn, bedrei- gend over. Beseft men wat het betekent voor de rust van het kind, voor de pleegouders enz. om jaarlijks het risico te lopen, zonder enig nieuw objectief element, alles opnieuw ter sprake gebracht te zien op een zitting van de rechtbank ? Is dit geen nonsens ? Waarom geen vertrouwen hebben in een goede sociale dienst, en officiële herzieningen en evalueringen slechts doorvoeren, indien daarvoor gegronde redenen zijn ?

Deze en andere klachten wijzen op een onzekerheid in de sector en een aanvoelen van gebrek aan beslissingskracht. Is er al macht genoeg bij de Vlaamse Gemeenschap, dan moet je al een lange om- weg maken om op het operationeel en individueel vlak, of tussen cliënt en een sociale dienst, aan een echte beslissing boven en buiten de partijen om, te geraken. Moet men dus niet opnieuw meer oog hebben voor de ordenende functie van het gezag ? Gezag dat ge- nuanceerd optreedt, erkent en bevestigt, niet blindelings kan beslis- sen, maar omgeven wordt met waarborgen van inspraak, en slechts uitzonderlijk een machtsfactor is, blijft waardevol. Gezag is een noodzakelijke katalysator is, blijft waardevol. Gezag is een nood- zakelijke katalysator in alle gemeenschapsleven. Zonder gezag geen actie. Zwakke of ontbrekende gezagsinterventie leidt tot verwarring en ontmoediging.

De oplossing is dus overduidelijk te zoeken in het nader bij elkaar brengen van de sociale werking en de gerechtelijke beslissingsfun- ctie. De maximale verwijdering tussen beide is een denkfout die het hele systeem bezwaart.

Het is goed te onderstrepen dat de kern van het nieuwe systeem gezond is. De sociale werking, de dialoog, en het nastreven van een consensus, eigen verantwoordelijkheid enz. moeten prioriteit blij- ven. Maar uit eerbied voor de rechten van de mens en van het kind, en om redenen van efficiëntie, dient een aangepast samengestelde beslissingsinstantie, *niet te ver en soepel werkend*, bereikbaar gesteld te worden.

Door beslissingsinstantie wordt geredelijk een gerechtelijke in- stantie bedoeld. Dit volkomen terecht, en het is niet onnuttig even de nadruk te leggen op de bij uitstek maatschappelijke rol van het recht en van het familiaal recht in het bijzonder. Er is in alle Euro- pese rechtssystemen een lange levende traditie om burgerlijke re- lationele geschillen en niet het minst de personen- en familiezaken

door aangepaste specifieke rechtbanken te laten behandelen, en er is, in de eeuw van de mensen- en kinderrechten enz. absoluut geen reden om in de bijzondere jeugdzorg, het beroep op de rechter uit te sluiten of nagenoeg onbereikbaar te stellen.

Niet onverschillig welke rechtbank

Dit gezegd zijnde, dient evenwel met de terechte kritiek — vooral waar het gaat over de gerechtelijke aanpak van de socio-familiale problematiek — van de laatste jaren rekening gehouden te worden. Het gerechtelijke heeft op zichzelf neiging tot besluiten en beslis- sen : de actuele procedure leidt zelden tot dialoog, hoewel de wet van 1965 hier toch mogelijkheden bood. Er zijn jeugdrechters die, hetzij omdat ze niet vertrouwd zijn (waren) met de pedagogische en psychologische methodiek, hetzij omdat ze onervaren waren (zijn) in de omgang met diensten en instellingen of zelfs met hun cliënteel, hoofdzakelijk autoritair optre(a)den. Toch zijn dit op zichzelf geen redenen om een basisbeginsel als het beginsel dat de burger recht heeft op zijn rechter aan te tasten.

Voorwaarden

Men moet dus de voorwaarden bepalen om in het nieuwe systeem tot een efficiënt en goed werkende rechtsmacht te komen.

Een eerste voorwaarde bestaat erin de behandeling van de *socio- familiale problematiek volledig gescheiden te zien en te behandelen van de jeugddelinquentie* (zowel organisatorisch, procedureel als inzake bevoegdheid — territoriaal als materieel — en op het stuk van de uitvoering).

Jeugddelinquentie

Een minderjarige — laten we aannemen : een oudere van 12 à 14 jaar af — ter verantwoording roepen voor een misdrijf gaat van een geheel andere gedachtengang uit (sanctionering, openbare orde), dan wat we hieronder de socio-familiale aanpak zullen noe- men. In verband met een t.a.v. zijn ouders of instelling weerspan- nige jongere werd ook nogal eens sanctionerend gedacht. We laten hier in het midden of hiervoor aan tussenoplossingen of een zekere interpenetratie van beide systemen gedacht dient te worden. Maar de incidentie van deze gevallen is m.i. in ieder geval niet zo belang- rijk dat ze de principiële basisscheiding van beide domeinen ter dis- cussie dient te stellen.

Het aanvaarden als fundamentele optie van een tweesporenbe- leid maakt zijn weg. Het idee van een afzonderlijke jeugdstraf- instantie — voor progressieven om redenen van strafwaardigheid, dus emancipatie, voor meer behoudsgezinden om redenen van openba- re orde — is meer en meer een aanvaardbare werkhypothese. Of het een afzonderlijke kamer moet worden (met dezelfde of licht aangepaste procedure als de burgerlijke, met een groot deel gelijk- lopende maatregelen enz.) of indien een afzonderlijke correctionele kamer — maar met gevormde magistratuur — de voorkeur moet ge- nieten (bevoegd voor jeugdigen (van 12 tot 14 jaar) — en jongvol- wassen (bv. tot 25 jaar) met echte straffen de alternatieve inbegre- pen, is een debat dat we bij bestek niet kunnen voeren. Belangrijk is wel dat in om het even welke oplossing ook het recht van ver- dediging gaaf blijft, en de sancties nagenoeg alle voluit pedagogisch verantwoord blijven. Hier hebben we, in tegenstelling met de socio- familiale aangelegenheden geen moeite om voor alle maatregelen een bepaalde duur vast te leggen.

Onderlinge parallellen met de rechtbank voor volwassenen kun- nen wederzijds nuttig zijn, en zijn gemakkelijker te realiseren in het kader van een correctionele kamer. Aldus kan het idee van alter- natieve sancties ook voor de volwassenen belangrijk zijn. Zoals an- derzijds de modaliteiten van toepassing en uitvoering in het gemene recht zoals opschorting met voorwaarden, probatie, voorwaardelijke invrijheidsstelling, inspiratiebron kunnen zijn in het kader van een geleidelijke beëindiging van plaatsingsmaatregelen. Dit alles echter alleen indien de begeleiding in het kader van deze structuren kor- dater en meer consequent opgenomen wordt dan thans het geval is.

Socio-familiale problematiek

Indien de jeugstrafrechtbank, of minstens -kamer, er komt, ligt de weg (eindelijk) open voor het tweede in een heel andere optiek te beschouwen, deel : de socio-familiale aanpak (waartoe hoeft het

gezegd ook de oneigenlijke delinquentie van 1 tot 12 à 14 jaar behoort, in zoverre ze symtoon zou zijn van een opvoedende probleemsituatie). Zoals hierboven herhaaldelijk geschetst is, vereist de socio-familiale aanpak inspraak van de cliënt, aflijning van verantwoordelijkheden en plichten van de hulpverlener, dialoog tussen allen, tot en – in het stadium van de oplegging – met een reëel belangstellende en participerende rechter.

Samenstelling en werkwijze

Hiervoor bestaan vernuftige formules. Men denke aan bepaalde werkwijzen uit de Noorderlanden, waar indien het sociaal gemeentelijk comité niet tot een consensus komt, er eenvoudig een rechter aan toegevoegd wordt om tot een beslissende uitspraak te komen. De beslissing komt dan voor als resultaat van overleg tussen partijen, hulpverleners en rechter.

Het is de moeite waard om ook bij ons een zekere verbeelding aan de dag te leggen bij het nagaan hoe onze werkwijze in het algemeen soepeler en meer het werkelijke leven nabij zou kunnen verlopen. Organisatorisch brengen de decreten de Comités bijzondere jeugdzorg dicht bij de bevolking (via de bestuurlijke arrondissementale indeling). Toch kunnen ze nog heel wat beter geïntegreerd worden in de pedagogische en familiale wereld. Dit kan o.m. via opdelingen in interkantonnale afdelingen, maar vooral via een aangepaste vlotte werkwijze, en een aan de lokale situatie aangepaste samenstelling van «de werkgroep». Hiermee bedoelen we dat de consulent, zodra er meer dan raadgevingen gegeven worden, zich zal omringen met een paar goed gekozen deskundigen (aangewezen per streek, per specialisatie), met wie in overleg met de betrokkenen, en alle andere nuttige personen, die het vertrouwen van de partijen hebben, beslist wordt over een behandelingsplan, observatie, tot en met plaatsing.

Indien geen consensus bereikt wordt, of geen instemming met de betrokken ouders en kind (vooral in verband met een langere plaatsing moet over de volle instemming geen twijfel bestaan), dan is het voldoende dat een kantonnale rechter met familiale en jeugddeskundigheid, zich aan de werkgroep, die men in dat geval ook voogdijraad kan noemen, toevoegt om rechtsgeldige beschikkingen tot stand te kunnen brengen. Regelmatige evaluatie gaat door een zelfde dienst. Moeilijkheden rond uitvoering worden opgelost volgens vast te leggen eenvoudige en logische regels. Indien nodig of gewenst kan het O.M. de voogdijraad bijwonen. Bij nader toezien verschilt een dergelijke eenvoudige procedure niet zoveel van wat we toch ook kennen als familieraad, onder voorzitterschap van een vrederechter. Indien een dergelijke voogdijraad en -rechter op kantonnaal, of interkantonnaal vlak fungeert, is het handig beroep mogelijk te maken bij een adequaat ingerichte familiekamer bij de rechtbank van eerste aanleg.

Herhaaldelijk zullen de geschillen rond familiale bevoegdheden en statuten enerzijds en problematieken van bijzondere jeugdzorg, discussies rond rolverdeling en wijzigingen in het systeem of rond een behandelingsplan enz., heel dicht bij elkaar liggen en met elkaar verweven zijn. Een zelfde instantie kan voor beide dialogerend en zo nodig beslissend optreden.

Andere materies uit personen- en familierecht, die niet onmiddellijk het functioneren van het gezin aanbelangen, maar meer fundamentele wijzigingen nastreven (echtscheiding, enz.) blijven het best in eerste aanleg bij de burgerlijke rechtbank natuurlijk.

Vorming

De deelneming van de magistraat aan het zoeken en vinden van een oplossing voor een opvoedkundige probleemsituatie vereist zonder meer een ernstige vorming op meerdere vlakken: kennis van de sociale en familiale problematiek, kennis van de eigen methodiek en moeilijkheden van een sociaal- en pedagogisch gerichte aanpak, vaardigheid in samenwerking met diensten die hun eigen domein hebben, enz. Zonder deze ingesteldheid is het denken aan een nieuw dialogerend systeem, met inbreng van een rechter, hoe waardevol op zich ook, nutteloos. De rechter staat voor een nieuwe opgave en uitdaging. Hoe zal hij zijn onafhankelijkheid en integriteit niet alleen behouden, maar echt waarmaken in overleg en samenwerking met anderen, de cliënt inbegrepen? Onze vrederechters werken reeds jaren in die zin. Na bijschaven en aanpassen is hun ingesteldheid wellicht een goede basis voor gerechtelijk optreden in de bijzondere jeugdzorg.

Besluit

Dat we met deze bijdrage verder gegaan zijn dan de vraag of een bemiddelingscommissie gerechtvaardigd is of niet, is duidelijk. In een nieuw systeem zoals we het hier slechts even konden aanhalen, is voor een dergelijke commissie evident geen plaats meer.

Enerzijds slaat de behandeling van de jeugddelinquentie een eigen richting in. Anderzijds, inzake de pedagogische en andere socio-familiale problematiek, openen zich totaal nieuwe, meer normale wegen. Het zij ondertussen duidelijk dat we met het Vlaamse systeem, met zijn prioriteit van overleg en met de strekking alles zoveel mogelijk sociaal hulpverlenend op te lossen, volledig instemmen en het er alleen op aankomt het te ontdoen van zijn kunstmatige ingebouwde remmen en a priori's, om het aldus tot volle realiteit te laten komen.

Het zal een inspanning vergen zowel van nationale zijde (vooral nationaal: het gaat in feite om een aangepaste organisatie, rechterlijke organisatie, procedure, bevoegdheid inzake uitvoering enz.) als vanwege de Vlaamse overheid. Het systeem dat we ons indenken – en hopelijk wij niet alleen – opent interessante denksporen en vruchtbare perspectieven, omdat het alle partijen, in de zuivere zin, op horizontale wijze betreft, de deskundigheid veilig stelt en te eenzijdige rechterlijke gezagsuitoefening vermijdt. In dit perspectief handelt men niet meer vanuit een standpunt van afweren van een of andere factor, van onderling uit elkaar houden van de verschillende instanties die geroepen zijn op te treden, maar integendeel vanuit een politiek van samenwerking in respect en voluit aanvaarden van elkaars deskundigheid en bevoegdheid. Een dergelijk systeem zou een zeer nuttige rol spelen, en vooral een heel ander klimaat scheppen, bij het nemen van beslissingen op het socio-familiale vlak. Denken en bijsturen in deze lijn is dus meer dan gewenst.

*J. Vanden Bussche
Ere-jeugdrechter*

Oud-voorzitter Nationale Federatie van Jeugdmagistraten.

BOEKEN

H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, deel II, *Les personnes*, 4e uitg., door J.-P. MASSON, Brussel, Bruylant, 1990, twee boekdelen, 1619 pp., 12.000 fr.

Enige jaren terug heeft het Centre de droit privé et de droit économique van de U.L.B. het plan opgevat om een nieuwe uitgave te verzorgen van het *Traité* van Henri De Page, dat ongetwijfeld als het meest gezaghebbende werk uit deze eeuw inzake Belgisch burgerlijk recht beschouwd moet worden.

Het hoeft geen verwondering te wekken dat deze heruitgave een collectieve onderneming is geworden. Elke auteur van de nieuwe uitgave geniet hierbij de grootst mogelijke vrijheid t.o.v. de opvattingen die voorheen door De Page (voor sommige delen met de medewerking van Dekkers) verdedigd werden.

De onderhavige twee boekdelen vormen het eerste «Boek» van het *Traité* dat sinds het overlijden van De Page en Dekkers in een herwerkte versie verschijnt. Het bevat de materie van Boek II, *Les personnes* die in de oorspronkelijke *Traité* behandeld werd deels in boekdeel I (3e uitgave van 1962, nrs. 233-1269) en in boekdeel II (3e uitgave van 1964, nrs. 1-436), en draagt aldus de vermelding «vierde uitgave».

De indeling en de structuur van het Boek II van De Page werd behouden, op enkele uitzonderingen na waartoe de bewerker genoodzaakt was ingevolge de ontwikkelingen in het personen- en familierecht.

In deel I over de Persoonlijkheid wordt, in navolging van de meeste moderne Franse handboeken, een volledig nieuwe titel over de *persoonlijksrechten* ingelast. Na een algemene inleiding over de nomenclatuur, de aard en de sancties van de persoonlijkheidsrechten, behandelt Masson achtereenvolgens de volgende persoonlijkheidsrechten: het recht op leven, het recht op fysieke integriteit, het recht op bescherming van het privé-leven, het recht op afbeelding, het recht op de stem, het recht op eer en het geheim van de

communicaties. Zijn bronnenmateriaal komt vooral uit Frankrijk, hetgeen geen verwondering hoeft te wekken gezien de geprononceerde invloed van het Franse rechtsdenken op dit leerstuk van ons recht.

In de titel over de identificatie van de personen wordt een hoofdstuk over het geslacht ingelast; terecht beschouwt de auteur, in navolging van het Franse Hof van Cassatie, het geslacht immers als een element van de staat van de persoon. Terecht wordt ook, zoals in het oorspronkelijke werk, de materie van de verwerving, het verlies en het bewijs van de Belgische nationaliteit opgenomen, daar dit evenzeer een element vormt van de staat van de persoon, en dit inhoudelijk geen deel uitmaakt van het I.P.R.

Deel II over «La famille» begint zoals in het oorspronkelijke werk met een afdeling algemeenheden, waarin ook de gemeenschappelijke onderhoudsverbintenissen behandeld worden.

De daaropvolgende afdeling heeft bij De Page «La famille légitime», waarin achtereenvolgens het huwelijk, de huwelijksverplichtingen, het statuut van de gehuwde vrouw en de ouderlijke macht, de echtscheiding en de scheiding van tafel en bed, en ten slotte de afstamming binnen het huwelijk behandeld werden. In de herwerkte uitgave is het «Le lien conjugal et sa dissolution» geworden. Het ouderlijk gezag kon vanzelfsprekend niet langer onder de gevolgen van het huwelijk behandeld worden, daar het een gevolg is van een vastgestelde afstammingsband, ongeacht of het een afstamming binnen of buiten het huwelijk is. De afstamming (vaststelling en gevolgen) is een afzonderlijke afdeling IV geworden, waarin logischerwijze de afstamming binnen en buiten het huwelijk samen worden behandeld.

Bij de voorwaarden tot het huwelijk kon op de valreep nog rekening gehouden worden met de W. 19 januari 1990 tot verlaging van de leeftijd van burgerlijke meerderjarigheid.

Bij het primaire huwelijksstelsel behandelt de auteur uitsluitend de wederkerige rechten en plichten tussen gehuwden; het beschermingsstatuut van gehuwden (artt. 215, 217, 218, 219, 220, 222 en 224 B.W.), met uitzondering van de vrijheid van beroep, zou meer thuishoren bij de materie van het huwelijksvermogensrecht. En dergelijke opsplitsing van de dwingendrechtelijke gevolgen van het huwelijk komt in elk geval kunstmatig over, gezien de nauwe band die tussen de onderscheiden bepalingen van het primair stelsel bestaat.

Hierna heeft de bewerker een geheel nieuwe afdeling ingelast, getiteld «La vie commune en dehors du mariage», waarin uitsluitend over «L'union libre» wordt gehandeld, daar waar De Page zelf aan dit maatschappelijk verschijnsel welgeteld één randnummer besteedde (nr. 1122) en zeer hevig de «modernistische» strekking besteedde om aan het concubinaat een afzonderlijke behandeling te wijden.

De adoptie en de volle adoptie krijgen dezelfde stiefmoederlijke behandeling als in het oorspronkelijke werk: slechts 35 pagina's (op een totaal van 1619 pp.) worden eraan gewijd, met hierin ook begrepen: de pleegvoogdij, de verlatenverklaring en de overdracht van het ouderlijk gezag op een familielid. Het delicate probleem van de gevolgen van de volle stiefouderadoptie wordt onbesproken gelaten (zie p. 1089, tekst en noot 2, en p. 1092).

Deel III over «Les incapables» is bijna volledig de overname uit de oorspronkelijke uitgave, met toevoeging van een uitgebreide bespreking van de verlengde minderjarigheid, ingevoerd bij W. 29 juni 1973.

Kan de herwerkte uitgave van dit deel van De Page als geslaagd beschouwd worden? Wij hebben er onze twijfels over.

Elk juridisch werk is noodzakelijk een produkt van zijn tijd zodat men niet kan volstaan, bijna dertig jaar na de laatste uitgave, met het werk een up-dating te geven en enkele nieuwe hoofdstukken toe te voegen, om tot een aan de huidige behoeften aangepast resultaat te komen. Wij hebben de indruk dat de door de bewerker toegepaste methode belet heeft voldoende rekening te houden met de actuele inzichten en de ontwikkelingen in de voorbije drie decennia, die op het domein van het personen- en familierecht vanzelfsprekend enorm groot geweest zijn, en om alle materies grondig te herdenken.

Enkele voorbeelden kunnen dit illustreren. Er wordt gesteld dat de regel «Aliments ne s'arrangent point» toepassing zou vinden op de uitkering tot onderhoud die de vrouw krijgt tijdens een procedure tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten en die zij nog niet heeft opgevorderd op het ogenblik dat de echtscheidingseis wordt afgewezen: vanaf dat ogenblik zou zij de niet betaalde ach-

terstallen niet meer kunnen opvorderen (nr. 481, p. 507). Hierbij wordt zoals in de oorspronkelijke editie verwezen naar Cass., 7 november 1946. In zijn arrest van 4 november 1983 (*Arr. Cass.*, 1983-84, 263) is het Hof van Cassatie op dit punt evenwel omgegaan.

Aldus wordt ook inzake de bewijsvoering bij schuldechtscheiding, gesteld (nr. 678, p. 719), zoals in de oorspronkelijke uitgave (I, nr. 875, p. 997), dat weliswaar een oprechte en loyale bekentenis als bewijsmiddel aangenomen kan worden, maar indien zij niet gepaard gaat met andere bewijzen slechts «à titre tout à fait exceptionnel», terwijl uit de rechtspraak van de laatste jaren duidelijk blijkt dat ook zonder enig ander bewijsmiddel, een loyaal en oprecht bevonden bekentenis zonder problemen aanvaard wordt.

M.b.t. de vaststelling van de vaderlijke afstamming binnen het huwelijk schrijft Masson (nr. 913, pp. 901-902), met een letterlijke overname van de vorige uitgaven (I, nr. 1058, pp. 1132-1133), dat het kind daarvoor het volgend drievoudig bewijs moet leveren: 1) dat er een huwelijk bestaat heeft tussen zijn moeder en de man van wie het beweert dat hij zijn vader is; 2) dat het verwekt is door de man van zijn moeder; 3) dat de verwekking heeft plaatsgehad binnen het huwelijk. Volgens De Page ging het hier evenwel om de voorwaarden waaraan het bewijs van de wettige vaderlijke afstamming onderworpen was, m.a.w. van de vaderlijke afstamming én van de wettigheid van het kind, zodat het niet opgaat deze over te nemen voor de loutere vaststelling van de vaderlijke afstamming binnen het huwelijk m.b.t. een wettelijk systeem waarin de notie zelf van de wettigheid is afgeschaft (cf. Vieujeun, E., in *J.T.*, 1991, 375).

Ook menen wij dat in een basiswerk aangaande personen- en familierecht heden ten dage een *algemene* inleiding omtrent de betekenis van de mensenrechten in het algemeen en van het E.V.R.M. in het bijzonder, niet zou mogen ontbreken.

Ten slotte moet erop gewezen worden dat, terwijl de verwijzing naar Nederlandstalige tijdschriftartikelen en jurisprudentienoten vrij volledig voorkomt, hetzelfde moeilijk gezegd kan worden over de Nederlandstalige reeksen, handboeken en monografieën: zo worden onder meer Gerlo, *Onderhoudsgelden* (1985) en Heyvaert, *De Belgische nationaliteit* (1986) niet vermeld, evenmin als de losbladige artikelsgewijze commentaar *Personen- en familierecht* van Kluwer Rechtswetenschappen, die, hoewel nog vrij onvolledig, toch reeds een zekere plaats verworven heeft in de rechtsleer.

Patrick Senaevé

O.W.M. KAMSTRA, F.B.M. KUNNEMAN en C.W. MARIS (RED), *NEDERLANDSE RECHTSWETENSCHAP*, W.E.J. TJEENK WILLINK, ZWOLLE, 1988, 361 pp.

Onder deze titel worden in dit boek achttien studies gebundeld over de rechtswetenschap. Het betreft derhalve een reflectie op de rechtsbeoefening, op de regelgeving en op de studie daarvan door wat men de «rechtsgeleerde auteurs» zou kunnen noemen. De naar voren gebrachte standpunten hebben hoofdzakelijk in Nederland weerklank; de overgrote meerderheid der auteurs is trouwens Nederlands — al vallen enige landgenoten (M. Van Hoecke, de bevreemde G. Vandenberghe en K. Raes) — in gunstige zin op.

Het is onbegonnen werk deze achttien hoofdstukken elk afzonderlijk samen te vatten en te recenseren. Er moge worden volstaan met een globale indruk, waarbij af en toe toch nader zal worden ingegaan op een thema dat de aandacht van ondergetekende in het bijzonder wekte. Overigens wordt de gehele bundel ingeleid door een overzichtshoofdstuk van de hand van C.W. Maris, die, op getrouwe wijze, de verschillende invalshoeken en gezichtspunten samenvat.

De gehele bundel wordt expliciet gesitueerd tegen de achtergrond van de moderne wetenschapsfilosofie. In een panoramisch overzicht worden de verschillende stromingen ter zake bondig, maar vrij helder en correct, geschetst. Of randfenomenen, zoals Apel's «kritische theorie» hierin dienden te worden opgenomen, kan worden betwijfeld. Anderzijds wordt het «kritisch rationalisme» — d.i. in feite Popper's klassiek geworden wetenschapsfilosofie, door Lakatos enigszins geamendeerd in het licht van Kuhn's *The structure of scientific revolutions* — slechts als een onder de vele voorgesteld, — hetgeen ongetwijfeld van onpartijdigheid getuigt, maar aan deze strekking m.i. toch onrecht aandoet.

Daarbij aansluitend worden een aantal opvattingen over het recht, resp. de rechtswetenschap ten tonele gevoerd. Aldus passen achtereenvolgens de revue het positivisme van Austin, getemperd en m.i. vrij radicaal geamendeerd door Hart, Dworkin's rechtsbeginselen, de zgn. «critical legal studies», de kritische theorie en de natuurrechtstheorieën (Kelsen en de post-Kelsenianen ontbreken blijkbaar op het appel).

Minder overtuigend wordt Maris — en derhalve in een bepaalde mate de gehele bundel — wanneer wordt gepoogd de verschillende opvattingen over het object van de rechtswetenschap af te leiden uit de onderscheiden wetenschapsfilosofische stromingen.

Als fundamenteel bezwaar kan hiertegen worden ingebracht dat onvoldoende wordt beklemtoond het onderscheid tussen de rechtsbeoefening — als wetgever of als rechter — enerzijds en de rechtsbeoefening als «rechtsgeleerde» anderzijds. De activiteiten van de eersten zijn normatief: zij creëren normen. Daarbij kunnen zij min of meer rationeel te werk gaan. Maar het is vrij zinloos deze — al dan niet rationale — activiteiten in verband te brengen met die van een wetenschapsbeoefenaar. Een wetenschapper — in tegenstelling tot een rechtsgeleerde — *verklaart feiten* door middel van wetten en theorieën; regelgevers doen niets van die aard. Vergelijking van hun beider activiteit is dan ook niet alleen niet opportuun; ze draagt bovendien geenszins bij tot een beter inzicht, — hoe extreem men Kuhn's zgn. conventionalisme ook moge interpreteren.

Met de rechtsgeleerde is het enigszins anders gesteld. Die verzamelt, klasseert en ordent de geldende normen van een bepaald rechtssysteem; hij beschrijft de evoluties binnen een bepaalde rechtstak, en brengt die eventueel in verband met evoluties in andere rechtstakken of in andere rechtssystemen. Eventueel zal hij deze normen bekritisseren, en voor niet geregelde materies zelf oplossingen suggereren (opvullen van leemtes, oplossing van antinomieën, ...). Voor zover hij dit laatste doet, is hij regelgever (zij het zonder «officieel» statuut), wiens activiteit op zichzelf a-wetenschappelijk is (hetgeen niet betekent a-rationeel). Voor zover hij anderzijds de geldende regels beschrijft en ordent, is zijn beschrijving juist of onjuist, en is zijn ordening al dan niet vruchtbaar. Beschrijving en ordening vormen echter, in het perspectief van de wetenschappelijke theorievorming, slechts voorbereidende activiteiten. Terecht wijst Bloembergen, in zijn zeer lezenswaardige bijdrage, op deze activiteiten van de rechtsbeoefenaar, ongeacht of het een juridische autoriteit betreft (een rechter bv., die echter, althans bij ons, zijn voorbereidend opzoekingswerk niet in zijn motivering opneemt), of een rechtsgeleerd auteur. Hij pleit eveneens voor een nader onderzoek naar de methodologie van dit verzamelen en ordenen, en stipt aan dat er — enige niet onbelangrijke punten buiten beschouwing gelaten — niet zoveel verschil bestaat tussen de rechtsbeoefening door een rechter en die door een rechtsgeleerd auteur (al is het maar omdat een aantal rechters ook rechtsgeleerden zijn).

De jurist, zowel de regelgever als de rechtsgeleerde wordt ook geconfronteerd met het interpretatieprobleem: de tekst van een (hiërarchisch hogere) wet of van een precedent moet worden uitgelegd.

Aan een eigenlijke «verklaring» komt de rechtsgeleerde zelden toe. Hij treedt dus relatief zelden op als wetenschapsbeoefenaar, hetgeen niets afdoet van zijn eventueel imponerende rechtsgeleerdheid. Men verklaart een rechtsregel of een samenhangend geheel van rechtsregels, door hun inhoud af te leiden uit bepaalde biologische, sociologische of economische gegevens of wetmatigheden. Deze verklaring verschilt in beginsel niet van die van andere sociale fenomenen, ofschoon moet worden erkend dat de voorgestelde verklaring meestal macrosociologisch of teleologisch van aard zal zijn: ze kan derhalve niet zo gemakkelijk worden getest, hetgeen haar wetenschappelijk statuut enigszins in het gedrang kan brengen. Deze relatief ondergeschikte plaats van de wetenschappelijke verklaring door de rechtsgeleerde, alsmede haar nogal betwistbaar wetenschappelijk statuut (wegens haar moeilijke testbaarheid) komen in dit boek zeer onvoldoende tot uiting.

Aan Mark Van Hoecke kwam de eer toe — in een zeer kort bestek — de rechtstheorie voor te stellen. Hij beschrijft haar als «een verklarende wetenschap, die theoretische problemen in verband met het recht, die niet volledig bepaald worden door de binnen één enkel rechtssysteem geldende rechtsregels, logisch-analytisch of op interdisciplinaire basis benadert». Rechtstheorie is waardenvrij en a-normatief; ze vergt een interdisciplinaire aanpak en is gericht op theoretische problemen. De gesuggereerde definitie, waarvan de

auteur overigens erkent dat ze deels conventioneel is, lijkt in de praktijk nogal bruikbaar, ofschoon ze, theoretisch, m.i. een aantal ernstige bezwaren oproept. Ze bevat naar mijn smaak een té groot aantal termen — zoals «verklaren», «theoretische problemen», «niet volledig bepaald door de rechtsregels geldend binnen een bepaald rechtssysteem», «logisch-analytisch» — die nadere omschrijving en explicatie behoeven. Als typische onderzoeksdomeinen van de rechtstheorie beschouwt de auteur: de analyse van het recht; de methodologie van de rechtsvorming en van de rechtstoepassing; de methodologie van de rechtsdogmatiek, en de ideologiekritiek van het recht, d.i. het expliciteren van de ideologische vooronderstellingen van het juridisch discours. De uiteenzetting is helder, gematigd en doordacht; en in elk geval bijzonder goed gedocumenteerd. Toch heeft de auteur mij niet geheel overtuigd in zijn poging om de rechtstheorie als één zelfstandige discipline voor te stellen i.p.v. een losse verzameling van niet-conventionele waardenvrije benaderingen van het recht. Dat de rechtstheorie bovendien «wetenschappelijk» zou zijn — in de zin dat ze feiten zou verklaren door middel van algemene wetten en theorieën — vind ik evenzeer erg problematisch.

In zijn betoog neemt Soeteman een aantal bij talloze juristen hardnekkig levende misverstanden weg over de verhouding tussen recht en logica. De *formele logica* garandeert de geldigheid van een redenering; indien de premissen waar zijn, dan is ook de conclusie waar. Een logisch geldige redenering garandeert het behoud van de waarheid. De formele logica is natuurlijk geen keurslijf dat de jurist tot onoverbidellijke en maatschappelijk ongewenste conclusies noopt; ze heeft niets te maken met het door velen zo misprezen legisme. Indien een logisch correcte redenering tot een ongewenste conclusie leidt, ligt dit aan de juridische premissen. Men moet derhalve deze premissen wijzigen of verfijnen, en niet op de logicus schieten. Niettemin meent Soeteman dat de relevantie van de formele logica voor de rechtsbeoefening marginaal is: bijna elke juridische redenering kan, vanuit formeel-logisch standpunt, als geldig worden gereconstrueerd; ongeldige redeneringen in een vonnis of in een rechtsgeleerd artikel zijn de uitzondering. Toch meent Soeteman dat de formele logica bij de rechtsbeoefening nuttig kan zijn: via de logische analyse zal bv. duidelijk blijken m.b.t. welke premissen juist verschil van mening bestaat.

Aldus onderschat Soeteman m.i. enigszins het belang van de formele logica. Allereerst schijnt hij over het hoofd te zien dat in een geding in de eerste plaats de gestelde feiten moeten worden *bewezen*; een zeer groot deel van de activiteiten van advocaten en rechters ligt in het vlak van de bewijsprecipitatie, resp. van de bewijsvoering. Een gesteld feit wordt echter meestal *inductief* afgeleid uit een verzameling andere feiten; het wil me dan ook voorkomen dat een grotere vertrouwdeheid van de jurist met de technieken en de verworvenheden van de inductieve formele logica de kwaliteit van het juridisch debat aanzienlijk kan verbeteren. Vervolgens kent elk rechtssysteem een aantal fundamentele categorieën, d.w.z. een aantal begrippen die relatief meer gehanteerd worden dan andere of die opgesplitst worden in sub-categorieën. Met behulp van de methodes van de modale logica kunnen deze fundamentele categorieën — zoals «handeling», «oorzaak», temporele dimensie van de norm, e.d.m. — worden verduidelijkt; de logica kan hier bijdragen tot een juistere en betere probleemstelling. Als voorbeeld moge worden verwezen naar L. Åqvist en Ph. Mullock, *Causing Harm*, 1989, de Gruyter, Berlijn-New York. Verder kan ook worden gewezen op de recente ontwikkelingen inzake «fuzzy sets» (vage verzamelingen), waarin, op een exacte en formele manier, vage verzamelingen — begrippen als men wil — worden onderzocht. In al deze gevallen gaat het evenwel niet om een typisch juridische logica — die m.i. overigens niet bestaat (bestaat er bv. een chemische of een fysische logica?) — maar om interessante toepassingen van nogal gevorderde logica op o.m. juridische terreinen.

Guy Vandenberghe formuleert in zijn korte bijdrage enkele beslissende lezenswaardige bedenkingen bij het thema «Informatica en Recht». Hij stelt tegenover elkaar het informaticarecht, dat de problemen regelt, gecreëerd door de toepassingen van de informatica (bescherming van de privacy; bescherming van computerprogramma's; bestrijding van computercriminaliteit) en de rechtsinformatica, die de toepassingsmogelijkheden ontvouwt van de informatica op de rechtsbeoefening en de «rechtswetenschap». Een niet oninteressant deelgebied daarvan vormt de jurimetrie, die onderzoekt welke gekende en ongekende parameters de rechtstoepassers in een

bepaald domein statistisch determineren (voor een eenvoudig voorbeeld denke men aan de formules i.v.m. de duur van de opzegtermijn inzake arbeidsovereenkomsten). Voor de praktijkjurist kan dit van groot belang zijn, omdat de jurimetrie hem in staat stelt de waarschijnlijkheid van een beslissing in deze of gene zin te evalueren. Anderzijds kan ze de rechter bewust maken van een aantal factoren (bv. het geslacht van de partijen, of van hun advocaten) die een duidelijke invloed hebben op zijn besluitvormingsproces, of schoon dit, volgens het «officieel» rechtssysteem niet het geval zou mogen zijn.

J. Th. Degenkamp is in deze bundel duidelijk de vertegenwoordiger van het eerder genoemde kritisch rationalisme. In zijn algemeenheid vertolkt hij dit voortreffelijk. Zo stipt hij o.m. aan dat de interactie tussen de waarnemer en het waarnemingsobject, alsmede de omstandigheid dat het waarnemingsobject geïnterpreteerd moet worden, geen onoverkomelijk probleem vormt, dat eigen zou zijn aan de rechtswetenschap en derhalve een speciale, zeer specifieke methodologie zou vergen. Op zijn minst amusant is verder zijn opvatting over de «critical legal studies», wie hij de raad geeft niet meer te herhalen wat reeds eerder werd gezegd, «want daar lijdt in ieder geval het milieu schade aan» (blz. 260) (de produktie van papier doet immers vele bomen sneuvelen). Hij had deze raadgeving overigens niet tot de «critical legal studies» hoeven te beperken.

Zeer problematisch daarentegen lijkt zijn opvatting over de «rechtswetenschap» als een empirische sociale wetenschap. Doel van de rechtswetenschap is voor Degenkamp de beschrijving, verklaring en voorspelling van gedrag, waarvoor rechtsregels als redenen (kunnen) worden aangevoerd. De rechtswetenschap beschrijft en verklaart dus regelgeleid gedrag; ze is dus een gedragswetenschap. Het lijkt echter nogal evident dat noch de rechtsgeleerde (de «dogmaticus»), noch de rechtssocioloog zich in deze opvatting kunnen erkennen. Voor de rechtssocioloog hoeft dit geen nader betoog. Maar ook voor de rechtssocioloog geldt dit: hij beschrijft en verklaart inderdaad regelgeleid gedrag. Maar daarbij zoekt hij – of althans zou hij dit moeten doen – aansluiting bij de algemene sociologie, die zich *onder meer* bezig houdt met regelgeleid gedrag. Bijna al onze gedragingen worden overigens mede bepaald door regels, al is slechts een klein deel van deze regels van juridische aard.

Voor zover deze regels anderzijds van juridische aard zijn, is een elementaire en fragmentaire kennis ervan ruim voldoende. Om iemands door rechtsregels geleid gedrag te verklaren, moet men bv. niet alle regels kennen in verband met de niet-tegenwerpelijheid aan de houder van een wisselbrief van de excepties uit de onderliggende verhouding, noch alle finesses over de derdenwerking van overeenkomsten. M.a.w., voor een groot deel van de rechtssociologie – en voor het interessanste deel ervan – is in Degenkamp's visie geen plaats (tenzij misschien een hoogst vertekend).

Andermaal lijken hiervoor verantwoordelijk te zijn de misvatting als zou de beoefening van het recht een wetenschap zijn, en de kopigheid om – tegen beter weten in – de wetenschapsfilosofie, die helemaal niet werd geconcentreerd met het oog op een rechtsbeoefenaar, te willen toepassen op de rechtsgeleerdheid. Waarbij andermaal wordt beklemtoond dat dit laatste helemaal niet impliceert dat de rechtsbeoefening maatschappelijk onbelangrijk of irrationeel zou zijn.

Kortom, deze verzamelbundel zal, in zijn geheel, wellicht niemand bevredigen, maar anderzijds bevat hij ongetwijfeld «voor elk wat wils». Bovendien biedt hij de lezer, in een relatief kort bestek, en op een opvallend heldere wijze, een volledig en betrouwbaar overzicht van hetgeen onze Noorderburen – en sommige van onze landgenoten – denken over het wetenschappelijk statuut van de rechtsgeleerdheid.

M. Van Quickenborne

AANGEKONDIGD

A. VAN REGENMORTEL, *Voorkoming en verzekering* (Serie menseelijke schade nr. 18), Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 516 p., 2.450 fr.

Wet teksten Burgerlijk Wetboek (zesde druk, bewerkt door M. Bax), Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 482 p., 695 fr.

M. NIYONZIMA, *La clause de monnaie étrangère dans les contrats internationaux*, Antwerpen - Apeldoorn, Maklu / Brussel, Bruylant, 312 p., 2.850 fr.

J.M.P. HERMANS (red.), *Uitkoop en geschillenregeling*, Arnhem, Gouda Quint, 62 p., 39 fl.

R. FORESTINI, *Code des impôts sur les revenus 1991*, Brussel, De Boeck-Wesmael, 140 p., 960 fr.

M. KOBUSSEN, *De vrijheid van de overheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 360 p., 67,50 fl.

P. DE WIN e.a., *Rechtshistorische bibliografie van België 1980-1985*, Brussel, Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, 210 p., 1.250 fr.

J.W. KOTEN, *Arts en arbeid 3* (Reeks Menselijke schade nr. 15), Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 186 p., 1.650 fr.

R. DEHOUSSE, *Fédéralisme et relations internationales. Une réflexion comparative*, Brussel, Bruylant, 298 p., 1.950 fr.

VERENIGING VOOR ONDERWIJSRECHT, *Onderwijsrecht 8*, Zwolle, Tjeenk Willink, 86 p., 29,50 fl.

CHR. KOOLJ, D. VAN DER MEIJDEN, *Bedrijfsinterne milieuzorg* (Vereniging voor Milieurecht 1991-1), Zwolle, Tjeenk Willink, 34 p., 16,50 fl.

M. VINCINEAU (red.), *Le sida un défi aux droits*, Brussel, Bruylant, 888 p., 4.250 fr.

F. LEURQUIN-DE VISSCHER, *La dérogation en droit public*, Brussel, Bruylant, 316 p., 2.380 fr.

J. Ph. BONTE, *Geneesheer, vennootschap en fiscus. De professionele vennootschap voor geneesheren*, Brussel, Bruylant, 114 p., 1.200 fr.

I.C. VAN DER VLIES, *Handboek wetgeving* (tweede druk), Zwolle, Tjeenk Willink, 248 p., 58,50 fl.

FR. TULKENS, M. VAN DE KERCHOVE, *Introduction au droit pénal*, Brussel, Story-Scientia, 438 p., 2.450 fr.

M. VAN HOECKE (red.), *Algemene rechtsbeginselen* (Referaten van de lezingencyclus georganiseerd door de Interuniversitaire Kon-tactgroep Rechtstheorie), Antwerpen, Kluwer, 414 p., 2.995 fr.

F. PONET, *De overeenkomst van internationaal zeevervoer onder cognossement*, Hague / Visby, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 658 p., 7.238 fr.

BALIE

Vlaams Pleitgenootschap bij de Balie te Brussel – Samenstelling van het bestuur – Plechtige openingszitting

Voorzitter: mr. Joan Dubaere; eerste ondervoorzitter: mr. Frank Flerackers; tweede ondervoorzitter: mr. Patricia Stalpaert; past-voorzitter: mr. Christine Van de Velde; secretaris: mr. Jan Inghelram; penningmeester: mr. Johan De Keersmaeker; leden: mrs. Carine Van Goethem, Krista Esselens, Yasmine Dehaene, Carina De Nil, Ariane De Strijcker, Jozef Vanneste, Constant Mattheusen, Dominique Goetry en Matthias Storme.

De plechtige openingszitting vindt plaats op 8 november 1991 in de Plechtige zittingszaal van het Hof van Beroep te Brussel. Mr. Matthias Storme houdt de openingsrede.

MEDEDELINGEN

100 jaar Koninklijke Federatie van Belgische Notarissen – Congres te Brussel

Naar aanleiding van haar honderdjarig bestaan organiseert de Koninklijke Federatie van Belgische Notarissen een congres van 9 tot 12 oktober 1991 in het Congressenpaleis van Brussel, met als thema «Angelsaksisch en continentaal recht. Confrontatie of harmonisatie?».

Inlichtingen: Koninklijke Federatie van Belgische Notarissen, Bergstraat 30-32, 1000 Brussel (tel. 02/505.08.11; fax: 02/514.14.48).